16 YIL SONRA

EDEBİYATIMIZDAKİ BİR BAŞKALDIRI DENEYİMİNİ KURUCULARI VE OKURLARI ANLATTI

BİR OTOPSİ: "HALKIN DOSTLARI"

EDEBİYAT DOSTLARI

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ

Yıl: 1 Sayı: 7 Kasım 1987 Fiyatı: KDV Dahil 600 TL.

İsmet Özel

"Halkın Dostları, oldukça trajik bir dergidir bence. Çünkü belli bir kuşağın belli bir kesiminin sınırlı bir faaliyetidir. Çok inceden inceye planlanmış, hesaplanmış, bir dergi değildir. Trajik dedim; acıklı da diyebilirdim."

Ataol Behramoğlu

"Halkın Dostları, toplumdaki niteliksel dönüşümün edebiyat alanındaki yansımasıdır. Yayınlanan 18 sayısının 'herhangi bir derginin 18 sayılık bir yayın toplamı' olmayışının temel nedeni, onun bu özelliğinden geliyor."

Murat Belge:

"Homojen bir görüş oluşmamıştı. Onun için belirli noktalarda yanyana olabildik. Tam olarak 'biz neden yanaydık' bu hiçbir zaman belirgin olmadı. Nitekim o bireyler de çok geçmeden birbirlerinden koptular."

Cemal Süreya:

"Anlaşılıyor ki, aslında Halkın Dostları bir İsmet Özel kişiliğidir. Bence bir kişiye indirgenirse, bir şey hiçbir zaman tek kişiye indirgenemez ama, indirgenirse tavır olarak İsmet Özel'dir."

BÖYLE BİR SONU HAKETMEMİŞTİ

AKİF KURTULUŞ

Daha başlarken, bir başka soru ve yanıtı çağrıştıracağını bile bile soruyorum: "Halkın Dostları Kimlerdir?"

1970'in Mart ayında yayın hayatına giren, 1971'in Eylül'ünde Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılan bir sanat edebiyat dergisi olarak *Halkın Dostları* nasıl bir dergidir? Hemen söyleyeyim; dergiye geniş ölçülerde emeği geçmiş, politikasında etkili olmuş isimlerden ikisi İsmet Özel ve Murat Belge'nin, elinizdeki dergide yayımlanan konuşmalarında "kolay kolay toparlanacak bir şey değil" ve "buna cevap vermek o kadar kolay değil" diyerek yaklaştığı konuya, benim açımdan da yanıt vermek, "o kadar kolay değil".

Fakat, zaten bu yazı, "Halkın Dostları kimlerdir?" sorusunu yanıtlamayı amaçlamıyor. Dahası, bu dergi üzerine önemli bir bilgi sahibi olunduğunu peşinen kabul etmek gibi bir "küstahlık" içinde olduğumu bile söyleyebilirim. Yıllar önce, yıllar önce diyorsam da, 1981 yılının ilk aylarında, artık sadece öğrencilerin "araştırmaları"na açık tutulan Milli Kütüphane'de karşılaştığım Halkın Dostları'na *bakarken*, kendi kendime sorduğum soruyu burda anmalıyım: "Çıkmasa ne olurdu?" Bunun öncesinde şu vardı, kuşkusuz: Halkın Dostları'nın "derdi" neydi? Bunların yanına, en azından bugüne bir köprü kurabilmek için, bir soru daha eklenebilir. Neden bu "dert", edebiyatımızın derdi olmadı? Başlamak için, bu sorular yeterli.

Yayın hayatına girdiği tarihe bakarak söylemiyorum. Halkın Dostları, 60 sonrasının politik, toplumsal havası koklanamadan anlaşılamaz. 60 sonrası toplumsal yükselişi anmadan Halkın Dostları'nı anlatamazsınız. Toplumsal olanın edebiyatı, patlama düzeyinde etkilediği bir "tarih", Halkın Dostları'na da *kimlik* vermiştir. Ancak, bu "tarih"in ürünüdür, demek, pek zor olmalı. Burdaki ayrım, nasıl anlatılır? Önemli bir noktadır, özellikle bir edebiyat yapılanması, girişimi olarak, Halkın Dostları'nı diğerlerinden *ayırıyor*.

Örneğin, *40 Kuşağı*, bir başka adıyla *40 toplumcuları*, çok bilinenin tersine, gerek sosyal pratiğe giriş, gerek edebiyata giriş tarihini yönünden 60 öncesinin değil, sonrasının ürünüdür. Son otuz yıllık "cazibe"sine rağmen, otuz yılda belirleyici olmaları beklenmiyor, etkisi bile olamayan pratikleri; ama daha çok 40'lı yıllardaki "acı"sının rantıyla mevcudiyet bulan bir kuşaktır. Bunlar için, özellikle Mehmet Kemal için Sosyalist Türkiye'nin artık ikon değeri vardır. TİP ve YÖN hareketlerine *bulaşmaları*, sosyal pratik değil, açık yazmalı, *domestic*, evcil bir faaliyettir. Sosyal pratik değildir, çünkü 40 Kuşağı, Türkiye'nin 60 sonrasına "yeni soru"yla başlamamıştır. Eylem, yeni soruların atıldığı yerden başlar. Yıllarca sürmüş, hiç bir zaman küçümsenemeyecek derslerle dolu bir mücadelenin *hürmetini* 60'dan sonra buldular. Gözleri kamaştı. Yeni soruları göremeyecek kadar bozulmuştu gözleri. Güneş uzun sürmüş bir karanlıktan çıkanları körleştirebiliyor. Meyhaneler, her zaman daha karanlıktır. Bu karanlığı meyhanelerin loşunda yaşayanları, çok daha fazla kararttı. Çok daha fazla köreltti.

40 Kuşağı yoktur. 60 Kuşağı'nın düşüğü, demek daha uygun.

Halkın Dostları, 60'ın ürünü müdür? Bunu düşünmeyi sürdürüyorum.

Örneğin Ahmed Arif, yayımlanan tek kitabındaki şiirlerin yazıldığı "tarih"in tersine, 60'lı yılların ürünüdür. Tek kitabındaki özgün şiiriyle, okurunun sevgisine "mazhar" olmuş bir başka şair yoktur edebiyatımızda. "Çok okurlu" olması şiirinin değeri açısından olumlu ya da olumsuz, tek kıstas olamaz. Ancak, okurla kurduğu ilişkinin oturduğu zaman ve yer anlamında, 60'ların ürünüdür. Bu, bence Ahmed Arif'in trajiğidir de.

1960'lardan günümüze kadar süren, çok uzun ama, bir tarihten sonra, ne yazık ki, mit'ik bir ilişkidir bu. Şiiri etrafında dönen "ne yazmıştır, nasıl yazmıştır" sorusunu bir anda geriye iten, "niçin yazmıyor" merakı üzerine yükselen bir kısırlık demeli buna. Yeni okurları olmalıdır Ahmed Arif'in. Ama gerçekten yeni. Üzerinde daha geniş durulmalı. Ahmed Arif'i, Edebiyat Dostları'nın 3-4. sayısında Cihan Oğuz'un ve yine aynı sayıda benim değindiğimden çok geniş ele almak gerekiyor. Trajiğidir, dediğim yer, aynı zamanda ele alınacak noktalardan birini de gösteriyor.

Ahmed Arif, çok önce yazılan şiirlerinin, günyüzüne çıktığı yıllarda da yazdı.

Türkiye henüz Genel Af gelecek mi gelmeyecek mi beklentisini yaşarken, yayımlanmaya hazır kitabına adını veren "Kalbim Dinamit Kuyusu" şiirini, Yeni Halkçı Gazetesi'nde okurunun karşısına çıkardı. Ne tepki aldı, bilmiyorum. Hasretinden Prangalar Eskittim'i zorlayan bir şiir değildi. Önemli değil. Söylemek istediğim, Ahmed Arif, ilk ve tek kitabından sonra da yazdı. Yani 60'lı yıllarda.

O yıllardaki okurunu bir daha bulamayacağını düşündü.

Bu yazdığımı, bir kurguyla düşündüğümü saklamıyorum. Düşünmeye, bir ipucuyla başladım. Nedenleri üzerinde durulmalıdır; bizde, "sol" edebiyatta yazarını "sarhoş" eden okur, okurunu sarhoş eden yazardan çok daha fazladır ve bu bir eğilimdir. Edebiyatçı, pratiğinde, ne yazık ki, piyasa şarkıcılarını andırıyor. "Beni sizler buralara getirdiniz", bir "ses sanatçısı" jargonudur. "Sol" edebiyatçı, aynı jargonla, kendini bilmem kaçıncı basımlara getiren okuruna şükran borcunu ödüyor. Nasıl? Aynı şiirleri yazarak.

Bir edebiyat ortamı düşünün. Ahmed Arif'le ilgili yazıyorum, ancak sadece onunla ilgili okunmamalı. Dönemin tek siyasi düşünsel platformu vardır. Marksizm. İki edebiyatçısı vardır. Birincisi Nazım. İkincisi fizik olarak da yaşıyor, Ahmed Arif. Özellikle edebiyata, şiire başlayan gençlere, bu iki ismi "yutmaları", Marksizmi de "iyi" öğrenmeleri öğütleniyor. Bugün şaka gelebilir. O gün, Yeni Dergi bile, bunları yazıyordu.

Ahmed Arif'in trajiği diye düşündüğüm nokta, 60'lı yılların ortalarından sonraki edebiyat pratiği için önemlidir.

Türkiye'nin bu büyük toplumsal patlaması, "sol" edebiyatın okurla kucaklaşması yönünden, önemli bir olumsuzluğu da beraberinde getirmiştir. Kaybı göze alamamak. Sol edebiyatçı, buna esnaf da denebilir, kütleyle kucaklaşmasını çok önemli bir referans merkezi alıyor. "Sosyalist" edebiyatçı, okurla kurduğu *sağlıklı* ilişkinin, kendini *sevgili okurlarına* göre belirlemek olmadığını anlamalıdır. Eylem, bir kazanıma yönelmektir. Doğru. Ama, yeni bir kazanım, eğer nitelik aranıyorsa, kaybı da göze almaktır. 60 toplumsal yükselişi, özellikle entellektüel faaliyete, kaybı, riski göze alamamanın başlangıcıdır.

Bu saptama yaptığım kurguda, en çok Ahmed Arif tutarlılığına oturuyor. Belki de riski göze alamayan —çünkü okur da aynı durumdadır, riski göze alamamaktadır— ama aynı zamanda kendini de *yapan* okuru yitireceğinden korktu. Yitirmese, "aynı şiiri çoğaltacak", farklı şiire el uzatsa, kendini yapan o okuru yitirebilecek. Ahmet Arif, işte bu riski göze alamadı. Bu bir tutarlılıktır. Yazmadı.

Edip Cansever, Turgut Uyar!.. Çok açık, 60'ın ürünü değildir. Ama, sesleri o yıllarda detone olmuştur. Edip Cansever olsun, Turgut Uyar olsun, sürpriz yapmışlardır. Gerek *Sonrası Kalır*, gerek *Toplandılar*, yazıldığı dönemde birlikte ama en çok da çektikleri çizgi düşünülürse, sürprizdir. Hayır, diliyle değil. Girdiği çekim alanıyla. 80 sonrasında Edip Cansever'in en çok da bu kitabıyla *keşfedildiğini* anımsıyorum. Edip Cansever'e nerdeyse bu kitabıyla başlanmış, buradan *Petrol*'e, *Tragedyalar*'a, örneğin *Sevda ile Sevgi*'ye gidilmiştir. *Oteller Kenti* bile *Sonrası Kalır*'a *göre* okundu.

Yine o yıllara dönülürse; doğrusu Türkiye bir yatak olarak ama özellikle entellektüel faaliyette artık soldadır. Cansever, o yıllarda "şiirin yapısında, şiirin dokusunda bilinçli özgün vurucu bir düşünce-yaşam birliğinin yer alması gerekir" demiştir. *Dönem*'in Şubat 1964 sayısında "Tek Sesli Şiirden Çok Sesli Şiire" diye bilinen "ünlü" yazısında Cansever, sadece bunu mu dedi? Bir soru sordu aynı yazıda; "Bugüne dek yazılan şiirler, dirimsel olana bunca uzak mıydılar?" Hemen yanıtladı: "Bir bakıma öyle".

Ya Turgut Uyar? Cansever'den üç ay önce, aynı derginin Kasım 1963 sayısında, "Çıkmazın Güzelliği"nde, "şiirin en azından artık bir avunma, oyalanma değil, bir saptama, belki bir önerme olduğu anlaşılıyor" dedikten sonra, "1930'un eksik idealizmi, 1940 realizmi ve 1950'nin hastalıklı romantizmi ile" diye ekliyordu "bugünün insanını betimlemek mümkün değil."

Neydi bunlar? Türkiye'de *insan* değişiyordu. Şiirin toplumsal dayanaklarının da değişmesi demektir bu.

Halkın Dostları, bu yumağı çözmeye çalıştı. Evet, Halkın Dostları'na Turgut Uyar'ın son söylediğiyle başlanabilir. 1970'lere gelirken Halkın Dostları'nın çok net anladığı, bugünkü edebiyat ortamının hâlâ anlayamadığı gerçek şudur: O günün insanı ne 1930'ların Kemalist estetiği, ne bu estetiğin türevi olan 40 gerçekçiliği, ne de 50'lerin marazi romantizmi ile anlatılabilirdi. 1965'ten sonra bir önceki şairlerin "kapalılığı"na karşı çıkmak pek zor olmasa gerek. Bunu, hemen herkes yaptı. Halkın Dostları'nın katkısı 40 toplumcularına mesafeyle yaklaşıp Türk şiirinin 50'lerin ortalarında denediğinden yola çıkarak yeni bir kapıyı zorlayışlarındadır.

Halkın Dostları, kendini oluşturan insanların politik pratiklerinde 60'ın ürünüdür. Daha doğrusu, buna şöyle demeli: İsmet Özel, Ataol Behramoğlu, Nihat Behram, Murat Belge o yıllarda en çok politik pratiklerinde 60'ın ürünüdür.

Tam burada bir dipnot olarak ekleyeceğim şeyi, dipnotların fazla okunmadığını düşünerek yazmak istiyorum: Sosyal pratiğe 12 Mart'ın ertesinde girenler, 1950 yıllarında doğanlar, 57'liler, 70 kuşağı değildirler. Bunlara da 1960'ın ürünü olarak bakıyorum. Çünkü, şu yanıtlanmalıdır: 1974'den bugüne, Türkiye sosyalist teori ve pratiği, hâlâ, bazen birisinin öne çıkıp, bazen birisinin arkada kalmasına rağmen, 1965'le başlayan sorunları çözmeye çalışıyor. Acaba hangi sorun çözüldü? Sosyalist hareketin uluslararası sorunlarından demokrasi sorununa ve benzerlerine. Hangi sorun 60'lı yıllarda sorulmuş ve bugün, çözülmüştür? Bir çizgi bugüne geliyor.

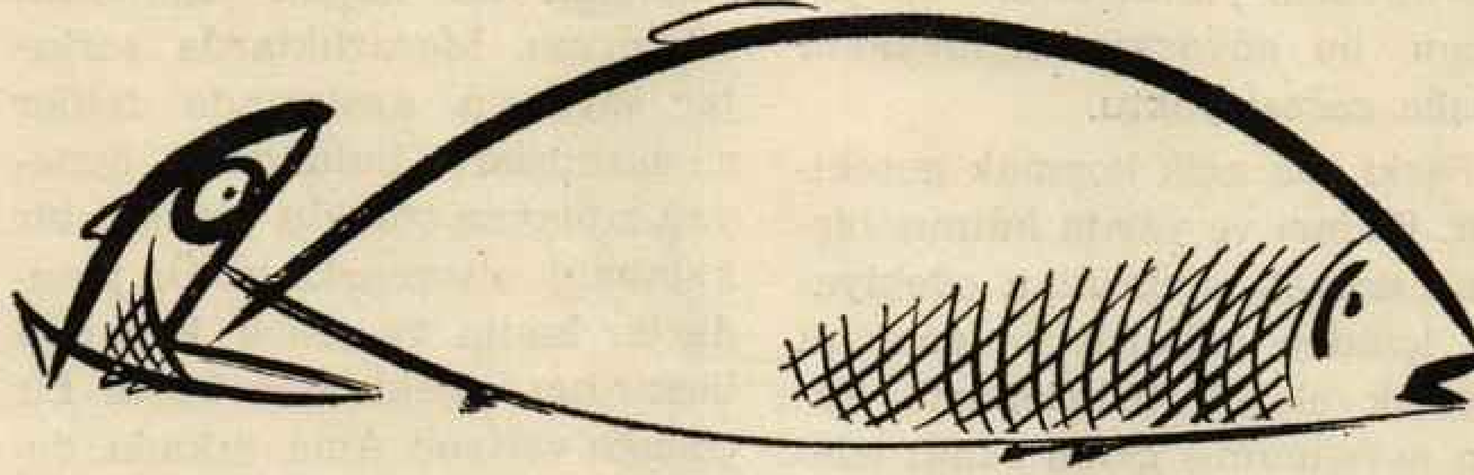
Bu paragrafı bir dipnot olarak yazdım; tekrar Halkın Dostları.

Fakat Halkın Dostları, edebi pratiklerinde 60'ı aşma girişimidir.

Bir "dil" arıyor. Bu yüzden hırçın olduğunu söyleyebiliriz. "Konuşmak" istiyor. İsmet Özel'i bu yıllarda ilk şiirleri *Yorgun, Karoon, Tüfenk* özetle *Geceleyin Bir Koşu*'daki sesi rahatsız etmektedir. Birşeyler söylüyor, ama henüz dili açılmamıştır. Ataol Behramoğlu, *Bir Ermeni Generali*'ndeki dilinde, kendini çaresiz hissetmektedir. Orhan Veli'nin humoru ve İkinci Yeni'nin radyoaktif serpintisi o yıllarda bir dil olamazdı. Hemen ardından *Bir Gün Mutlaka* geldi. İsmet Özel'in *Evet İsyan*'ı; yeni bir dil bulmanın, iddia edilenen tersine, hırçınlığını değil, coşkusunu taşır. Ataol Behramoğlu için de geçerlidir bu coşku. Yazıldığından 22 yıl sonra Ataol Behramoğlu bir şeyi içine sindiremiyor. Bu sayıda yanıtlanan sorularıma verdiği yanıtlarından aktarıyorum: "Bir Gün Mutlaka'nın Papirüs'te bir yıl gecikmeyle ve "Bugün seviştim..." diye başlayan dizenin "Birgün seviştim..." diye basılmasını, şunca yıl yıl geçti, hâlâ içime sindiremiyorum." Gerçekten pek sindirilecek gibi değil. Çünkü gerçekten, "sevişen" "sonra yürüyüşe katılan", "baharda silah kullanma zorunluluğunu duyan" bir özne için zaman *birgün* değil, *bugün*dür. Her seçim gibi, belirsizlik değil, netliktir sözkonusu olan.

Evet İsyan ve *Bir Gün Mutlaka*'da yakalanan dil, neden bir edebiyat hareketliliğine, edebiyat ortamına maledilmesin? Halkın Dostları bu soruyu yakıcı olarak hissetmenin sonucunda gündeme geldi. Bu yüzden hırçındı ve en yakınındakine en çok hırçın. Bir çocuk düşünün, konuşmaya çalışıyor. Bu çocuklar, en çok "anlayışsız" anne babaları üzerler. Böyle evlerde, masanın üzerinde değerli vazo, küllük cinsinden ne varsa uzun bir süre yükseklere kaldırılıyor.

Halkın Dostları'nın bu asabiliği, evet, İkinci Yeni'yeydi. Bugün büyütülecek bir şey değil. Bugün Halkın Dostları'na bakarken görülebilecek en son şey, "İkinci Yeni" düşmanlığıdır. Hiç kimse Ataol Behramoğlu'na Cemal Süreya için Halkın Dostları'nda söylediği şu sözlerle bakamaz: "Orhan Veli'nin yaramaz öğrencisi olan Cemal Süreya'nın Üvercinka'da bile laf ebeliği yapmaktan kurtulamayıp, sonunda Göçebe'deki kof söyleyişlere vardığını görürüz."

Halkın Dostları'nın arayışı, "İkinci Yeni düşmanlığı" ile kapatılınca toplumcu şiir adına Orhan Veli çoğaltıldı, Nazım'ın başarısız öğrencileri kılavuz alındı. Çok uzun bir süre yapılan bu oldu. Hala, pek aşılmış görünmüyor. Sadece işaretleri var.

Tartışılacağını sanmıyorum. söylediğimin çok doğru kabul edileceğinden değil. İsmet Özel' in ve Ataol Behramoğlu'nun şiirine göre değil, derginin aradığı yeri düşünerek ifade etmeliyim. Halkın Dostları'ndan sonra Türkiye'de Orhan Veli gibi, dahası var, Ömer Faruk, Rıfat Ilgaz gibi hiç yazılamaz. Cemal Süreya, Turgut Uyar ve Edip Cansever tekrar edilemez.

Yine bir dipnot olarak ekleyeceğim şeyi yazıyorum. Ama, Rıfat Ilgaz, hala şiir yazıyor, yazabiliyor. Hadi, yazmasına ne denebilir? Ama, yayımlamakta bu kadar fütursuz olabiliyor. Evet, belki de, hiç bir yönetmelikle yasaklanamayacağına göre, yazar da yayımlar da.

Halkın Dostları'nın *hırçınlık* diye ifade ettiğim İkinci Yeni'ye karşı tutumunu, kapatıp geçemeyeceğimi anladım. Bir noktayı eklemek gerekiyor. Bu Halkın Dostları'nın bir yanını ortaya çıkaracak.*

İsmet Özel, bu sayıda yayımlanan konuşmamızda, bir hedefe yürürken, bazen ortaya bir düşman konulabileceğini söylüyor. Politika, ideolojiyle olan ilişkisinde, bu kadar güzel anlatılabilir. Çok açık konuşuyor İsmet Özel: Biz İkinci Yeni'ye saldırdığımızda, zaten ortada İkinci Yeni diye bir şey yoktu. Biz saldırmaya başlayınca, kendilerini savunmaya başladılar.

Politika, pratiğinde zenginliktir. Halkın Dostları, yeni bir yol açabilmek için, kendinden öncekilerin önündeki boşluğu abartmak istedi ve bunu başardı. Eksikliği olduğundan fazla büyütmekte hiç bir sakınca görmedi. Hatta, bunun çok da "yararlı" olacağını düşündü. Türk şiirine teorik bakış geleneğinin olmadığı bir yerde, başka ne yapılabilir?

Ancak, Halkın Dostları'nın bu tutumuna bir soyutlamayla bakılamayınca, politikanın çok bilinen bu yönteminden, yine aynı şekilde çok bilinen bir yanlışına düşüldü. Bu yanlış, Halkın Dostları'nın değildir. Pratik, teorinin yerine ikame edildi. Türk şiiri, kavuştuğu zenginlikten çok daha verimli bir coğrafyaya geçeceği yerde, bir "susuz yaz"ı, ya da "çorak ülke"yi yaşadı.

Türk şiiri, 12 Mart'dan ve Halkın Dostları deneyiminden çıkarken, Türk şiirinin en zengin çıkışı sayılabilecek İkinci Yeni'ye düşmanlığını "teori" yaptı. Ben bu satırları yazarken, en çok Asım Bezirci'nin kulaklarını çınlatıyorum. Kim bilir, kaç yıllar önce bastığı *İkinci Yeni Olayı*'nın yeniden basımını yakın yıllarda yapması, Türk şiirine, kuşkusuz sadece bundan ibaret değil, hala Halkın Dostları'nın öncesiyle baktığını gösteriyor.

Artık, şu *hırçınlığı* kapatabilirim. İki sonuçla birlikte.

Birincisi; yukarda söyledim, şimdi sonuç olarak tekrarlıyorum. Halkın Dostları, edebiyatta ama daha çok özellikle, şiirde bir "dil" arayışıdır. O nedenle "hırçın'dır. Kendisi seçmedi bunu. Böyle olmaya mahkûmdu.

İkincisi; Halkın Dostları yerli yerine oturamamış teorisiyle değil, pratiğiyle politikadır. Herhangi bir derginin bir politikası olması anlamında değil, pratiğiyle. Son otuz yıllık "sol" edebiyatımızda başka bir dergi yoktur statükoyu zorlayan. Bu ikinci, ama yazıldığından çok daha önemli olan bu ikinci sonuca ek: Halkın Dostları, bu niteliğiyle 60'ı aşma girişimidir. Tamam, bitiriyorum. Ama, şunu da ekleyeyim.

Halkın Dostları, toplumsal olanın edebiyatı bir patlama düzeyinde etkilediği bir "tarih"ten aldığı kimliği, edebiyat pratiğiyle "tahrif" etmeye çalışmıştır. İşte bu yüzden, Halkın Dostları, 60'ı aşma girişimidir. 60 sonrasının ürünüdür demek, bu anlamıyla pek kolay olmamalı. Bütün bir hayatını "baba"larının çocukları olmakla tüketmek, ne yazık ki, entellektüel hayatımızın da sık karşılaştığı bir olumsuzluk. Gelişmek, sıçramak, bir yönüyle de kimlik tahrifidir.

Halkın Dostları'nın hırçınlığını kapattım.

Halkın Dostları başka ne yaptı?

Bir "standart" bulmak istedi. Nerede? Şiirin değişen toplumsal koşullardaki karşılığında. Bunu daha önce söyledim. Peki, başka nerede?

Edebi pratiğinde. Bunu, edebi üretim ilişkilerine müdahale anlamında düşünüyorum.

Dergi'nin kendi içinde de önemli olduğu anlaşılan başyazılardan ikisi, iki ayrı ödüle ilişkindir. 4. sayılarında Mobil'in açtığı 1970 yılı ölçülerinde 35.000.— TL. tutarında resim ödülüne karşı, "Kahrolsun Yabancı Petrol Şirketleri, Kahrolsun Sanat Adına Emperyalizme Alet Olanlar" derler. Ayrıca, katılanları ihanetle suçlamakta ve jüriyi istifaya çağırmaktadırlar. Bu tavra, dönemin tek merkezi örgütü sayılabilecek Türkiye Sanatçılar Birliği de katılır. Arkasından, 7. sayılarında TRT Ödülleri'ne kaşlar çatılır: "TRT, Sosyalist Kültüre Kundak Sokuyor".

Bir pratik olarak, salt Ödül Kurumu'nu bile sorgulamaktan uzaktır ancak bu tavır. Çok önemli değil. Başkalarının da çok önemli değil, diyeceğini biliyorum. Örneğin Enka Ödülleri'ni alanların. Sadece o ödülü alanların değil. Hangi ekürinin atları olduklarını kendilerine sormadan, bu ödüle sadece "şairler yarış atı mıdırlar?" ile karşı çıkanların da Halkın Dostları'nın bu tutumundan rahatsız olacaklarını sanıyorum. Rahatsız olacaklarını düşünmem, sadece kendi iyiniyetimden kaynaklanıyor.

Bütün bunlar, tepkilerinin ahlaki olduğunu düşündürüyor. Daha doğal ne olabilir? Düşünce-davranış birliğini varlığının temel nedeni gören bir edebiyat dergisi, hatta bir hareket için daha doğal ve zorunlu bir şey olamaz.

Artık şöyle bir yere gelmek istiyorum.

Halkın Dostları, elinizdeki derginin 1. sayısında "Demokrat Şair 1980" yazımda değindiğim gibi, "son otuz yıllık 'sol' sanat edebiyatımızda bir ahlaki kopuş denemesidir". Evet, "yarım kaldı".

Bir gövde düşünün. Bir hızar ikiye biçiyor. 1960'dan sonra sağlıklı bir bütünleşme için, gövdeyi ikiye biçmek gerekiyordu. Politika sözcüğü pek karşılamıyor, bundan çok geniş bir biçimde, Türkiye'nin yeni bir yol arayanları, yüzeyine bir yayılma, hatta ne yayılması, bir patlama bu biçmeyi zorlamıştır. Halkın Dostları, politikanın rantını işte bu noktada kullanmıştır. Gövdeye girdi, biçti, ancak, ayıramadı.

Hızarın bir yanında, edebiyat değerlerini "saf" biçimiyle zorlayan bir arayış (Halkın Dostları bu değildi, çünkü arayışının "saf" olduğunu hiç düşünmedi) bir yanında da *politika* vardı.

Halkın Dostları'nı bu ikinci yana düşen anlatabilir. Çünkü onun hedeflediği de budur. Bu,

hedefe yönelmiş bir tepkidir. Sanata bir politika çizmek istedi. Ancak, ne kadar yönlendirilmiş bir tepki olsa da, bir tepkiyle kaldı. Nasıl? Eğer Sıkıyönetim Komutanlığı kapatmasaydı ne olurdu sorusu, yararlı olmayan bir akıl yürütme olacak.

Neden bir tepkide kaldı? Bu soru, aynı zamanda, neden "ayıramadı" anlamına gelmekte. Bu edebi ortamın dışında bir yapıyı, ayrı ilkeleri ve politikası olan bir yapıyı, kendi sosyal ve entellektüel pratiği içinde somutlayamadı. Bir şey daha eklenebilir buna. Tepkiyi aşacak teorik donanımdan yoksundu.

Bu yüzden sanata politika çizmek için yola çıkan Halkın Dostları *politize* olamadı. Aşağıda bu belirleme açılacak ama, yine de söylenebilir. Bu durum onun, özellikle politik politikayla tanımlanmasını kolaylaştırdı.

Pratiğiyle politikadır dediğim saptamaya gelince. Kendini sosyal pratiğin, politikanın; bir misyonu üstlenmiş, belki bir misyonu yaratan bir unsuru olarak tanımlamak yerine, çok olumlu olan şunu yapmıştır. Bir misyonla, politik politikayla *birlikte* yüyüyen bir unsur olmak. Devrimin öncü kesimlerini belli bir duyarlığa itmek, onları duygularında terbiye etmek, onları diri tutmak. Bunları, Halkın Dostları'nın 1. sayısında saptadığı görevlerdi.

Sonra ne oldu?

Biçilen, ancak, ayrılmayan bu gövde, edebiyat ortamı yani, bu acıyı uzun vadede sağlıklı bir çözüme yönelerek ortadan kaldıracağı yerde, narkozla unutmaya çalıştı. Bu acı, bir yanıyla böyle dindi. Bir yanıyla da, yarılan gövde "kısa zamanda" ve sağlıksız olarak kapandı. Ama, temizlenerek, dezenfekte edilerek değil.

Yani şöyle oldu. Halkın Dostları'ndan sonra, 1973'le başlayan politik mücadele grafiğindeki yükselişle birlikte sanata politikayla bakmak denilen anlayış, politize olmaktan özünde uzak, ama politik politikadan güç alarak gelişen bir kimlik kazandı.

En azından 1980'e kadar, politik sanata bir politika çizmek yerine, politikaya bir sanat çizgisi eklendiği bakılınca görülebiliyor.

Payandalarını politik politikaya dayayarak gelişen ve yaygınlaşan bu sanat anlayışı, şimdi belki de çok şaşırtıcı gelecek bir saptamayla, edebiyatımızdaki ikinci müdahaleyle, 12 Eylül 1980' le karşılaştı.

Doğrudan politik iktidarın reorganizasyonuna yönelik bir hareket, üstelik bir askeri darbe, aradan 10 yıl geçmeden böyle bir ikinci biçilmeye neden olabilir mi?

Evet ve fazla zorlanmadan.

Sol sanat edebiyatın 80'e doğru hızlanan yeni formu, bir duvardır. Temeli sağlam atılmamış ve ayakta kalmak için payandalara gereksinimi olan bir duvar. Bu duvarın geniş gölgesinde herkese uygun bir yer vardır. "Herkes"i bir ayrışmamışlık anlamında ve bu olumsuzlukla kullanıyorum. Bu duvar, payandalarını politik mücadele pratiğine dayamıştır.

12 Eylül'ün şiddeti ne bu sanat edebiyat ortamına, ne de onun payandalarına, ama sokağa, yani payandaların dayanağı olan politik mücadele pratiğine indi. Bu duvarın yıkılmaktan, bu yapının, bu gövdenin biçilmekten başka çaresi yoktu.

Farkı çok açık koymak gerekiyor. Birinci ve yarım kalmış biçme hareketi, doğrudan edebiyatın içinden gelmişti ve amacını biçmek olarak belirlemişti. Zaten ayrışmamış gelen sanat edebiyat yapısının bölünüşü, bu ikincisinde tam bir "yan ürün"-dür. Rüzgar, basınç değişikliğinin ürünüdür, ağaçların devrilmesi yan ürün.

Bu ortam, bu ikinci biçiliş, duvarın gölgesinde konaklayanların büyük bir bölümünü, ürünlerini ve kendilerini ona göre tanımlayacakları bir referanstan yoksun bıraktı. Turgay Fişekçi' nin, bu yazıda böyle bir yere, bir tipoloji olarak oturmasını isteımezdim. Erotik öyküler de yazıyormuş. Buna sevindiğimi hemen yazıyorum. Fakat bir zamanlar Yazı İşleri Müdürü olduğu, şiir ve yazılarını yayımladığı Sanat Emeği Dergisi'nde, eğer o zamanlarda böyle öyküler yazıyorsa, yayımlayamamış olmanın intikamını, kötü alıyor. Adam Sanat Dergisi'nde, Memet Fuat'ın yardımcısı, Yazı İşleri Yönetmeni Yardımcısı Turgay, kendini bir başka yerde tanımlayıncaya kadar, Playboy'da öykülerini yayımlamaya devam edecek herhalde. Turgay Fişekçi, bundan bir rahatsızlık, bir utanç duymuyorsa, bu utancı üzerimize aldığımızı söyleyebilirim.

İşte böyle! Demokratlaşmış bir sanat ortamı, bugün neden artık Halkın Dostları'na baksın?

1981 yılının ilk aylarında, artık sadece "öğrencilerin araştırmaları"na açık tutulan Milli Kütüphane'nin kolleksiyonlarında tanıştığım Halkın Dostları, şimdi buna daha çok inanıyorum, bugünün edebiyat ortamına "sevimsiz" bir macera olarak görünüyor.**

1971 Eylül'ünden bu yana 16 yıl geçmiş.

İsmet Özel, Ataol Behramoğlu, Murat Belge, Nihat Behram... Kasım 1987'de, bu derginin sayfalarındalar.

Zekai Bostancı nerdedir? Edebiyat Dostları'nın bu sayısını okur mu?

Ayhan Gerçeker, ne zaman edebiyata dönecek? Bu nasıl bir dönüş olur?

Defne Sandalcı! Defne'yle Halkın Dostları'nı bu sayfalarda konuşmak mümkün olmadı. Bir iki noktayı konuşmak istemiştim. Ama konuşacağız. Bu sayfalarda olması şart mı? Bir müjdem var Defne'ye. David Darling'in *Cycle* albümünü dinleyeceğiz, özellikle *Ode* parçasını. Orda saksafon Garbarek'in. Bir hüzün var Ode'de. İnsan, dinleyince bir *sevindirik* oluyor ki sormayın gitsin. Halkın Dostları'nı Ode'den sonra konuşuruz.

Ferit Öngören! Bu sayıyı okursa, ilerde birgün bir dergi için, şimdiden bir kapak yapmasını istiyorum. Mezarlıklarda şarkılar söyleyen, aralarında deliler ve sarhoşların bulunduğu, oynayan zıplayan çoluklu çocuklu bir kalabalık olsun arkada. Ön planda bir kadın ve erkek, koynuna bastırdığı çiçeklerden birini bir çocuğa veriyor. Ama, arkada, delilerin, sarhoşların da bulunduğu bir *güruh* oynayıp zıplıyor. Mezarlıklarda. Böyle bir kapağı rica ediyorum.

Ya, Haluk Şahin! Amerika'dan döndü mü? Dönmüş.

Nedim Gürsel, Mayakovski için yazdığı yazıyı anımsar mı?

Leyla Erbil'in Oktay Akbal'la arası düzelmiş midir?

Bedrettin Cömert, Croce'ye yazarken, ölümü nasıl düşünmüş olabilir?

Ne kadar geçmiş aradan. Yıllar sonra Woody Allen'a soruyorlar. "Mezartaşınıza ne yazılsın isterdiniz?" Yanıtlıyor:

"Böyle bir sonu haketmemişti."

---

* Bu hırçınlık, İkinci Yeni'yeydi demek, biraz eksik kalıyor. Bir "dil" aramak, yazıda, aşağıda değineceğim, "ahlak" aramaktır aynı zamanda. İsmet Özel, Cumhuriyet Gazetesi'nin bir soruşturmaya verdiği yanıtlarını, gazetenin kısaltarak yayımlaması üzerine, Halkın Dostları'nda zehir zıkkım bir yazı döşeniyor. "Soytarılık mı, Namussuzluk mu".
Nerden nereye!.. Özellikle 80 sonrasında, Cumhuriyet Gazetesi'nde söyleşisi yayımlanan "genç şairler", "aman yeter ki yayımlansın" diye, nerdeyse biçki makaslarını kendileri götürüyorlardı. Kimbilir, belki de yanlış hatırlıyorum.

** Bu dipnotun çok önemli olduğunu sanmıyorum. Yine de beni yazmaya iten bir şey var.
Süreyya Berfe, 1983 yılında, Hürriyet Gösteri'nin 27. sayısında şunları söyledi: "Bir engel çıkaydı da, 1969'daki o kavak yeline benzeyen oturuma (Halkın Dostları'na kaynaklık eden ANT'daki soruşturmayı işaret ediyor. —A.K.—) katılmaz olsaydım. 14 yıldır aynı takımın içinde sayılıyorum. Sözkonusu oturuma katılıp malûm herzeleri yedikten sonra aralarından ayrıldım. Halkın Dostları dergisinde yer almadım".
Halkın Dostları, Süreyya Berfe' yi çok üzmüş.
Bu sözleri ederken, ANT'daki söylediklerini, geriye dönüp okuduğunu hiç sanmıyorum. Geçmişine bakabilmek cesaretini gösteremeyenler, geçmişine küfretmeyi alışkanlık ediniyorlar. Anlaşılıyor, Süreyya Berfe' nin geçmişiyle bir sorunu yok. Dün'üyle bir sorunu olmayan, neden şiir yazar? Yaşadıklarına yıllar sonra küfürü uygun bulan birisi için edebiyat ne demektir?
"Aralarından ayrıldım" dediği noktayı, İsmet Özel ve Ataol Behramoğlu ,bugün birbirinden habersiz ve birbirini tamamlayan anlatımlarıyla ortaya koyuyorlar. Süreyya Berfe, kendi kullandığı ifadeyle **malûm herzekâr**, pek "ayrılmış" gözükmüyor.
Hem sonra, 1969 Aralık ayında ANT'da konuş, üç ay sonra, 1970 Mart'ında "ben ne yaptım" diye aralarından ayrıl. Acaba, **Berfe, kaç km/ay hızla değişiyor.**
Bu kadar önemsiz gibi görünen ayrıntıyı, şunun için yazdım. Anılarına dönme cesareti bulamayıp, geçmişine küfredenler, nedense tarihle oynamak konusunda çok cesur oluyorlar.
Halkın Dostları, Süreyya Berfe'yi çok üzmüş.
Ben üzdüğümü hiç sanmıyorum. Özellikle edebiyattaki herzekârların gözünde, "hergele"-ler de çok. Öyle ya, herhalde ben de onlardan birisi oluyorum.

İsmet Özel:

"Politikada Emekliliği İtiraf Edemeyince..."

AKİF KURTULUŞ — Halkın Dostları nasıl başladı? Konuşmaya buradan başlayalım isterseniz.

İSMET ÖZEL — Halkın Dostları, oldukça trajik bir dergidir bence. Çünkü, belli bir kuşağın belli bir kesiminin sınırlı bir faaliyetidir aslında. Çok inceden inceye planlanmış, hesaplanmış, kıyısı köşesi tertiplenmiş bir dergi değildir. Ama hayatın içinde oluştuğu şekliyle oldukça tutarlı bir yanı var bana kalırsa. Trajik dedim lafa başlarken; acıklı da diyebilirdim. Çünkü HD'nın yayımlanmaya başladığı yıl, 1970'dir. Bu dergide imzası olan insanların hemen hepsi, ya da bu dergiye damgasını vuranların hemen hepsi, aslında o dönemlerin politik canlılığı içinde hareket eden insanlardı. 1970 yılı, bu dergide etkin olmuş insanların bu politik hareketliliği açısından o kadar genç olmalarına rağmen, emekli oldukları zamana rastlar. Acaba bu insanlar bir edebiyat dergisi çıkaracaklar mıydı? Çünkü ben ve Ataol, mesela 65 yılında *Dönüşüm* Gazetesi'nde hiç de edebiyatla bağlantısı olmayan bir yayında kavga esprisi içerisinde beraberdik. Murat Belge, TİP içinde konuşmalar yapan politik tavırlarla ilgilenen birisiydi. Dergiden önce en azından. Şunu söylemek mümkün: Bu insanlar, edebiyata hayatlarında nasıl bir yer ayırmışlardı? Bu, tartışılması üzerinde durulması gereken bir şey. Çünkü o günün insanları olarak, şiire belki, şairler açısından diyelim, şair olmayanlar bakımından da yazdıkları metinlere verdikleri değer ne olursa olsun, yüreklerinde yaşattıkları, mutlaka edebiyatı içine alsa bile, edebiyatın ötesinde şeylerdi. Bir kere, bunu şimdinin insanları, pek dikkate almadan konuşacaklardır. Yani Türkiye'de HD çıktığı zaman, belli bir politik ortam silinmiş, onun yerine farklı bir politik ortam ikame edilmişti. Bunun bilinmesi lazım bir kere.

—Bilinen ve yerine ikame edilen politik ortam neydi? Çok kısaca?

— Türkiye'de sol hareket, 70' den önce bir yanıyla kendine meşruiyet arayan bir hareketti. Diğer yanıyla da, Türkiye'de gelecek bir sosyalist toplum ile Türk halkının bağlarını derinden kurmaya çalışan bir hareketti. Bu şimdi, siyasi bir konuşma haline geliyor kolayca ama dikkat edilirse HD'nın insanları politik oportünizmi reddetmiş kampın insanlarıydı. Türkiye'de o zaman, bir Yön Hareketi, bir de TİP hareketi vardı. Bunların ideolojik yönleriyle ilgili tartışmayı ayrıca yapabilir insanlar. Ama, çok belirgin olan şey, hepsinin halkla bağlantılı sosyalist bir bakışları vardı. Bu kelimeyi sosyalist diye zikrediyorum, sol değildi. Yani, HD içindeki insanlar, solcu olmaktan çok, sosyalisttiler. Bu çok önemli bir şeydir. Yani yaptığımız eleştirilerde de, karşımıza aldığımız edebiyat anlayışında da, bu durum merkezi bir yeri işgal eder. Çünkü biz, doğrudan doğruya Türk halkında karşılığını bulan şeyle ilgilenmeyi ön plana almıştık. Bu, Türk halkının seviyesinde, bilinç düzeyinde yer almak anlamına gelmiyordu. Fakat Türk halkının hayatıyla edebiyat çalışmalarının bir mütekabiliyet içinde olması, en azından bu insanların kafalarında bulunan bir şeydi, zorunlu sayılan bir şeydi. O açıdan HD'nın çıkması, bir bakıma politik özlemlerin daralması, politik çıkışların istenmeyen bir alana kayması sonucunda bu politik tercihleri olan insanların, yapabilecekleri alanda bir faaliyete bağlanmalarıyla alakalıdır.

— Yani politikada sıkışan daralan bir şey var. HD'nı oluşturan insanlar, böylesi bir zamanda politikada emekliliği yaşıyorlar...

— ... yaşadılar. Bunu aslında itiraf edemediler. Edemedikleri için, HD'nı çıkardılar.

— Peki, biz bu çıkışa tekrar dönmek üzere; şöyle bir durum var. HD, ideolojik bir kampın sözcülüğünü elden bırakmaksızın bir çıkış yaptı, tasarladı, diye daha önce ifade etmiştiniz. Bu konuşmaların ışığında, HD' nın bir ideolojik kampın sözcülüğünü elden bırakmaması bir yerde var. Ama bir de tahkimatı var. Bu tahkimat, ideolojik bir tahkimat mı, yoksa politik bir tahkimat mıydı?

— Tahkimatı biraz açar mısın bana?

— Kendilerini korudukları bir yer anlamında. Bir yerden geliyorlar ve bir yere açılmak istiyorlar, ve kendilerini ifade ederlerken dışarıya karşı, "biz burdayız" derken arkalarını yasladıkları bir yer var. Fakat, insan bu tahkimatı çok abarttı mı, bir türlü ordan çıkamıyor, sıçrayamıyor. Alışıyor oraya. Böylesi bir olumsuzlukta kullanarak tahkimatı...

— Evet evet... Benim anladığım kadarıyla HD, politik bir rantı kullandı. Fakat bunu, ideolojik saplantıların dışına çıkarmaya çalıştı. Yani, hakikaten belli bir rahatlığı vardı. Böyle bir çokluğu var diye. Ama, bütün kaygusu, bu insan çokluğu içinden hakikaten anlamlı bir unsur elde edebilmekti. O yüzden de HD, yalınkat solcu bir politikaya yüz vermedi.

— Güncel politikanın dışında kalmak anlamında.

— Hayır, tam tersine. Edebiyatı bulaştırmamak kaydıyla, HD güncel politikanın çok içine girmeye niyetliydi. Çünkü faaliyet alanı, daha doğrusu tarlasının orası olduğuna inanıyordu.

— Bu güncel politikayı biz şöyle mi anlayabiliriz? Örneğin, başyazılardan biri TRT Ödüllerine karşıydı. Biri de Mobil'in açtığı resim ödülüne karşıydı; katılanları ihanetle suçluyordu.

— Mesela bakın, pratik bir şeydir ve biz o yarışmayı iptal ettirdik. Bizim faaliyetimiz, tavrımız sonucunda bu yarışma sona erdi, iptal edildi. Bu, bakın, 1980'li yıllarla o yılların bariz bir farkını ortaya koyar. Yani, tirajı üçbini aşmayan bir dergi, yaptığı ilanla Mobil'in yarışmasını sona erdirmiştir. Bunu bugün hiç kimse yapamaz.

— Maalesef yapamaz.

— Maalesef.

— Şimdi ben bu çıkışa yeniden dönmek istiyorum. Ataol Behramoğlu, bana bir sohbette, "bu dergi İsmet'in eseridir" demişti. Burada "evet doğru demiş, benimdir" deseniz, "bak bak kendini nasıl övüyor" denecek." "Hayır" deseniz belki de haksızlık olacak. Kritik bir nokta. Ama yine de bir isim özelinden çıkararak, HD'nın çıkışından kapandığı noktaya kadar şöyle bir seyri alabilir miyiz?

— Kolay kolay toparlanacak bir şey değil. Çıkışından az önce, ve sonrasında bir hafta onbeş günde çok şey değişiyordu. Değişti.

— Çıkışında ne tür bir sohbet, dergi çıkmadan önce, hangi görüşmeler yapıldı?

— Şimdi bir kere şu var. Yaşı birbirine yakın insanlar. Belli bir politik asgarilere sahip insanlar. Bu insanlar, HD gibi bir şey sözkonusu olmadan da, her zaman bir şeyler yapmak fikrine sahip insanlardı. Ve bu bir şeyler yapmanın yolunu da çok farklı versiyonlarda düşündük. Acaba, bir gazetenin sanat sayfasını mı yönetsek? Mesela! Bu da hiç düşünülmedi diyemem. Mesela Yeni Dergi'de yazıyor olmak bundan tamamen bağımsız bir şey değildir. Ama, Yeni Dergi'nin tamamen özel bir kimliği vardı ve bizim tavrımız ortaya çıkamazdı. Buna benzer şeyler hep düşünülmüştür ve biraz önce değindiğim gibi HD'nı çıkarmak, bu insanlar için bir bakıma mecburiyet olmuştur. Çıkarmasalardı, kendi sanat hayatları içinde bir buruklukla sürdüreceklerdi o günleri. Aslına bakarsanız HD çıktığı sırada, Murat İngiltere'deydi. Çıktıktan birkaç ay sonra da Ataol yurt dışına çıktı. HD'nın yerli unsuru ben kaldım Türkiye'de. Gerçi Murat kısa zaman sonra döndü. Ama aynı şehirde değildik.

— Ayhan Gerçeker, başlangıçta sadece yazılarını mı gönderiyordu?

— Hayır, Ayhan'la Ankara'da aynı şehirdeydik, beraberdik. Yalnız yazılarını göndermiyordu, aynı zamanda derginin Yazı Kurulu'ndaydı. Hazırlanışında her zaman bulundu.

— 7. sayıdan başlayarak zaten Murat Belge'yle iki Yazı Kurulu üyesinden biriydi.

— Evet, evet. HD bir bakıma böyle bir angajmanı da öngörüyordu. Murat'ın da Yazı Kurulu'nda oluşu ondandır. Bilinsin isteniyordu, belli bir insan grubunun eylemidir bu. Biz yine hikayemize gelelim.

Aslında değindiğim gibi emeklilik ciddi bir şeydi. Benim şiir serüvenimde de geniş bir yer işgal eden bir olay bu. HD değil, şimdi söyleyeceğim şey!

Kartal İşçi Birliği'nde bir şiir ve gösteri gecesi tertiplemiş Harun Karadeniz. Harun, Süreyya' nın (Berfe) arkadaşıydı. Bizi de çağırdılar oraya. Ben, Ataol, Özkan (Mert) ve Süreyya şiir okuyacaktık. Biraz erken gittim Kartal'a o gün. Erken dediysem akşam saat sekizde mi olacaktı o toplantı, bilmiyorum; gün batmadan oralardaydım. Sahilde horon tepen Karadeniz'li işçiler gördüm ve düşünmeye başladım. Şimdi ne yapacağım? İşçilere şiir okuyacağım. Ben bu şiirleri işçiler için yazmadım ki. O akşam, o gösteri zamanına kadar, çok düşündüm. Ne oluyor, niçin bunu yapıyoruz? Ne saçmalık. Saçmalık demesem bile, böyle bir sözü, saçmalık kelimesini kullanamazdım. Çünkü o günkü duygularım buna elvermezdi. Bu tersliğe kendi açımdan bir çözüm bulmam gerekirdi. İşte sahilde horon tepen Karadeniz'li işçilerin bana ilham ettiği şeyi yaptım. Dedim ki, orada şiir okumayacağım, oynayacağım. Ve hakikaten özel bir özen göstererek, şiirlerimi inişli çıkışlı söylenen şeyden çok, sesin melodik olmasına gayret ederek elimden gelen şeyi yaptım. O insanlarla anlayışa bağlı olarak, şiirin getirdiği, şiirin getirdiği şey neyse ona bağlı olarak bağlantı kuramayacağımı bildiğimden, onlarla *sizinle birlikte bir insan daha var*'ı (eğer varsa ki bugün onları tekrar tekrar düşünmek lazım, en azından benim açımdan) böyle bir şeyi yaptım. O günün akşamı, biz, o şey kim, sonradan rejisör oldu... Süreyya'nın arkadaşıydı.

— ... *Altın Yalçın, Haliç vardı, kısa metrajlı filmi.*

— Hayır hayır, At filmini yaptı.

— *Ha, Ali Habib Özgentürk.*

— Ali Habib Özgentürk'ün bekâr evine gittik. Oradaki buna benzer teyple, fakat o zamanki teypler sanıyorum bugünkü gibi gelişkin değildi, bir banta konuşmayı yaptık. Hangi konuşmayı? Ant'daki konuşmayı. Gene bir noktayı belirtmek istiyorum. O konuşmada o gece yapılan konuşmada, revizyona tabi tutulmadan Ant'da yayımlanan konuşma, benimki ve Ataol'unkidir. Yahut, Ataol'unki ve benimkidir, demek lazım. Süreyya'nın ve Özkan'ın söyledikleri kendilerinin sonradan düzenledikleri şeylerdir. Kendileri de bunu doğrulayacaklardır. Ya da ne derlerse? Bunu zikretmemin nedeni şu: HD'nda sonradan Ataol'la ben kaldık. Meselenin otantik yanına ağırlık veren galiba ikimizdik de ondan diyorum ben. Ordaki teknik olay, biraz bunu eleverir gibime geliyor.

— *Devam edeceksiniz galiba ama, Süreyya Berfe neden katılmadı dergiye?*

— Süreyya Berfe niye katılmadı? Süreyya Berfe ve Özkan Mert'in çıkaracağımız dergide, Ataol ve benim anlayışımızın dışında daha geniş bir sol anlayışa açık tavrı vardı her ikisinin de. Şöyle demek uygun olabilir. Benim ve Ataol'un gerek 40 Kuşağının, gerekse sosyalist edebiyata karşı o günlerde belki acımasız sayılabilecek ciddi eleştirilerimiz vardı. Bu eleştiriler, diğer iki arkadaşta biraz yumuşamış olarak bulunuyordu sanıyorum. Dolayısıyla HD'nın iddia içeren tavrı, biraz zorlaşacaktı sanırım. Genel sol sanat, sanat spectrumu içinde yer alacaktı. Halbuki HD'nın sonradan benim işte o "neden kendini Marksizm'le sınırladı" diye eleştirdiğim HD'nın *Türkiye'de edebiyatın işi* gibi bir derdi vardı; *Türkiye'de şiirin yükleneceği nedir* gibi bir fonksiyon vardı. Bunu dünyada, sol, sosyalist, ne derseniz deyin, anlayışından da farklı bir yerde değerlendirme gibi bir kaygusu vardı. Bu, bana göre. Benim 1. sayıda yazdığım yazıda, vurguladığım gibi, Eliot'nun da anlaşılabilir olduğunu, bizim sonradan yozlaştığına inandığımız İkinci Yeni anlayışının artık toplumsal karşılığını hesaba katmaksızın varlığını sürdürdüğünü söylüyordum. Bu düşünceler paralelinde biraz, anlayışı da kadroyu da dar tutmak zorunda kaldık.

— *Süreyya Berfe ile de ilişkiyi, bu planda istemediniz.*

— Süreyya arkadaşımızdı. İlişki meselesi...

— ... *dergi ilişkisi anlamında...*

— Dediğim gibi Süreyya özel değildi. Özkan da sözkonusuydu. Ama Özkan'ın şiiri yayımlandı biliyorsun. Belki o yaşlarda genç insanlar arasında nasıl bir şiir kurma yönünde ilerlendiğinin de verdiği kaygular var. Genellikle o yaşlarda insanlar belki biraz hırçın oluyorlar. Onların etkileri vardır bence.

HD sürecini soruyorsun sen. Bu biter mi? Yani ondan sonra şöyle oldu. Dergi toplanan kıytırık abone paralarıyla çıktı.

— *Pardon! Kaç satıyordunuz?*

— (Gülerek) 2. sayıyı ikibin bastık ve o 2. sayıyı hala bulamıyoruz. İkibin'in üstünde sattığımız açık.

— *Ama tiraj üçbindi.*

— Evet üçbindi. Tiraj üçbindi, o kesindi. Biz çok memnunduk. İkibinbeşyüz sattık mı, bayram yapardık. Çünkü yaptığımız işin alıcısının bu kadar olduğuna bile inanmıyordum ben.

Devam edelim. İlk üç sayı İstanbul'da çıktı. Ankara'ya dönmek zorunda kaldık. 12. sayıya kadar Ankara'da çıktı. 12. sayıdan sonra aramızda bir takım şeyler oluyordu. Garip garip şeyler. Dediğim gibi bir tek ben Türkiye'deydim. Gerçi onuncu sayıdan itibaren Murat da dönmüştü. O da İstanbul'daydı. Ben yoruldum bu işten. Bu yorgunluk kesinlikle fiziki bir yorgunluk değildi. Bence HD'nın çıkış amaçlarına hizmet etmeyen bir anlayış, sürekli dışardan baskı yapıyordu dergiye. Onun için ben Yazı İşleri Müdürlüğü'nü Nihat'a (Behram) bıraktım.

— *Bu "dışardaki baskı"yı biraz açabilir misiniz?*

— Aslında bu dışardaki baskı, içimizdekilerin "dışardan baskı"sı"dır. Yani HD'nın mevcut olmasını sağlayan edebiyat anlayışı tasalluta uğruyordu. Mesela, Defne San... Sandalcı olarak mı çıkmıştı?

— *Evet evet, Defne Sandalcı. Ataol Behramoğlu üzerine yazısı mı?*

— O yazısı çok önceden hazırlanmıştı. Ben şöyle dedim: "Ataol istiyorsa, bu yazı basılsın". Ataol üzerine bir yazıydı. Benim ölçülerimin dışında yan tutan bir yazıydı ve Ataol'un "hayır" diyeceğine emindim. Ataol, "evet" dediği gibi, sanırım bugün bile savunduğu tarafları olan bir yazı. Yani HD'na dışarıdan olan baskı, HD'nı mevcut kılan anlayışın artık çözülmeye başladığının da göstergesidir. HD, kendisi olmaktan kolayca uzaklaşıyordu. Ben de fiilen uğraşmaktan imtina ettim.

— *13. sayıda zaten Nihat Behram Yazı İşleri Müdürü oluyor. 16. sayıda artık 7. sayıda Yazı Kurulu üyelikleri başlayan Murat Belge ve Ayhan Gerçeker yok. İki sayı sonra da dergi Sıkıyönetim tarafından kapatılıyor. Kapatılışında siz yoktunuz. Yoktunuz derken, yazmıyorsunuz anlamı da değil de...*

— Ben Ankara'dayım, dergi İstanbul'da kapatılıyor. Ama kapatılır kapatılmaz İstanbul'a geldim. Nihat'la Sıkıyönetim'e, Selimiye'ye ifade vermeye gittik.

— *"Asker" imzasını atan Mehmet Sönmez'in desenleri yüzünden soruşturma açılıyor. En azından öyle biliniyor.*

— Gerekçe onu gösterdiler. Aslında böyle bir derginin yayımlanması hoşlarına gitmiyordu. Eminim.

— *HD'nın, bir yazınızda, eleştirilecek yanı ne heyecanı ne de şiir meselelerine yaklaşırken kullandığı yöndü, yöntemiydi, diyorsunuz. Bu söz bana şunu çağrıştırıyor. HD, bir edebiyat pratiği ve her pratik gibi politik ve ideolojik bir yanı var. Çok gerilere gittiğimde Nazım'ın Resimli Ay çıkışını görüyorum. Yıllar sonra Türkiye'de sol sanat edebiyat geleneği içerisinde bir dergi, çıkarken arkasındakileri ısrarla karartmıyor ama, en yakın, yerden ışığı çekip başka bir yere uzatıyor. Edebiyat politikası da, politikanın bütün zenginliğine talip. En yakın şiir, İkinci Yeni'yle dövüşüyor; HD sadece en yakın çıkışla bir hesaplaşma mı? Örneğin, edebiyat ortamını hedef alıyor. HD'nın edebiyat ortamını hedef alışını konuşalım mı? Nerede başarısız kaldı?*

— O yazıda da söyledim. HD ne heyecanı ne de şiir meselelerine yaklaşırken kullandığı yöntemle eleştirilebilir. Çünkü HD, kesinlikle propagandaya dönük bir siyasi, moda tabiriyle söylersek "söylem"i, öneriyor değildi. Kesinlikle üst seviyede bir edebi hayata özlemin ifadesiydi. Eğer İkinci Yeni'yi eleştirmişse bu kesinlikle çok kolay bir hedef olmasındandır İkinci Yeni'nin. İkinci Yeni aslında bizzat İkinci Yeni şairleri tarafından yok edilmiştir. Bu her zaman gözden kaçıyor. İkinci Yeni'ye hücum edildikten sonra İkinci Yeni savunulmaya başlanmıştır ki, bunu HD'nda belirttim. Bizim asıl rahatsız olduğumuz, biraz önce senin söylediğin edebiyat ortamıydı. Yani artık bir bakıma, pili bitmiş, nedense, (bu çok garip bir şey, argo tabir olmakla beraber, Türkiye'de zihni faaliyetlerde çok gördüğümüz bir olay) sağlam bir dayanağa sahip olmayan, ama dünyadan aldıklarını çok uygun bir şekilde yansıtmaya çalışanlar. Bunu Türk edebiyatında şiirinde çok görüyoruz. 1955-1965 arasındaki şiir de böyle bir şeydir. Ben şahsen, bu şiirin Türk düşüncesi içinde önemli bir nokta olduğu görüşündeyim. Bu, bugünkü görüşüm. O günkü görüşüm öyle miydi? O günkü görüşüm öyle değildi. Bu benim noksanım. Orada, o yazılarımda sebebsiz bir şekilde Türk edebiyatına girmiştir, dedim. Noksanım, kabul ediyorum. O gün meseleyi anlamamış olmak, sadece bir noksan değil, aynı zamanda bir taktiktir. Çünkü kavgayı yürütebilmek için, düşmanında olmayan şeyi varsayman gerekir. Vurduğun yerde, devirmen gerekir, devirdiğini göstermen gerekir. Aslında devrilen bir şey yok. Zaten yok, o, orda.

— *HD'nın bir politika olduğunu tespit ettiğimiz noktada, bu*

OKURLARININ GÖZÜNDEN

NECMİYE ALPAY: "YARATICI ETKİSİ BÜYÜK ÖLÇÜDE ÖZNELDİR"

Halkın Dostları, genel bir sol ve devrimci yükseliş döneminin devrimci içerikli galiba tek sanat dergisi olarak çıktı. Politik planda olduğu gibi, sanat planında da bir kuramsızlığın söz konusu olduğu 1960-70 döneminin, sonunda çıktı. Sanat planında da, daha çok şiir alanını temel alabiliyordu. Doğrusu en azından o dönemin somutunda, en belirgin etkiler ve ilişkiler de şiirden geliyordu. Ruhlarımız en çok Nâzım ve Ahmed Arif'in ürünleriyle yoğrulmuştu. İsmet ve Ataol, sonraları Özkan Mert, "özgün ve özentisiz" ürünleriyle bizim şairlerimiz, aramızdaki şairlerdiler. Ama Halkın Dostları'na kadar hangi sanatın niçin iyi olduğunun açıklanması yönünde bir çabaya rastlanamamıştı. Orada bireyci sanata karşı yalın kılıç bir savaş açılırken, bir yandan da Jdanovculuk, slogancı şiir gibi kötülüklere karşı uyarılıyorduk. Liseli yıllarımızdaki Atilla İlhan, Turgut Uyar, Baudelaire vb. severliğimizi gözden geçirmek durumundaydık. Mayakovski'yi sevmeye çalışırken klasik batı müziğini sevme çabalarımı anımsıyordum... o dönemin birden çok anlamdaki öğrencilerinden ve Halkın Dostları okuyucularından birisi olarak.

Halkın Dostları'nın bu yaratıcı etkisi büyük ölçüde özneldir ve aynı nedenle de yeterince yaygınlaşmamıştır. Daha önce belirttiğim gibi, genel bir kuramsal gelişkinliğe, olgunlaşmaya dayanmadığı, belki daha çok ve en fazla ürünsel bir zenginliği malzeme alma şansına sahip olarak yola çıktığı için, ve büyük ölçüde iki şaire dayandığı için özneldir diyorum. İsmet ve Ataol, Halkın Dostları'nı daha önce çıkaramazlardı, bunu yapacak yetkinlikleri yoktu. Çıkardıklarında ise sol ve devrimci yükseliş onları aşan sorunlarla karşı karşıyaydı ve insanlar gitgide daha çok, hareketlerine doğrudan ışık tutacak okumalar ya da başka pratikler arayışı içine giriyorlardı. Galiba Halkın Dostları'nı çıkaranlar için de sonuçta böyleydi ve ilgiler dergiden gitgide uzaklaştı.

ikinci söylediğiniz çok anlamlı geliyor bana?.

— Bence de öyle. HD'nın çıktığı zamanda Türk edebiyatında müthiş bir yozlaşma vardı. Bu yozlaşma iki yönlüydü. Bir, elverişsiz bir dil ve elverişsiz zihniyetle halkçı edebiyat yapılmaya çalışılıyordu. İkincisi, bazı boş kalıplar, insanlar adına insanların mevcudiyetleri adına, haksız yere savunuluyordu. Bu ikisi birbirine bağlı. Eğer HD çıktığı zaman genç bazı insanlar, yapılan edebiyatın Türkiye'de yaşayan insanla anlaşılabilir bir bağlantısı olması gerekir. Bu bir. İki, yapılan edebiyatın Türk toplum hayatında bir noktaya tekabül etmesi gerekir gibi özlemleri, talepleri varsa, bu çok yerinde de şeydir. Bunun görülmemesi, Türkiye'deki edebiyat ortamı açısından bir kayıptır. Evet, ben çok şaşırdım bazı insanların bize tepki göstermesine.

Çünkü, bir bakıma aldığımız edebiyat terbiyesi, sağlıklı olanın herşeye rağmen hatta bazı fedakarlıklara rağmen desteklenebileceğini gösteriyordu. Ama öyle olmadı. Biz, hem gecekondu şairleri tarafından, hem de meyhane şairleri tarafından kesin bir dışlanmaya uğradık.

— *Dönemin iki gözde dergisi, Memet Fuat'ın Yeni Dergisi ile, Cemal Süreya'nın Papirüs'ü idi. Dönemin edebiyat ortamı deyince, o yıllarda bu iki dergi akla geliyor ve bu iki dergiyle tırnak içinde dalaşma oldu. Aslında HD, bu iki dergi ve bu iki dergiden ibaret olmayan edebiyat ortamına tepkiydi. Şuraya gelmek istiyorum. HD çıkmadan önce, sizler bu dergilerde yazıyordunuz. Hatta Cemal Süreya, ikinci yeni antolojisini hazırlarken, sizlere, sana ve Ataol'a mektup yazıp, özgeçmiş istiyor, yanlış hatırlamıyorsam...*

— Ben hatırlamıyorum.

— *Bu çıkışın etkisini zayıflatan bir unsur olarak düşünülebilir mi? O yıllarda neden Yeni Dergi ve Papirüs'te...*

—...yazdık?

— *Evet, neden yazdınız? İhtiyacınız var mıydı gerçekten. Oralarda yazmadan, HD çıkamaz mıydı?*

— Böyle bir soru, sizin hakikaten gerek yaşınız sebebiyle, gerekse bugün içinde yaşanılan ortam yüzünden o günlerin havasından ne kadar bihaber olduğunuzu gösteriyor. Bunda tamamen mazursunuz.

— *Peki. (Gülüşmeler)*

— Bir kere çok önemli bir nokta var. Cemal Süreya ve Memet Fuat, o günkü yaşanılan edebiyat ortamının sağlam kişileriydi. Bu ne demek? Bunlar vize verebilirlerdi. Diyeceksiniz ki böyle bir hiyerarşik bir edebiyat ortamı nasıl olur? Niçin olsun? Ha, bu hiyerarşik ve bir bakıma nasıl söyleyeyim, monarşik, plütokratik edebiyat ortamı çok sağlıklı işliyordu. Yani kimse kimseye gözünün kaşının güzelliğine bakarak veyahut kaşının güzelliğine bakarak yargıda bulunmuyordu. Doğrudan doğruya metinden kalkılıyordu ve edebiyat anlayışının uzantısı olan şeylerin gereği yerine getiriliyordu. Bu iki dergi, o bakımdan Türkiye'de *bir şey'* di ve HD çıkışı *bir şeyliğini* onların bir şeyliğine borçluydu. Ne demek? Anlatmaya çalışayım. Papirüs ve Yeni Dergi'de şiirlerimizin yayımlanmaya başlaması, bu dergileri yönetenlerle aramızın iyi olmasından değildi. Yani, başka bir şey olmazdı da onun için. Bunlar *iyi* dergilerdi. İyi dergiler iyi ürünler sergilerlerdi.

— *Peki ama, HD'nın...*

— ... üstelik bir şey daha ekleyeyim. Şu "sıcak ilişki" dedin de... Hiç...

— ... *"sıcak ilişki" demedim. Çok sıcak bir geçiş var zaman olarak.*

— Aaa, ani... Yahut ne bileyim...

— ... *bir örnekle söyleyebilirim. HD çıkmadan bir ay önce, Cemal Süreya, Papirüs'ün Savran bölümünde, Murat Belge'nin Behçet Necatigil üzerine bir yazı yazdığını, Londra'dan bunu göndereceğini söylüyor. Keza Memet Fuat, Nihat Behram'ın Yeni Dergi'nin yardımcılarından biri olduğunu dergi'de yazıyor, Mustafa Öneş'le ilgili bir yazısında bunu yazıyor.*

— Evet, bu bir bakıma, çok dar bir edebiyat ortamı olduğunu gösterir aslında. Turgut Uyar, bir gün bana şöyle bir şey demişti: "Dergi mergi çıkarıyoruz. Çok saçma! Mektuplaşsak daha iyi". (Gülüşmeler)

— *Ama HD için söylenecek bir şey değil herhalde.*

— Bu tabii, daha önceki ortam için söylenecek bir şey. Evet, yani niye böyle oldu? Çünkü HD, Türk edebiyat geleneği içinde bir yer sahibi olduğu için, sözü olan bir dergiydi? Yani, getirdiği bir şeyler vardı ve götürmek istediği bir yer vardı. Bu yüzden o kadar alakasız bir yerlerden kalkıp bir şeyler yapmak sözkonusu değildi. Bir bakıma HD'nın bütün sansür ve karşı çıkışlara rağmen, yankı uyandırması, bu yüzdendir. Yani, HD ailedendi.

— *Çıkışına kadar.*

— Çıkışında da. Aslında kavga da biraz bundandır.

— *Aileden ayrılanı sevmezler.*

— Yoo, hayır Gene HD, mesela, bir bakıma amca oğluna kızmaktadır. Aynı soyadını taşıyan insanın niçin öyle yaptığına bozulmaktadır. Bunları tabii, yoruma muhtaç şekilde söylüyorum.

— *Cemal Süreya olsun, Memet Fuat olsun, bu iki dergi özelinde monarşik yapının çok sağlam işlediğini, bu iki ismin bir değer olduğunu söylüyorsunuz. Dergide Cemal Süreya'ya verdiğiniz bir yanıtta "yıllardır iyi şiir özleyen okuyucuya karşı en ufak bir sorumluluk duymadan dergisini eş dost şiiriyle dolduran, bol keseden değerli şairlik payeleri dağıtan Süreya" diyorsunuz. Dergi olarak diyorsunuz. Yazı imzasız.*

— (Gülerek) Ben yazmadım ama, her neyse... Ama, doğrudur bu tabii. Yani zaten kavganın aslı budur. Kimse Cemal Süreya' ya onu yakıştıramamaktadır. Cemal Süreya onu yaptığı için eğer eleştiriliyorsa, bu Cemal Süreya'ya verilen değerdendir. Böyle bir şey yapan adam beş para etmez değil, şu kadar para eden adam neden bunu yapıyor' dur. Eleştiri budur.

— *Şimdi benim burada sorunum şu değil: Dergi'yi çıkaran insanları hemen öncesinde, başka dergide yazdıkları için suçlamıyorum. Ama, bir burukluk belki. HD'nı çıkaran insanlar, o dergilerde yayımlamış olmaktan bir şey kazanmadılar. Edebiyat yollarında, bir kazanımları vardır. HD'na emek verenlerin hanesine bir kazanç koyuyorum. Mart 1970'le Eylül 1971 arasına yazılmış bir kazançtır bu. Bunu kim aldı nereye götürdü, kim ne kadarını heba etti bunun, bilemiyorum.*

— Bir kazanç var diyorsun.

— *Tabii. Türkiye'de sol edebiyat, bulunduğu yerden ileri sıçrayabilecek, bulunduğu yeri sorgulayabilecek bir dergi gördü. Ama bazıları bu kazancı yemiş bitirmiştir.*

— Bir kazanç ortaya çıkardığı söylenecekse, bunu dergiyi çıkaranlara değil de, derginin ulaşmak istediklerine getirdiği kazanç olarak da hesaba katmak lazım. Böyle bir kazanç yoksa, dergi zararlıdır.

— *Herhalde; tabii.*

— Ve üzücü olan şudur ki, Türkiye'de edebiyat ortamı HD' nın seviyesinde değildi. Şu gün de değil. Bence değil.

— *Son olarak; 72'de sol'la di-*

OKURLARININ GÖZÜNDEN

METİN ÇULHAOĞLU: "POPÜLİST DAMGALI SANAT ANLAYIŞI VE ESKİ KUŞAK ÜRÜNLERİYLE CİDDİ BİR HESAPLAŞMA"

— Halkın Dostları Dergisi'ni çıkaranlarla aynı "kuşak"tansınız. Dergi'nin okuru olabildiniz mi? Dergi'nin yayımlanmaya başladığı 1970 Martı'na doğru, Türkiye'nin "sol" sanat ve "sol" politikası nasıl bir arayış içerisindeydi? Halkın Dostları'nın önemi neredeydi?

METİN ÇULHAOĞLU — Halkın Dostları'nın okuruydum.

Bugün geriye dönüp bakıldığında daha net olarak görülebilecek olgu şu: Türkiye solu, 1961-1971 döneminin sonlarında, daha somut olarak söylenecek olursa özellikle 69-71 arasında, ciddi bir "yeniden konumlanma" süreci yaşadı. Buna, bir bakıma, hem sözü edilen 61-71 döneminin, hem de daha öncesinin, hatta 50 yıllık bir geçmişin bilanço ve hesap kapama süreci demek mümkün. Türkiye solu bu süreçte, giderek içine kapanan bir TİP ile daha çok "ya herru ya merru" deme durumunda kalan gençlik hareketi arasında yeni ve sentezci çizgileri zorlamaya çalıştı. Kuşkusuz, bu aranışın nicelik olarak büyük bir kesimi kapsadığı söylenemez. Ama olgu, nitelik olarak oldukça önemli ve belirgindi. Kanımca, siyasal ve ideolojik plandaki bu yeniden konumlanış, doğrudan bir uzantı olarak, sanat, edebiyat, kültür alanında da ciddi bir yansıma buldu. Sözü edilen alanın, hemen hemen hepsi de ciddi siyasal deneyimler geçirmiş insanları, yani siyasal-ideolojik konumlanışın uzantısı olarak yeni bir "yaşam bakışı" da oluşturmaya çalıştılar.

— Halkın Dostları, bu aranışın ürünü müdür yani?

— "Ürünüdür" gibi kesin konuşmak istemiyorum. Yalnız çok önemli bir etkendir. Örneğin, 1970 yılı başıydı. Türkiye İşçi Partisi'nin Mithatpaşa Caddesi'ndeki Genel Merkezi'ne gelerek "partiye çeki düzen verilmesi" yolunda üst düzey yöneticilerle görüşmek isteyen iki kişiyi çok iyi hatırlıyorum. Birisi İsmet Özel'di. (Diğeri Orhan Silier). Halkın Dostları'nın çabası, belki de o yıllarda sadece o dergide yazanlarla sınırlanmayacak şekilde, bir yandan o döneme kadar gerçekleşmiş siyasallıkların adeta simgesi haline gelmiş popülist damgalı sanat anlayışı ile, diğer yandan da çoğu kez veri alınan "eski kuşak ürünleri" ile ciddi bir hesaplaşmayı içeriyordu.

Hemen belirtmek isterim ki, nesnel bir temele oturan bu aranış çabalarında, siyasal alandaki öznel düş kırıklıkları da oldukça önemli bir rol oynuyordu. Aranış, kimileri için, gerçekten yeni bir soluk yakalama çabaları ile, düşkırıklıklarını yaşama bakışın kalıcı bir öğesi kılacak dinamikleri birlikte barındırıyordu. Bir bakıma, militanca yaklaşım ile sinizm içiçe geçmişti. 12 Mart dönemi, bu tohumların daha da belirginleşip birbirinden ayrıldığı bir dönem oldu. 12 Mart ve sonrası, sanat ve edebiyat alanındaki yeniden konumlanışta, siyasal temelli ve gerçekten yeni bir soluk yakalayabilenlerle sol siyaset reyonlarını aslında 12 Mart'ın hemen öncesinde kapatmış olanları tescilledi.

yaloğu kestiniz. 80 sonrasında, farklı bir şekilde bir diyalog başlattınız. HD'nın değerlerine...

— ... edebiyat değerlerine.

— *Tabii tabii. Edebiyat değerlerine sadık birisi olarak, 80 sonrası sol edebiyatla ilişki biçiminizi konuşmak istiyorum. Bugün omuriliği ezilmiş bir yığılma var edebiyat ortamında. Bu dergilerde yayımladığınız yazılardan çok fazla bir şey bekliyor muydunuz? Bu ilişkiden?*

— Evet, çok fazla şeyler bekliyordum. Şimdi, doğal sonuca bakarsak bu beklediklerim çok fazla gibi görünüyor. Ama gerçek anlamda çok fazla şey beklemiyordum. Yani şöyle. İnsanlar düşüneceklerse, "işte bir fırsat" tı. Benim müslüman olmayan dergilerde yazdıklarım, ortalıkta düşünülmesi gereken, halledilmesi gereken, tamamlanması gereken, onarılması gereken şeylerin bulunduğunu haykıran yazılardı. Bunların hepsi, aslında bir ülke edebiyatının ve şiirinin tekrar düşünülüp düşünülemeyeceğini sorgulamak içindi. Ama olmadı. Çünkü demek ki, ben insanlara çok fazla iyi gözle bakıyorum. Endişeli olduklarını varsayıyorum. Halbuki insanlar razılar bugünkü duruma. Eh, o zaman ben de, takkemi mi alacağım, kasketimi mi alacağım, alıp gidiyorum. Aslında dediğim gibi, gerçek manada, siyasi manada diyalog değildi benim yaptıklarım. "Gelin konuşalım" dı. Daha doğrusu konuşulacak şey, dolayısıyla iki tarafın birbirini iyi gözle görmesine yarayacak bir şey değildi. Her iki tarafın da üstesinden gelinmesi gereken problemleri tanımalarını görmeleri içindi. Ama yazdıklarımın düzeyinde hiçbir tepki gelmedi. Üzücü bir şey bu. Ancak, işte duygusal şeyler geldi. Sonra tabii, her yazılan şeyin gerisinde şu vardı. Zaten müslümandır, işimize yarar şeyler nasıl olsa söylemiyordur gibi, ruhsal durum da olduğunu sanıyorum.

— *Evet, konuşacak başka şeyler kaldı mı?*

— Bilmiyorum. Aslında bence her şeyi konuşamadık tabii.

— *Peki, sağolun.*

— Estağfurullah.

Ataol Behramoğlu:
"60 Sonrasının Yeni ve Öncü Dergisidir"

AKİF KURTULUŞ — Halkın Dostları'nın serüvenini, herhangi bir derginin 18 sayılık bir yayın toplamı değil, bir "müdahale" olarak görüyorum. Dergi'nin her sayısında bu, çok açık var. Künyesinde yazılı iki kurucusundan biri olarak, bu müdahale kararı, hangi etkenlere dayanıyordu? Nasıl yanıtlayabilirsiniz?

ATAOL BEHRAMOĞLU — 60'lı yıllar Türkiye'nin yakın tarihinde (20. yüzyıl) bir dönüm noktasıdır. 1960'lı yıllar, 27 Mayıs hareketi ya da 1960 Anayasası ile özetlenemez. 1960'lı yıllarda gerçekleşen (ve tüm engelleme çabalarına karşın) sürmekte olan dönüşümlerin nedenleri, iticü güçleri, kaynakları, çok daha geniş kapsamlı değerlendirmelerin konusu olmalıdır. 1960'lı yıllar, niceliksel birikimlerin niteliğe dönüştüğü yıllardır. Tarihin "tekerrür" etmediğini biliyoruz. Tarihe (ve hayatın tümüne) "mekanik" yaklaşımlardan da sakınmalıyız. Hayat (tüm tarih) ilerlemelerle, gerilemelerle, canlı, organik bir oluşumdur. Heyecan vericiliği de zaten buradan geliyor.

Şöyle bir düşünme biçimi yanlış olur: 1960'ta bir askeri darbe oldu, ilerici bir Anayasa yapıldı, sonra 71 ve 80 darbeleriyle kazanımlar geri alındı.

Daha geniş zaman birikimleriyle düşünmemiz gerekiyor. Ve toplumsal oluşumları, diyalektik düşünme yönteminin yardımıyla, karmaşıklığı, zenginliği, çeşitliliğiyle kavramaya çalışmamız gerekiyor.

Türkiye'de toplumsal uyanış (işçi sınıfı ve müttefiklerinin toplumsal mücadele alanına büyük bir güç olarak girişleri) er geç gerçekleşecekti. Bu hep vardı. 1960'lı yıllar (tekrar ediyorum) niceliksel birikimlerin niteliğe dönüşme dönemidir. Ve bu dönüşüm (tüm engelleme çabalarına karşın) sürmektedir...

"Halkın Dostları" bu niteliksel dönüşümün edebiyat alanında bir yansımasıdır... Yayınlanan (sıkıyönetimce kapatılıncaya kadar) 18 sayısının "herhangi bir derginin 18 sayılık bir yayın toplamı" olmayışının temel nedeni, bu özelliğinden geliyor...

— *Yayımlanışından az öncesine kadar, derginin çekirdek kadrosu sayılabilecek isimler, mevcut sanat edebiyat ortamının dergilerinde yazıyordu. Kapanışını takibeden dönemde, yine bir çok isim, benzeri biçimde aynı dergilerle ilişkilerini sürdürdüler. Örneğin, Cemal Süreya'nın Papirüs'ü ve Memet Fuat'ın Yeni Dergi'si hemen aklıma gelenler. Bir çıkışın, zaman içindeki gücünü azaltan bir durum olarak düşünülemez mi? Bu sorudan bağımsız olarak, 1965 sonrası dergilerde, HD kesitini dışta tutarak, yani HD öncesi ve sonrası olmak üzere, ilişkilerinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?*

—Derginin çıkış öyküsüne kısaca değinmek gerek... Biraz da öncelere, 60 başlarına kadar uzanarak... İsmet'le tanışıklığımız daha da öncelerde, Çankırı Lisesindeki öğrencilik yıllarımızdadır. O benden iki yaş gençtir ve daha küçük bir sınıftaydı, kardeşlerimden biriyle sınıf arkadaşıydı. Biz ablasıyla aynı sınıftaydık ve çok iyi arkadaştık. İsmet o sırada sanırım şiir yazmıyordu. 60'lı yıllarda Ankara'da buluştuk. O Siyasal Bilgiler Fakültesinde ben D.T.C.F. Rus Dili ve Edebiyatı bölümünde öğrenciydik. Bir gün üniversiteye geldi, M. Fuat'ın yıllıklarından birinde bir şiirimin yayınlanmış olmasından ötürü beni kutladı.. Yine sanıyorum aynı günlerde bana kendi şiirlerini de gösterdi. Bunlar İkinci Yeni etkisinde, güzel, ilginç şiirlerdi. Çoğu "Geceleyin Bir Koşu"da yayınlandı sonradan. Ben de O. Veli, A. İlhan ve İkinci Yeni karışımı diye nitelenebilecek şiirler yazıyordum o sırada...

İsmet'in de benim de yaşamlarımızın o dönemini belirleyen en önemli iki olgu, kuşkusuz, Türkiye İşçi Partisi'ne üye oluşumuz (buna bağlı olarak —ya da bunun yanısıra— o yılların gençlik hareketleri içinde etkinlikle yer alışımız) ve Nâzım Hikmet'in şiirlerinin bir çığ gibi yayınlanmaya başlamasıdır...

"Nedir İkinci Yeniden Geçmek" başlıklı bir yazımda belirtmiştim. İsmet de, ben de (şu ya da bu ölçüde) İkinci Yeni Şiir anlayışından etkilendik. Bunda olumsuz hiç bir şey görmüyorum. Tersine...

Fakat, eğer 1960'lı yılları (Türkiye İşçi Partisini, Nâzım Hikmet'i) yaşamamış olsaydık; o dönemin devrimci gençlik eylemleri içinde (ve ön sıralarda) yer almamış olsaydık, İkinci Yeni şiirinin uzantıları olarak sürdürürdük şiirimizi. (İsmet bir yazısında belirtmişti; kuşağımızın İkinci Yeni şiirinden en az etkilenen, O. Veli'lerin öneminin altını en çok çizen şairi, belki de benim... Bunun olumlu yönleri de, olumsuz yönleri de olabilir..) Fakat yeni yaşamalar bizi yeni bir şiire yöneltti. Her ikisi de 1965 tarihini taşıyan "Partizan" (İ. Özel) ve "Bir Gün Mutlaka" (A.B.) adlı şiirler, yeni bir kuşağın (yeni bir şiirin) ilk ve güçlü sinyalleridir... E. Ayhan, "bir anayasa değişikliği şiiri neden değiştirsin, anlamıyorum" diyordu... C. Süreya, bizim şiirlerimizi, benzerleri 40 toplumcularınca çokca yazılmış şiirler olarak niteliyordu... Bu görüşler, kısır ve dar görüşlerdi. Nitekim daha sonra Turgut Uyar, şiirin çıkmazda olduğunu, çünkü insanın çıkmazda olduğunu söylemek yürekliliğini gösterecektir. (Bir yazımda belirtmiştim, sevgili Turgut Uyar'ın bu saptaması, aslında, İkinci Yeni şiirinin iflasının dolaylı itirafıdır. Oysa E. Ayhan, C. Süreya ve başkaları, bu şiiri savunmaktalardı. Belki hâlâ da savunuyorlardır...)

"Partizan" ve "Bir Gün Mutlaka", sentez şiirlerdir. İkinci Yeni ögeleri de, 40 toplumcuları da, Nâzım Hikmet de vardır bu şiirlerde... (Ve kuşkusuz, dünya şiirinden Türk şiirinden başka ögelerin yanısıra). Bunlar 40 toplumcularınca çokça örneklenmiş şiirler değildi... Mesele, bir anayasa değişikliğinin şiiri değiştirmesi de değildi... Yeni, köklü bir toplumsal değişiklik, yeni bir şiiri zorluyordu. Mesele eskiye gitmek (40 toplumculuğunu kaldığı yerden sürdürmek) değildi. Kimi arkadaşlar olayı böyle gördükleri için gerilerde kaldılar... Mesele Nâzım Hikmet'e, A. Arif'e öykünmek değildi... Kimi arkadaşlar bu yanılgıyı yaşadılar, yaşamaktalar... İkinci Yeni'nin sürdürülmesi artık söz konusu olamazdı... Kimileri bunu denediler, deniyorlar, denesinler...

"Partizan"da, "Bir Gün Mutlaka"da yeni toplamalar, yeni vurgular, yeni sözler vardı. İkinci Yeni, Nâzım Hikmet, Attila İlhan, Orhan Veli, Walt Whitman, Mayakovski, Ezra Pound vardı... Amerikan "beatnik"leri, Fransız gerçeküstücüleri vardı... Ve yeni, ve toplumcu bir şiirdi yazılan... Bunu, o günleri yaşayan genç kuşak anladı; ortak sancıları, duyguları yaşayanlar anladı; kimileri anlamazlıktan geldi, kimileri anlayamadı. Hâlâ da bir çok kafada yeterli bir netlik olmadığını düşünüyorum.

"Papirüs"te, "Yeni Dergi"de yazmak doğaldı. O dönemin iyi, seçkin dergileriydi. Ve ayrımlaşma henüz çok kesinleşmemişti. "Bir Gün Mutlaka"nın "Papirüs"te bir yıl gecikmeyle ve "Bu gün seviştim..." diye başlayan ilk dizenin "Bir gün seviştim..." diye basılmasını, şunca yıl geçti, hâlâ içime sindiremiyorum...

İsmet "Partizan"dan sonra birbiri arkasına çok güzel şiirler yazdı. Benim "Bir Gün Mutlaka" dan sonra yazdıklarımın çoğundan daha atak, daha ilginç şiirlerdi onlar... Askere aynı yıllarda gittik. O Muş'ta (Yılmaz Güney'le) sürgün ve erdi. Ben Malazgirt'te sürgün ve yedeksubaydım. Ağrı Askeri Cezaevinde başladığım (Malazgirt'te oda hapsinde tamamladığım) "Yıkılma Sakın"ı, ona elden ulaştırdım. Çok güzel "Yıkılma Sakın"ıyla yanıtladı bu şiiri... (M. Fuat'ın her iki şiiri, birlikte, "Yeni Dergi"de yayınlamakla gösterdiği inceliği ve gözüpekliği unutmam olanaksızdır. Dergi için kovuşturma açılabilir, hem onun, hem de sürgün ve asker olan bizlerin başı derde girebilirdi.)

Terhis sonrası İsmet'le Ankara'da buluştuk. Kafamızda bir dergi tasarısı vardı. Bunu bir heves olarak değil, bir zorunluluk olarak duyuyorduk artık. Temiz, net, katışıksız, kendimiz olan bir

şeyi özlüyorduk. Şiir ve siyaset anlayışımız bizi birleştiriyor, toplumcu ya da bireyci, çeşitli kişilerden, çevrelerden ayırıyordu... Net bir siyasal tavır... Atak, yeni, özgün bir toplumcu şiir...

"Ant"taki çıkış, "Halkın Dostları"nın bir "provası"dır, ya da önsözüdür, doğru. O oturumun düzenlenişini, yeni şiiri anlayanların, değerlendirenlerin başında gelenlerden Osman Arolat'a borçluyuz. Düşünen, düzenleyen, kotaran odur. "Halkın Dostları" nın başlangıçtaki mimarı, yaratıcısı ise İsmet'tir. Derginin adını koyan da odur.

"Gerici Sanata Hücum" sloganı (ilk baş yazının başlığı) benim buluşumdur... Birlikte olduğumuz sürece, pek bir sürtüşme olmadan dergiyi çıkardık. İsmet derginin basımı için zaman zaman İstanbul'a gidiyordu. N. Hikmet ve A. Arif şiirinden, 40 toplumcu şiirinden farklılığımızı belirten bir yazısındaki (imzasız bir başyazıydı bu) iyi ifade edilmemiş kimi sözlerden ötürü (İstanbul'da olduğu sırada yazmıştı, ben görmemiştim yayından önce) bir kez canım sıkıldı. Yazıdaki düşüncelere katılıyordum, ama ifade edişte yanlış anlamalara yol açacak bir özensizlik vardı. Başkaca da bir tartışma, bir tatsızlık olmadı aramızda. "Halkın Dostları" net bir siyasal tavrın, atak, öncü, yeni bir toplumcu edebiyat anlayışının yayın organı olarak yaşamını sürdürdü. Bu arada İsmet'in "Evet, İsyan", benim "Bir Gün Mutlaka" adını taşıyan şiir kitaplarımız De Yayınevince yayınlandı, her ikisi de geniş ilgiyle karşılandı. Güneşli, umutlu, güzel günlerdi...

Öykünün sonrası biraz hüzün vericidir... 1970 güzünde (özel nedenlerle ve bir ölçüde de "Umutsuzluk Pusuda" adlı bir yazımda değindiğim kimi önsezilerle) yurt dışına çıktım. Ama "Halkın Dostları"yla bağıntım sürüyordu. Nihat'ın yönetimi döneminde de dergiyle yakın bağıntım sürdü. Yazılar, şiirler gönderiyordum yurt dışından. Başka bir dergide bir şey yayınlamak söz konusu değildi. Yeni, atak, ve öncü olan, hiç kuşkusuz, "Halkın Dostları"ydı... Bu arada, İsmet'teki değişiklikler başlamış olmalı. Murat'ın Althusser'ci yaklaşımı da, bizim çıkışımızdan ayrı, farklı bir olaydı. (Sonradan Murat, kendi çizgisini, Birikim'de sürdürdü.) Sonra dergi sıkıyönetimce kapatıldı. Nihat tutuklandı. Sonra 12 Mart karanlığı giderek yoğunlaştı.

"Halkın Dostları"nın yayınlandığı 18 aylık sürede başka bir dergide bir şey yayınladığımı sanmıyorum. Kapatılmasını izleyen dönemde (ve dergi yayınlanırken de) Nihat'la yoğun mektuplaşmalarımız oldu. Bunlar gelecekteki "Militan"ı hazırlıyordu... "Halkın Dostları"ndan sonra arada bir boşluk, ondan sonra da "Militan" vardır benim için...

— *HD'nın başarısızlığı ne demektir? İsmet Özel, çok uzun bir süre, benim bildiğim 80 sonrasına değin "sol" ile diyaloğu kesti. Murat Belge, aynı media içinde özellikle 74-80 arası ve hatta daha sonrası düşünülürse marjinal bir politika yaptı. Ayhan Gerçeker, tamamen sustu. Sizin Militan deneyiminiz, Nihat Behram'ın bir Güney deneyimi var. Fakat, hiçbiri Halkın Dostları'nın heyecanını taşıyamadı. Bir nedeni olmalı.*

— "Halkın Dostları" başarılı bir dergidir. 60 sonrasında oluşan yeni, toplumcu bir şiirin ilk ve öncü dergisidir. Kurucularının, yazarlarının bugün şurada, ya da burada olmaları bu gerçeği değiştirmez. "Halkın Dostları" genç, acemi, fakat ödünsüz, net, yeni, öncü bir siyasal ve yazınsal tavrın dergisidir.

"Militan"la ilgili değerlendirmenizi anlıyorum. "Militan"ı, "heyecan" sözü kuşkusuz ki özetlemez. Fakat "Militan" (heyecandan da asla yoksun olmayan) daha kapsayıcı, daha derinliğine bir tavrın dergisidir. Konu bu olmadığı için ayrıntıya girmiyorum. "Militan", "Halkın Dostları"nın çok daha ileri bir aşamasıdır. Yine net, katışıksız, öncü, yeni ve atak; fakat acemiliklerden arınmış, olgun bir tavrın dergisidir. Etkisinin, gerek genel olarak Türkiye yazınsal yaşamında, gerekse daha genç kuşaklar üzerinde, "Halkın Dostları"nınkiyle karşılaştırılamayacak ölçüde büyük, derin olduğunu düşünüyorum.

— *HD'nın serüveni, yaklaşık olarak 20 yılı geride bıraktı. Üzerinde hiç konuşulmayan bir dergi oldu. Biraz unutturuldu, unutturulmaya göz yumulunca da, unutuldu. Hatta, HD'nin bir provası sayılabilecek ANT'da 1969 sonlarındaki konuşma için Süreyya Belfe, "Bir engel çıkaydı da 1969'daki kavak yeline benzeyen oturuma katılmaz olaydım. (...) Sözkonusu oturuma katılıp mâlum herzeleri yedikten sonra aralarından ayrıldım" diyebildi. Siz, bir konuşmanızda "Ant'daki çıkıştan bu yana on yıldan çok zaman geçti. Duygularımda, bilgilerimde, zevklerimde değişmeler olması doğaldır. Fakat o günden bugüne edindiğim yeni bilgiler, duygu ve zevkler, o sıradaki çıkışın bazı eksik ve yanlışlarını bana göstermekle birlikte, temeldeki haklılığını daha çok duyurdu diyebilirim" diyordunuz. Temeldeki haklılık neydi, eksik ve yanlışlar neydi?*

— Üzerinde konuşulsun ya da konuşulmasın, "Halkın Dostları" (ve sonraki "Militan") Türkiye edebiyat tarihinde onurlu yerlerini almıştır. Etkileri bugün de sürmektedir. Bugünün pek çok genç yazarı, şairi bu dergileri okudu, onlardan etkilendi. Yeni çıkan kimi dergiler özellikle "Militan"daki kimi yazıları, üstelik kaynak da belirtmeden aynen "iktibas" etti. Bunu biliyoruz. Keşfedilmiş şeylerin arada bir yeniden keşfedildiğini de. Bu toplumsal hastalığı aşmamız gerek. Çünkü unutarak ya da unutturmaya çalışarak değil, anımsayarak, değerlendirerek daha sağlam doğrulara ve daha büyük güzelliklere varılabilir.

Geçmişini dilediğince değerlendirmek herkes gibi S. Berfe' nin de hakkı. "Ant"taki oturumun da, "Halkın Dostları"nın da oluşumunda, kotarılmasında S. Berfe'nin bir katkısı yoktur. Açıkça söylemek gerekirse, Ö. Mert'in de böyle bir katkısı olmamıştır. Her ikisi de daha çok benim arkadaşlarımdı. İsmet, "Ant"taki oturuma sadece ikimizin katılmasını istiyordu. Özellikle S. Berfe'nin katılmasını hiç istemediğini çok iyi anımsıyorum. Kullandığı bir deyimi de çok iyi anımsıyorum, ama burada tekrar etmeyeceğim. Süreyya benim (araya çok zaman girdiği için şimdi bir şey diyemem) o dönemde sevdiğim bir insandı, ve özellikle "Hayat ile Şiir"deki şiirleriyle sevdiğim bir şair. "Ant"taki oturumun en ateşli konuşmacısı oydu... O zaman söylediklerini, sonradan yakışıksız sözlerle nitelendirdi. Kimbilir, belki gün gelir, yine düşüncelerini değiştirir.

Bana gelince; "temeldeki haklılığın" ne olduğu yukardaki yanıtlarımda var. Yeni, özgün, atak, net bir siyasal tavrı ve şiiri savunduk... Etkileri bugünde de süren bir olgudur bu. İkinci Yeni şiiri, ilk kez o oturumla ağır biçimde sendeletildi; "Halkın Dostları"yla geriletilmesi sürdü; "Militan"la ve başka arkadaşların başka çabalarıyla yazın alanında toplumcu dünya görüşü ve estetiği sağlam konumlar kazandı.

Eksikler ve yanlışlar, her yeni ve genç çıkışın, biraz da kaçınılmaz olan eksik ve yanlışlarıdır: Heyecan dozunun fazlalığı, seçilen sözcüklerde kimi kez aşırılıklar, v.b... N. Hikmet "Putları yıkıyoruz" derken, temelde haklıydı... Ama o "put"ların edebiyat tarihimizdeki (şu ya da bu ölçüdeki) önemlerini de kimse yadsımıyor. Rus fütüristleri, Puşkin'i ve klasikleri tarih gemisinin bordasından denize atacaklarını söylerlerken, klişeleşmiş bir klasisizme karşı çıkmakla haklılardı. Ama Puşkin ve değerli klasikler, tarih gemisinde (kimileri şeref kamaralarında) yolculuklarını sürdürüyor. (Bu arada, o fütüristlerin kimileri kimbilir nerede?) Bizim "Gerici Sanata Hücum" sloganımız, fazca sert, ve siyasal vurgusu fazlaca önde bir sözdü. Ama Türkiye'deki toplumsal uyanışın, yönelişin önemini görmeyen; toplumcu edebiyatın gelişimine engel oluşturan bir anlayışa karşı, zorunlu bir çıkıştı bu.

Aslında bu mücadele bugün de sürüyor... Fakat kanımca, toplumcu dünya görüşü, toplumcu sanat ve edebiyat, günümüz Türkiye'sinde çok sağlam konumlara sahiptir. Daha birleştirici, daha hoşgörülü, daha kapsayıcı olabilme olanaklarına sahiptir...

OKURLARININ GÖZÜNDEN

ERTUĞRUL KÜRKÇÜ: "BİZLER, KARİZMASI OLMAYAN, BİZDEN BİRİ OLANLARI KÜÇÜMSEMEYE EĞİLİMLİYİZDİR"

— Halkın Dostları Dergisi'ni izlediniz mi? Dergi hakkında ne söyleyebilirsiniz?

ERTUĞRUL KÜRKÇÜ — Ben yayınlandığı zamanlar içinde **Halkın Dostları** dergisini sürekli ve düzenli olarak izlemedim. Bugün içeriği üstüne bir fikir ileri sürmeye kalksam çok belirsiz ve silik birkaç şey hatırlamaktan öteye geçemem.

— O yıllar, yakından izlediğiniz bir sanat, edebiyat dergisi var mıydı?

— O dönem daha çok **Yeni Dergi** okurdum. Bunun nedeni **Halkın Dostları**'nı beğenmemem ya da karşı olmam değildi. **Yeni Dergi**'yi daha kapsamlı ve daha derinlikli bulurdum. Yazarları kendi konularını bildikleri kabul edilen insanlardı. Ama benim için daha da önemlisi, **Yeni Dergi**'nin yalnızca edebiyat değil, öteki sanatların da alanına giren konularla da ilgili olmasıydı. Sinema, mimarlık, vb. kastediyorum.

— Halkın Dostları'nı izlememiş olmanız, hiç haberdar olmamanız anlamına gelmiyor herhalde? Ya da karşı olduğunuz için değil, sanırız.

— Garip gelebilir ama, ben **Halkın Dostları'nı** hemen hemen hiç izlemediğim halde, yayıncı ve yazarlarının kimler olduğunu bilirdim. Benim aklıma gelenler, Ataol Behramoğlu, İsmet Özel, Özkan Mert. Bence bu durum neden okumadığımı da belki açıklıyordur. Bizler genellikle karizması olmayan, kendi alanlarında üstad kabul edilmeyen bizden biri olanların yazdıklarını küçümsemeye eğilimliyizdir diye düşünüyorum. Herhalde **Halkın Dostları'nın** başına da bu gelmiş olmalı, bizden birileri oldukları için yazdıklarını okumaya zahmet etmemiş olmalıyız.

Murat Belge:

"Biz Neden Yanaydık Bu Hiç Belirgin Olmadı"

AKİF KURTULUŞ — Halkın Dostları, nasıl çıktı? Sizinle ilişki nasıl kuruldu? O zamanlar Londra'daydınız.

MURAT BELGE — Bir çok şeyi net hatırlamıyorum. Örneğin önemli bir konu: Dergi başladığında Londra'daydım ama, öncesinde konuşmalarda burada mıydım? Onu bile net hatırlamıyorum. Çünkü olay, bir bakıma Ant Dergisi'nde dört şairin bir manifestosu ile başlamıştı.

— *1969 Aralık'ı. Siz o zaman yurt dışındaydınız.*

— Demek öyle. O zaman görüşmeler mektupla olmuştu. Mektup yeterli bir araç değil. Yalnız ben dışardan da izliyordum. HD temelde şiir çıkışlı bir olaydı. Ayrıca bir önceki kuşakla ve Türk şiir geleneğiyle hesaplaşma amacı güttüğü hazırlıklarından belliydi. Haklı olabilir ama, ağırlıklı olarak şiir çıkışlı bir harekete kendimi oturtamam. O zaman da oturtamıyordum. Daha kapsamlı bir şey düşünüyordum. Bu yazışmalarda sanıyorum benim bu tür bir itirazım oldu ve ben katılmayayım dedim. Ama Ataol ve İsmet, zaten onlarla yakınlığım vardı, onlar kısmen benim dediklerimin de gerçekleşmesini istediklerini söylediler ve dolayısıyla ben de katıldım.

— *Şiir çıkışlı bir dergiye kendimi oturtamıyordum ve benim itirazlarım vardı, dediniz. Bunu nasıl açabiliriz?*

— Şimdi, genel bir dünya görüşü ve dünya görüşüne uyarlı bir estetik değer ve o estetik değer içerisinde Türk edebiyatına bir bakış açısı gibi bir genişlik istiyordum. Bunlar düşünülüp ortaya konulmadan Türk şiiri için yapılacak bir hesaplaşma, felsefi boyutları gözönünden kaçırıldığında, iki şair kuşağı arasında bir hesaplaşmaya dönüşebilecek bir şeydi. Nitekim bu tarafları hala vardır. Yine ben, eleştirmen olarak, öncelikle şiir eleştirmeni de değilim. HD'nda yazan şairlerin poetikasını yüklenecek bir eleştirmen; ne öyle bir adamdım, ne de bunu yapmak istiyordum.

— *Bu, "oturtamıyordum" dediğiniz noktada, HD'nın çizgisini izlediğimde şöyle bir şey gördüm. Başlangıcında tam katılmadığınız bir beraberlik var. Devamında, belki tarafınızdan engellenemeyecek gelişmeler olabilir. Önce, yalnızca dergi yazarısınız, ardından da Ayhan Gerçeker'le birlikte Yazı Kurulu'nu oluşturuyorsunuz. HD'nın. çıkışı, sadece şiir çıkışlı olarak getiriliyor. Ve bir de bir önceki kuşakla hesaplaşma. İsmet Özel, sol edebiyat geleneğinden kendini uzak tuttu, diyor. Gerçekten baktığımda, herhalde zaman kalsa dış baskı karşısında biraz daha ayakta kalabilselerdi, bir Nazım ve Ahmet Arif şiiri de pratiğiyle farklı bir gözle gündeme gelebilirdi.*

— Olabilirdi; yalnız bunlar biraz bireylere bağlı. Bütün bunlar, aramızda yeterince tartışılmadı. Yani, biz dergiye bir manifestoyla başladık. Sonraki süreçte bunlar tartışıldı. Ama o manifestonun arkasında bireylerin düşüncesi farklıydı. Dolayısıyla homojen bir görüş oluşmamıştı. Onun için, belirli noktalarda yan yana olabildik. Ama bunlar da *bir şeylere karşı olmakla* kurulan bağlardı. Tam olarak, "biz neden yanaydık", bu hiçbir zaman belirgin olmadı. Nitekim, o bireyler de çok geçmeden birbirlerinden koptular. Bugün o bireylerin çoğunu biraraya getiren bir şey varsa, eski arkadaşlıklarıdır.

— *Yani, HD çıktı ve çıkışından başlayan süreçte kendi kendini ajite etti bir bakıma. Öyle mi? Şuraya gelebilir miyiz? HD'ndaki yazarlar, başka dergilerde de yazıyorlar. Kapanışından itibaren de, yine başka dergilerde yayımlamaya devam ediyorlar. Çıkışını zayıflatan bir unsur olarak düşünebilir miyiz bu durumu? Çünkü HD, bir edebiyat politikası.*

— Valla, şimdi görece yeni olan bir kuşağın bu tür çıkışları, her zaman belli bir rahatsızlık vermiştir. HD'ndan önce, Hüseyin Cöntürk çevresinde toplanmış gençler vardı.

— *Yordam, Devinim...*

— Yordam en sonuncusu. İzmir'de *Evrim* diye bir dergiyle başladı. Sonra Devinim oldu. Sonra Yordam oldu. Orda, çok daha bilgili bir genç kuşak meselesi vardı. Cöntürk yaşlıydı ama, militan tavırlı bir dergiydi. Beni bu rahatsız ediyordu. Çünkü burada militanlık, bir fikrin değil, adeta bir kuşağın militanlığıydı. Bir kuşağın militanlığı denilen şeyin yerli yerine oturabilmesi için, bir önceki kuşakla kendileri arasında büyük estetik açmazların olması lazım. Diyelim Orhan Veli çıkış yaptığı zaman, kendinden önce yazanlarla, arasında büyük bir estetik farklılık vardır. Sözünü ettiğim dergilerde yazan Halûk Aker, Gürsen Topses, Bilgin Adalı gibi arkadaşlarla İkinci Yeni arasında böyle bir estetik mesafe yoktu. HD'na gelince, Memet Fuat olsun, Cemal Süreya olsun, kendilerini sosyalizmin dışında saymıyorlardı. Dışında saymak için neden de yok. İşte o aralar, yani HD çıktığında, onların dergilerini de bir şekilde karşısına alan bir kafa tutma var. Bundan rencide olmaları var. Özellikle Cemal Süreya deyince, orda bir de şiir meselesi var. Cemal Süreya şair. Memet Fuat bir eleştirmen. Yeni Dergi'de, tanınmış İkinci Yeni şairleriyle nerdeyse bir sözleşme yaparak şiirlerini yayımlıyordu. "Niye hep bunlar?" deniyordu. Sonra, İsmet ve Ataol'un da yazmasını istemişti. Onların açısından bakıldığında bu çıkış çok gerekli değildi. İsmet ve Ataol açısından değil kuşkusuz, Memet Fuat açısından diyorum, bu çıkış çok gerekli değildi. Çıkışın hırçınlığı belki yersizdi. Çünkü HD çıkışına kendilerini muhatap alıyorlardı.

— *Çıkışın hırçınlığı yersizdi, derken; HD'nın çıkışı mı?*

— Evet; ayrıca HD, sosyalist bir dergi diye yazan bazı isimler vardı ki, genel bir poetika tartışılsa belki, belki değil kesin, başka dergileri tercih ederlerdi. O bakımdan belli bir kırgınlık yaratmasını anlayabiliriz. Cemal Süreya'nın durumuna gelince. Eski kuşağın şairleri, İsmet ve Ataol'un şiiriyle kendi şiirleri arasında bir şiirsel akrabalık olduğuna inanıyorlardı. Bu nedenle bir kırgınlık duydular. Mesela Papirüs'ün İkinci Yeni sayısı yapması, İkinci Yeni şiiri örneği olarak İsmet ve Ataol'dan şiirler alması... Çünkü hakikaten İsmet'in şiirinde İkinci Yeni var. Dolayısıyla, o eski, bir önceki kuşağın ruhsal savunmaları da var.

HD yazarları, edebiyata yayın faaliyeti değil, bir yaşama pratiği olarak bakıyorlar. Böyle bir patlama var. Sadece bir fikre değil, sosyalizme değil, sosyalizmin pratiğine, eylemine angaje olmak gibi bir düşünce. Ve tabii bu arada çok dergide belki belirgin görünmeyen ve belki de zaman geçse belirginleşecek olan bir şey de şudur: İkinci Yeni için netleşmiş bu tepki, aslında 40 Kuşağı için de sözkonusuydu. Orda belki hayat angajmanı meselesi, siyasi angajman meselesinden önce, estetik mesele öne çıkıyordu. Yani 40 Kuşağı sözkonusu olunca, estetik mesele öne çıkıyordu. 40 Kuşağıyla da şiirsel bir kopuşu istiyorlardı. Mesela yaşayış olarak varoluş olarak İkinci Yeni'ye karşıysalar, aynı şeyi, bir sürü örgütsel ilişkiye girmiş, hapis yatmış Dinamo ve Rıfat Ilgaz gibiler için söylemiyorlardı. Ama, estetiğine karşıydılar. "Böyle şiir olmaz" diyorlardı. Dolayısıyla, Nazım ve Ahmet Arif dışında bir gelenek göremiyorlar, onların dışında bir şiir geçmişi kabul etmiyorlardı. Nazım ve Ahmet Arif şiirinin üretilemeyeceğini ifade edip, reddetmiyorlardı. Fakat 40 Kuşağı sözkonusu olduğunda bir red vardı. O günün sosyalist şiirinin başka araçlarla üretilmesi gerektiğini söylüyorlardı.

— *HD'nda, İsmet Özel "bizim yaptığımız bir namussuzluğun açıklanmasını sağlamaktı" diyordu. Daha sonra, 54-59 şairleri için, "yalnız şiirlerinin değil, hayatlarının bile kaldıramayacağı bir toplumsalcı edayı benimsediler" dedi. Bunu şunun için belirttim. HD, estetik bir hesaplaşmayı da yapamadı. Söylediklerinizden bu anlam çıkıyor. İsmet Özel'in yukardaki sözlerini, HD'nın bir ahlaki tepki olduğu şeklinde düşünebilir miyiz? Geriye kalanlardan biri de bu. En azından bir sonuç olarak.*

— Evet, evet doğru. Ayrıca şunu ekleyeyim. Yalnız Cemal Süreya ve Memet Fuat'dan değil, 40 Kuşağı şairleri'nden de tepki aldı.

— *Ahmet Arif'ten...*

— ... ama Ahmet Arif'in herhangi bir şeyini reddetmedi.

— *Bu tepkileri bugün baktığımızda nasıl değerlendiriyorsunuz? Örneğin Cemal Süreya, "bunlarla uğraşacaklarına oturup şiir yazsalardı" demişti. HD'nı bir yere kadar getirdik. Devam edelim.*

— Valla, işte böyle şeylerde bunlar olur. İnsanlar kendilerini ateşli bir polemik içinde hissettikleri zaman, başka zaman söylemeyecekleri şeyleri söylüyorlar. Şunu da kastetmiş olabilir: "Tamam, devrimci heyecan şu bu, iyi, ama siz bunları yaparken iyi şiir yazmayı da bıraktınız", demiş olabilir. Oradaki şiirler, gözönünde bulundurulduğunda büsbütün yanlış da değildir bu.

— *Büsbütün yanlış değil, derken; yanlışı da var diyorsunuz.*

— Bir kısmı yanlış tabii. Bir kısmı onun da tepkisel. Türkiye'de bu hep olmuştur. Türkiye'de insanlar, bir bakıma ideolojilere bağlı oldukları için, belli bir ideolojinin bayrağı altında, estetiğin çok dışında işler yaparak rahat edebilirler. HD'nın en azından çekirdek kadrosunun kaygıları bakımından böyle bir konuma karşı olmakla birlikte HD'nda yayımlanan ürünlere bakarsak, bundan kaçamadığını da görürüz.

— *Biraz şu var karşı tepkilerde herhalde: Bizde şair, yalnızşiir yazar, edebiyatın kavgasını yapmaz. Böyle bir tip düşünülüyor. Şiirin dışındaki alanlara şair pek müdahale etmez gibi bir anlayış legalize ediliyor.*

— Şimdi o var. Ama yani, bu olmasın demek de çok doğru değil. Bu insanlar her zaman olacaktır. Bu insanları da kendi kuralları çerçevesinde değerlendiririz. Tabii tarihi gelişim ne gösterir, orasını bilemem. Herhalde sanatta edebiyatta, politika çok önemli olur. Belki dünyanın ilerki bir gelişiminde politika belir-

leyici olamaz; başka şeyler öne çıkar. Bugünün koşullarında, bugün derken 30-40 yılın koşullarında böyle bir pratiği savunmak meşruydu. Ama bunun da sorunları kendi içinde çelişkileri olacaktı. Nitekim o çelişkiler, HD etrafında toplanan insanlarda görüldü.

— *Tam da yerine geldik. Bu dergiye başlangıcından itibaren emek vermiş, sonrasında künyesinde iki yazı kurulu üyesinden birisi olarak, politikasında önemli...*

— ... Ben yazı kurulu üyesi olarak görevimi yaptım.

— *Tabii, tabii. Bugünden bakıldığında da o belli. Ben şunu diyordum: Dergi'nin politikasında önemli bir işleviniz olmalı. Zor bir soru olabilir ama, sormak durumundayım. Bugün baktığınızda HD'nda neyi görüyorsunuz?*

— Valla, buna cevap vermek kolay değil. HD'nin 18 sayısı var. Bir dergiye bu 18 sayıda ne var diye bakmak lazım. Yalnız 18 sayı da çok uzun ömürlü bir dergi göstermiyor. Hele başlangıçta değindiğim gibi, bir takım muğlaklıklar varsa, bunu gidermek için de çok uzun bir süre değil. Bir de tabii, işin öbür tarafından; dergilere bakmakla hiçbir zaman göremeyeceğimiz, dergiyi izlemiş insanların üzerinde bıraktığı etkiler, izler var. Orada neler oldu? Orada sanıyorum epey şeyler oldu. Fakat bunlar, bugün, o dergiyi çıkarmış insanları ne derece mutlu eder bilemiyorum.

Aslında HD içinde iki eğilim vardı ve pek de kristalize olmamıştı. Bu eğilimlerden bir tanesi, Türkiye için gerçekten yeniydi. Sözünü ettiğimiz; sanatçının sanat pratiği gibi konuları da içeren, yaptığı işe bir total duhul etme diyebileceğim bir pratik anlayışı, onun ötesinde de, belli bir estetik anlayış. Gerisinde belki dediğiniz gibi bir ahlak sorunu var.

Öncelikle estetik yanda öne çıkan bir şey. Bu dergide yer alan belirli bireylerde devam eden bir şey oldu. Dışardan izleyen o sıralarda yeni yeni yazmaya başlayan yeni insanlarda da kalıcı izler bıraktı.

İkinci eğilim, çok yeni bir eğilim değildi. Kendi içinde bir takım yerlerde kısıtlı kalmayı başta kabul ettiği için ondan sonraki gelişmeler içinde de kendi gelişmesi, o sınırlar üzerinden devam etti.

— *Ne gibi sınırlılıklar? Nerelerde kısıtlı kalmak?*

— Belli bir kamp içinde yer almak. Yani sanatın politikasını, o çıkışa göre devam ettirmek değil de, sanat üzerindek ipolitikanın, ya da sanatın da içinde yeraldığı bir politikanın koşullarını kabul etmek. Öyle olunca da kısıtlayıcı bir şey getirdi. Şimdi bu kısıtlayıcılık, bir takım şiirsel coşkularla zorlandı ama, gerçekten avantgarde olunamadı. Başlangıçta halbuki bu avantgarde'lık vardı. Mesela yetmişlerde çıkan Militan'ın da HD'yla organik ilişkisi vardır ama, benim anlayışıma göre, ikinci eğilimdir. Belki bu, Sanat Emeği Dergisi'nde devam etti ve bütün bu halkalarda, rengi giderek grileşti. Sanatla da çok ilgili olmayan belli asgari noktalarda birleşmiş sanatçıların bir cephesi haline geldi. Ama başlangıçta HD'nın doğru yanlış, bir çeşit estetik buzkıran olma işlevi HD'ndan sonra kurumsal olarak devam etmedi.

— *Ancak, herhalde yarım kalmasına karşın, önemli bir başlangıcı sayılmalıdır bu dergi. Yani estetik buzkıran olmanın önemli bir başlangıcı.*

— Evet, tabii.

— *İsmet Özel, HD'nın eleştirilecek yanını, haberleşme medium'u olarak, sadece Marksizmi seçmesi olarak belirtiyor. Edebiyat pratiğine sağlıklı, geleceğe açılabilecek müdahale anlamında, Marksizm'den başka bir platform düşünülebilir mi? Yalnız, bu da başlı başına Marksizm'i konuşmak olmasın. Çok uzayabilir.*

— O dönemde herhalde başka bir şey düşünülemiyordu, ki böyle oldu. Nitekim bunun içine girmemiş kimler var? Yani ondan sonra, edebiyatta ses getirmeye devam etmiş kimler var? İsimler sayılabilir ama, o çerçeve içinde sanatı tanımlamış ve buna göre, bu işi yapan insanlar değildi onlar. İsmet Özel, bunu diyor; doğal olarak akla islamcı ideolojiyi getiriyor. Gene o zamanlar bakalım; Cahit Zarifoğlu...

— *... Sezai Karakoç...*

— Evet, Sezai Karakoç gibi isimler var. Onlar da bu tür varoluşu seçmiş değillerdi. Bugüne gelince işler biraz değişiyor. Belli bir kuşağın içinde oluşmaya başlayan potansiyel, bir takım total dünya görüşleri içinde kendini daha rahat eklemlemeyebiliyor ve bu arada daha rahat ifade edebiliyor. 70'lere biz 60'lardan geliyorduk ve 60'ların formasyonunda Türkiye koşulları Marksist teoriyi böyle bir yere getiriyordu. Şimdi Türkiye daha bir çeşitlendi. 60'larda ben çevreme baktığım zaman sosyalist, marksist gençler görürdüm. Onlarda birçok önemli özellikler görürdüm. Toplumun içinden çeşitli maceralardan süzülerek bu noktalara gelmiş insanlardı ve gerçekten de başka kesimlerde rastlandığımız insanlardan daha dürüst daha umut dolu, karşısındakine umut veren, mücadele azmi ve aynı zamanda fedakarlığı olan insanlardı. Ve bunların içinde, şiirle uğraşanlar da vardı. 80'lere geldiğimizde, sözgelişi 20 yaşlarında islamı benimsemiş gençlere baktığımda, bana o zamanki solcuları hatırlatıyor. Kişisel özellikleri ve benzeri bir dürüstlüğü orada da görüyorum. Görüşlerimiz anlaşmıyor şu bu, ama, insan malzemesi olarak saf, iyiniyetli bir umut var. Aynı zamanda ilgi var, merak var dünyayı anlamaya, kendini dile getirmeye... Dolayısıyla orada da iyi bir şiirin oluşabileceği koşullar olgunlaşıyor. Türkçü, ırkçı kesimde böyle bir şey yok. Ama, islamcı, gene elbette sosyalist veyahut daha marksist olmayan, hatta belki bundan sonra anarşist denebilecek, ne bileyim genel anlamda sol denebilecek çeşitli dünya görüşlerinde ama bir estetik kalitede birleşebilen, bütün görüş ayrılıklarına rağmen "ha bu adamlar iyi şiir yazıyor" paydasında bir araya gelebilecek insanlar çıkabilir.

İsmet, tabii burada atipik bir örnek. Müslüman oldu ama, müslüman olduktan sonra şiirinde bir değişme olmadı. Gene güzel şiirler yazdı. Dolayısıyla kendisi, yukarda söylediklerimi bir anlamda kanıtladı. İslami ideolojiye içtenlikle bağlı olup, iyi şiir yazılabileceğini... İsmet' in şiirinin tartışılması, "bu iyi şiir midir, kötü şiir midir" düzeyinin çok ötesindedir.

— *Son olarak geleceğim nokta, HD'nın unutturuluşu. Bu unutturuluştan ben rahatsız olmuyorum. Bu konuşma da, bir "hatırlatma"ya yönelik değil. Yalnız; bu unutturuluş loncayı gözlerimin önüne getiriyor. Bu lonca, edebiyat ailesi, kendi içerisinden bu türlü çıkışları es geçmede pek mahir. Öyle bir durum ki, İletişim'in Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi'nde, Dergiler bölümünde, iki ismin yani İsmet Özel ve Ataol Behramoğlu'nun yanına bir üçüncü isim eklenmiş: Bedrettin Cömert. Bedrettin Cömert'in bir kaç yazısı ve çevirisinden başka HD ile hiç bir ilgisi yok. Unutturulma başlayınca, bu yanlışlar da kolay yapılabiliyor. Size küçük bir sitem. Sizin de ansiklopedide, yayın danışmanı olarak bir göreviniz var. Gözünüzden kaçmış bu yanlışlık. Herhalde müdahale ederdiniz.*

— Evet, şimdi doğrusu hatırlamadım. Gerçi ben içinde bulunduğum yayın organlarının, gene içinde bulunduğum yayın organlarında büyütülmesine her zaman tepki duydum. Mesela ansiklopedide bir başka yazar da Birikim ve bir başka dergiden sözetmişti. Ben Birikim'in üstünü çizdiğimi hatırlıyorum. Ama tabii yani, dediğin gibiyse bu sefer hakettiğinden daha az bir ilgi gördüğü sonucu ortaya çıkıyor.

Aslında, ben insanların bir takım komplolar kurup sonra da o komploları gerçekleştirdikleri şeklinde tarihe bakmak yanlısı değilim. Böyle bir istekli unutma sözkonusu olabilir. Fakat daha önce konuştuğumuz gibi, HD Türkiye'de birçok şeyi karşısına almıştı. Bütün bu karşısına aldıklarının da, cevaben, onu unutmayı tercih etmiş olmaları herhalde anlaşılabilir bir şey. Karşısına almıştı HD ama, kendi temsil ettiklerini de bir egemen akım haline getirmemişti. Egemenlik yine onlarda kaldı. Sağıyla soluyla ortasıyla ama bildiğimiz işte o ortam.

— *O ortam?...*

— İşte yani, yüzyıllık edebiyat ve edebiyatçılık geleneğimiz.

— *Herhalde bitti. Çok sağolun.*

— Estağfurullah.

OKURLARININ GÖZÜNDEN

ENİS RIZA: "HALKIN DOSTLARI TÜMÜYLE BİZE AİT BİRŞEYDİ"

60 sonrası, özellikle de 68-71 arası toplumsal dinamiğin önemli bir parçasını da üniversite gençliği oluşturuyordu. Daha doğru bir deyişle, üniversite gençliği, toplumsal dinamiğin dayattığı görevleri kendi üzerinde hissetti o dönemde. Hiç bir alanda, bu dinamiğe denk düşecek bir köklü deney ve gelenek de yoktu devralınabilecek. İlk teorik verilerle, kendini pratikte hemen üretmeye çalışan ve hızla kollektifleşen zihinsel bir gelişme sürecinin izlerini taşıyordu yaşanmakta olan herşey. Edebiyattan politikaya kadar her alanda bu söylenebilir. 'Halkın Dostları' da işte bu sürecin ürünüdür, doğrusuyla yanlışıyla...

Önceleri 'Yeni Dergi'nin ayrı bir yeri vardı. Geniş bir kesim ilk birikimlerini onunla edindi, ilk zihinsel ipuçlarını onunla yakaladı. Denebilir ki 'Yeni Dergi' yönelimlere yol açtı... Ne ki 'yol arkadaşı' olamadı.

Oysa 'Halkın Dostları' içimizden biriydi. Sözcüklerini ve düşünme biçimini bizim günlük —ortak— yaşayışımızdan —coşkularımızdan, arayışlarımızdan— alıyordu.

Bugünden geriye doğru bir değerlendirme, bir dizi tartışma konusunu da gündeme getirecektir 'Halkın Dostları' üzerine. Ama 'Halkın Dostları', edebiyat anlayışı, politika ilişkisi, kuramsal formasyonu ve daha çok konuda artık farklı da düşünsek, bize ait birşeydi. Şiiri güzeldi ama, kendisini yaratan ve peşine takıldığı bir dinamiğin ortadan kalmasıyla, kendi kimliğini edinemediğinden, tarihte kaldı. Pek çok şeyle birlikte, o da eleştirel temellerde yerli yerine oturtulmalıdır. Bu, bir geleneğin yaratılması açısından gereklidir. Ancak o zaman, yeni toplumsal dinamiklerle ortaya çıkan oluşumlar, geçmişle gelecek arasındaki bağları sağlam temellerde kurma olanağına kavuşabilirler.

Nihat Behram:

"Genç Bir Dergiydi, Hep Genç Kaldı"

1. Halkın Dostları, başından bu yana kavgasına katıldığınız, son altı sayısında da Yazı İşleri Müdürlüğü'nü yaptığınız bir dergi. Son otuz yıllık "sol" sanat edebiyat ortamında bence tek çıkış. Çıkış sözcüğünü, kuşak, akım anlamında kullanmıyorum. Bu çıkışın belirgin özellikleri neydi? Ben, inceledikçe okudukça çok heyecanlanıyorum. Çünkü, çok açık HD edebiyatın, tek başına değil kuşkusuz, bir politika olduğunun çok önemli bir işaretidir. Ne dersiniz?

2. Halkın Dostları, yarım kaldı. Böyle diyebiliriz. Bu yarım kalış, bir kere, fizik olarak çok açık. Ancak, gelenek olarak da sürmedi. Emeği geçenlerin hemen tamamı, artık farklı bir yerdeler. Edebiyat pratiği anlamında da. Bu yarım kalışın nedenlerini konuşmak, bir anlamda, 1970'lerden bugünlere, Türkiye'nin edebiyat sanat ortamını konuşmak olacak ama yine de kısaca bir şeyler söyleyebilir miyiz?

3. İsmet Özel, 1985'de, HD'nın "o zaman olduğu kadar, günümüzde de geçerli olacak eleştirisi HD'nın haberleşme medium'u olarak kendini niçin Marksizm'le sınırlandırdığı olabilirdi" diyor. Edebiyata sağlıklı bir müdahale anlamında, o gün de, bugün de Marksizm'den başka bir düşünce platformunun şansı var mıdır? Yoksa çok mu basit bir soru oldu?

4. Aynı soruyu, bu soruşturmayı düzenlerken Murat Belge, Ataol Behramoğlu ve İsmet Özel'e de sordum. HD, yaklaşık 20 yıl boyunca, biraz unutuldu gibi geliyor bana. Bu incelemenin amacı da, o yılların edebiyat adamlarını, nostaljik bir efektle geriye götürmek değil kuşkusuz. Ama, ister istemez düşünüyorum: 4. sayıda Mobil'in ödüllerine, 7. sayıda TRT ödüllerine karşı tavrınızdan fazla da değil on yıl geçmeden holdingler sanata "mesen"lik yapmaya başladı. Nasıl "mesen"likse? Örneğin, Mobil 1970'de, 35.000.— TL ödül koymuş, HD ve Türkiye Sanatçılar Birliği bu ödüle katılmama çağrısı yapmış. Yaptı. Enka'nın 400.000.— TL.'lık mansiyonunu 16 yıl sonra kabul edenler, Vehbi Koç'un yanında resim çektirenler, İş Bankası'nın ödüllerine koşturanlar, ironisi bir yana, fiyatı da çok düşürmüşler. 1970'deki 35.000 TL, kabaca bugün yedibuçuk milyon ediyor. Türkiye'li "sol" sanatçının "değeri" de pek düşmüş. Bundan sonra, HD'nın unutulması da ne kadar doğal. Doğal mı? Bunu konuşalım.

●

Herkes çok heyecanlıydı. Herkes kim? Değişik siyasi kuruluşlarda toplananlar, sendikalar çevresi, yüksek öğrenim gençliği, mesleki demokratik örgütlerin etki alanındakiler... ve hatta yer yer aydın katlarda da bu heyecanın yansıdığı odaklar, çevreler vardı. Ataol o 'herkes'ten biriydi. Özkan vardı sonra. İsmet... Daha başka arkadaşlar vardı. O günlerde adı sanı hiç bilinmeyen genç arkadaşlar. Kimi 16'sına, kimi 18'ine yeni değmiş. Kimi köy çocuğu. Anadolu'nun bir yerinden okumaya gelmiş. Kimi Ortaköy İlköğretmen Okulu'nda okuyor, kimi Tatbiki Güzel Sanatlar'da. Her birinin içinde bir ateş yumağı. Sözgelimi Zekâi gibi. Çocukluğunda Kur'an'ı hatmetmiş de büyümüş Zekâi. Büyük şehirde, acılarının tanımını sosyalist düşüncede bulmaya başladı. Bir yanı Karadeniz'e, bir yanı Orta Anadolu'ya dönük Eflani'nin köylerinden. Ne güzel şiirlerle başlamıştı işe. Yesenin'in Moskova'ya gelişini çağrıştıran ince bir görüntüsü vardı. "Başladığım her söz ağza alınamayacak kadar acı veriyor bana" diyordu. Ot kokusu vardı şiirlerinde. Taze biçilmiş yonca kokusu. Kitaplar okuyorduk. 'Ne Yapmalı'yı, İki Taktik'i, Devlet ve Devrim'i...' Bir yanımızda yükselen, yaygınlaşan siyasi mücadelenin ateşi tütüyordu. İsmet'e bir gün, Zekâi'nin yayınlanan şiirlerini sormuştum. 'Nasıl buldun?' falan demiştim. Soğuk tavrının etkisiyle yarım ağız sormuştum zaten. Yarım ağız yanıtlamıştı. 'Okumadım' falan demişti. Dergiyi hazırlayıp, yöneten İsmet! Dergi daha Ankara'da.. Sonraki yıl okulunu bitirip Ankara'ya gitti Zekâi. Ortadoğu Teknik'e. Sık sık Ankara'dayız. Aynı odadayız. Hani içimizdeki ateş sıçradı sıçrayacak dünyaya.. Yayınlanan bir-iki şiirden başka yazmadı bir daha Zekâi. Yattı bir süre. Sonraki yıllarda sendikal mücadele içinde yoğunlaştı. Halkın Dostları'nı o günlerde sırtında taşıyanlardan biriydi.. İsmail sonra. En gencimiz oydu. İriydi. 'Ayı' diyorduk onun için. Beyşehir Gölü'nün kıyısından Toroslar'ın doruğuna doğru tırman; köyü orada işte. Kayaların başında bir yerde. Resme meraklı. Ama daha sanatçı falan değil. İlköğretmen'de okuyor. Devrim için koşturmaktan başka bir şey düşünmüyor. Her işin en ağırına hesapsız aday. Beş sene yedi. Gık demeden yattı çıktı. İlerleyen yıllarda da başı dertten kurtulmadı. Şimdi ressam. Çakı gibi. Bir gün İsveç'te, bir gün Fransa'da, bir gün Almanya'da sergiliyor resimlerini. Kuşkusuz, bir gün Türkiye'de de sergileyebilecek.. Defne vardı sonra. O da çok gençti. Türkiye'nin en karanlık günlerinde, Neruda'dan güneş gibi bir şiir çevirmişti. Ataol bulmuş Neruda'yı Paris'te. Şili'de daha darbe olmamış. Neruda Büyükelçi. Konuşmuş. Şiirden söz etmiş. Bizden. Dergiyi göstermiş. Şiir sanki o günün Türkiye'sini anlatıyor. 'Karakas'taki Miguel Otera Silva'ya Mektup'. Neruda palmiyeler çizmiş dergiye. Şiiri çiçeklerle süslemiş. Dergi bize geldi. Çevremiz belayla kuşatılmış. Yeni bir sayı hazırlıyoruz. Neruda'yla el sıkışır gibi olduk.. Enver vardı sonra zayıf, ince, dal gibiydi. O zorlu günlerimizde ciğerlerinden dişlemişti onu hastalık. Hem devrime hem sanata vurgun. Kuşlar uçuşan resimler yapıyor. Şimdi Avustralya'da. Dünya güzeli resimler boyuyor. Batikler. En önemlisi davasının adamı. Matbaadan dergiyi sırtladı mı, rüzgâr gibi dolaşır gelirdi İstanbul'u. Hırpaladığı tek şey kendi ciğeriydi. 12 Mart çullandıkça çullanıyor. Kolay değil öyle. Her biri Gültepe gecekondularında, Kartal sırtlarında, kırık dökük evlerde, odalarda yaşıyordu bu arkadaşların. Doğru dürüst giysileri bile yoktu. Zamanlarını da, ekmek paralarını da dergiyle üleşiyorlardı. Bütün bu arkadaşları anmadan Halkın Dostları kavranır mı? Entel isi' ne bulaşmış bir 'sohbet' olur sadece..

Adı bilinenlerdense, Murat vardı (Belge). Her zaman akademik. Heyecanlı, fakat, heyecanını belli etmez. Ayhan. O da öyle. Kafası iyi çalışıyor. Hangi kılığa girse o kılığına 'inandırıcı' bir açıklama bulabilir. Bilime tutkun. Çocukluklarında iyi eğitim almışlar. İngilizceyi Türkçe'den iyi bilmesi bir övgüydü Murat için! Kartlamayla okuma sistemini kurmuş ilk gençliğinden. Düzenli çalışıyor. Evi kitap dolu. Moda'da oturuyor. Sanki doğduğu yer de öleceği yer de Moda'ymış gibi Moda'da oturuyor. Kompitur sözcüğünü ilk kez duyduğum Ayhan o zaman Ankara'da. Halûk var bir de. O ne zaman Amerika'da ne zaman Türkiye'de belli değil. Ataol'un —ne hikmetse— üstüne hiç toz kondurmadığı insanlardan biri de o...

Herkes gençti. Dünya da gençti. Küba'da genç bir devrim. Kamboçya kaynıyor. Mozambik, Angola falan. Fransa'dan dünyaya rüzgârlar esmiş. Türkiye'de gençlik hareketleri. Grevler birbirini izliyor. İşçi yürüyüşleri. Toprak işgalleri. O günün 'piyasaya' egemen aydınlarıyla ayrı bir dünyadan geliyor gibiyiz. Üniversitelerde ateşler yakılıyor. İşgaller. Siyasi çalışma yoğun. Dev-Genç falan... Ataol' un içinde çözülmek için sabırsızlanan bir heyecan yumağı var sanki. Necmiye de öyle... Böyle çıktı Halkın Dostları. Mücadeleyle koşut gitti.

İsmet bilmem kaç dilden Enternasyonal'i söylüyor. Ataol, sanki dünyanın bütün kültür sorunlarını yutmuş gibi geliyor bize. Murat hiç bilmediğimiz konularda konuşuyor. Mesleği günlük yaşantısına da dolanmış. Evinde çay içerken bile, lise hocamla konuşur gibi hissediyorum kendimi. Çevremdeki genç arkadaşlar zaten köşebaşına dek gelmişler. Eve girmemişler. Çıkmamı sokakta bekliyorlar..

Yayın dünyası hareketli. Ortalık okumak için kitapla dolu. Dimitrov... Nazım var. A. Arif'i tanımışız. Kapağı kurşun delikli kitap falan da çıkmış..

Bakın, Kürt şiirlerini okuyoruz. Ataol, A. Hani'yi bulmuş çıkarmış. Halkın Dostları'nda yayınlanıyor. Ne denli önemli o zaman için. Büyük Kürt şairlerini tanıtıp yayınlıyoruz. Hesapsız, kelle koltuktayız. Mızırdananlar da var tabi içimizde. İlerdeki büyük mızırdanmaların iç upları gibi. Hani Özkan öyle değil.. Her şeye Mert'çe yaklaşıyor. İzmirli. Taşra çocuğu duygusu var. Uçan kırlangıç kanatlarına şiir yazmaya çabalıyor. Küfürbaz. Külhan. Hep aşık. Kime olduğu belli değil. Sarhoş falan. İzmir'de kurmuş çevresini! 'Serseri' desen kızacak ama serserilik kanına işlemiş. Şarabın bile kötüsünü seviyor. En son 85'de Paris'te gördüm. Yağmurlu bir gün. İlle Eyfel'e çıkmak istiyor. Şiirini arıyormuş Paris'in. Ben dibinde bekledim kulenin. O çıktı, birkaç saat sonra indi. Şiirini bulmuş olacak! Neşeli. Bense nezleyim..

Dönelim.. Bir yanımızda siyasi dünya vardı o günler. Mitingler. Yürüyüşler. Fabrika önlerinde çatışmalar. Üniversitelerde sürekli forumlar oluyor. Kimisi kavgalı-dövüşlü! 'Kavga-dövüş' gibi sözler, günlük hayatımızda doğallığı içinde yer etmiş. Hani hepimiz için bunu söylemek istemiyorum. Benim için ve hâlâ da arkadaşım olmayı sürdürenler için öyle. Amerikan askeri avlamak için Beyoğlu'na çıkıyoruz. 'Hadi' dense inançlarımız doğrultusunda ölebiliriz. Kendimizi sanatçı olarak geliştirme duygumuzda her hangi bir hesap gütmüyoruz. Şöyle davranırsam şair olurum, böyle davranırsam ressam olurum, adımdan söz edilir, şuna yağ çekersem şuraya ulaşırım falan filan gibi.. Heyecanımız da yediğimiz ekmek, içtiğimiz su gibi doğal. Bu genç arkadaşlarla benim için, Halkın Dostları'nın, Türkiye'nin genel siyasi ortamıyla ilgili bir anlamı var. Halkın Dostları'na sarılır-

ken, o ortamda kendimiz de var oluyoruz. Enerjimizin haz veren bir anlamı, siyasi mücadelede yansıma bulan bir tanımı var...

Ataol, 'Yılmaz Güney'i de kurucu yapalım' diyor. Yani işin başında. Dergi çıkmadan. İsmet askerliğini Yılmaz'la yapmış. Doğu'da. Çok güzel bir fotoğrafı var. Askerlik hatırası. İsmet' in arkasında, iki kolu arasında yüzünü mavzerine dayamış biri var. "Bu Yılmaz işte!" diyor. Onunla Yılmaz'ın evine gidiyoruz. Şişli'nin oralarda. Çevresinde kulüp mulüp var. Üst katta bir daire. Camekanlı dolapta silahlar. Feri Cansel. İçiyoruz. Konuşuyoruz. Yılmaz, daha bebek olan kızı Elif'in ses bantını dinliyor. Ağlar gibi oluyor. Halkın Dostları'nın abone koçanlarını bırakıyoruz. Maddi-manevi yardım sözü veriyor.

Ataol da bomba gibi askerlik yapmış. Hapislik, şu bu.. "Yıkılma Sakın" diye yazışmışlar İsmet'le. Biz bu şiirleri bildiri gibi okuyoruz. Kitapları çıkıyor. "Evet İsyan; Bir Gün Mutlaka" diye. "Boşuna mı sokuldu bankalara petrol kuyularına kundak" diyor İsmet. "Elbet vardır bir diyeceği bir haberi bir kaçağa çay sunan Kürt kadınlarının" diyor Ataol. İsmet sözcük sihirbazı! Sözcük bulup çıkarıyor. Onları seslendirip birbirine yapıştırıyor. "Boşnak" falan diyor. "Kavganın göbeğidir benim yerim" diyor. "Ey kanıma çakıllar karıştıran isyan" falan diyor. Yaşayarak mı, yaşantısının doğal isterisi olarak mı diyor bunları, bilen gören yok. Bizim gençler, günlük ilişkilerinde Ataol'u ukala bulmakla birlikte yine de seviyorlar. Kendini beğenmiş tavrı, kimseye güvenmemesi, gençlerin coşkusunu anında algılayamamasına alınıyorlar. Ama seviyor, saygılı davranıyor, 'Ataol abi' falan diyorlar. Ama İsmet'i hiç sevmiyorlar. Şiiriyle kendini ayrı iki şey gibi tutuyorlar. Tam ukala. Antipatik. Murat soğuk ama konuşulabiliniyor. İsmet'le konuşmak da mümkün değil. Hamisi Murat. Onu en çok seven adam Ataol. Paris'te Neruda'yı zorlamış. İsmet'in Şili'ye bir bursla gitmesi için. Kim bilir, belki gidebilse camiye kapanmazdı. Gerçi orada da bir süre sonra kiliselere insanlar doldu ama Pinoche' den kaçmak için, dua için değil!

Neyse... Halkın Dostları çıkıyor. Ankara'da çıkıyor. İstanbul' da dağıtıyoruz. 1970. Düzenle uzlaşacak kırıntımız bile yok. Bütün gücünle diş bilediğin şeyin nesiyle uzlaşacaksın? Olaylar hızlanıyor. Arkadaşlarımızdan ölenler var. Bir mitingde yanıbaşımızda ölenler...

Bir süre sonra herkesin kendi serüveni başlıyor. Kendisi ve kendi çevresiyle.. Ataol-Necmiye ilk birkaç sayıdan sonra Fransa' ya gitmiş. Dergiye oradan yetişmeye, bir şeyler yetiştirmeye çabalıyor.

Sokaklarda çatışmalar çoğalmış. Soygunlar falan. Birbiri ardına her gün yeni bir olay. Ortadoğu Teknik'te, İstanbul Maçka Teknik'te, Çapa'da.. kaynama var. Tedbiri elden bırakmamak gerekiyor. Dergi onuncu sayısını devirmiş. 12 Mart... Dergide bir aksama var. 'Çıkalım, çıkmayalım' gibi tartışmalar. Bir günde dört beş mektup falan attığım oluyor Fransa'ya. Ataol'a, Necmiye'ye.. Onlar da yazıyorlar! 'Dergi çıkmalı' diyorlar. İkide bir posta kutusuna bakmaya iniyorum. Nerdeyse postahane önünde sabahlayacağım. Halkın Dostları PK 892... Zor günler. Tutuklanan tutuklanana. Mektupları okuyup yırtıyorum.

İsmet'le haberleşme aksamış. Aksama ondan kaynaklanıyor. 'Dergi dursun' falan diyormuş. Niye?Nasıl olur? Kişisel keyfi kararların virajı artık dönülmüş. Ankara'ya gidiyorum. İsmet'le buluşuyoruz. Biraz 'zor' oluyor ama buluşuyoruz. 'Allah'la dostluğu' üstüne kulağıma bir şeyler çalmış ama, 'iftira' diyorum. 'Olsa olsa korkmuştur'. Bağrışma çağrışma geçiyor aramızda. Sinirden Zekâi'nin gözbebekleri titremeye başlamış. Derginin sorumluluğunu bana devretmesini istiyorum. Namaz işleri falan giriyor araya. Sık sık dalga geçen huyları olduğu için ona yoruyorum. Giysilerinde de bir değişiklik olmuş. Pireleniyorum. O istiyor ki, kendi adıyla başlayan dergi kendi adıyla noktalansın. Ataol'sa kesinlikle derginin sürmesinden yana. 'Kendine güveniyorsan al dergiyi götür' diyor. İsmet'in bu noktada açığı var. Yani Ataol noktasında. Tüm politik dergiler kapatılmış. İnsanlar tutuklanmış. Teslim olmaktan büyük kara leke olur mu? Üstelik içimizde böyle düşüncenin kırıntısı yok. Neyse, İsmet yazıişleri sorumluluğu ve sahipliğini kazasız belasız bana devrediyor. Mühür, imza falan. Eşref saatinde. İyi ayrılıyoruz. Gerçi sonradan, durmasa da söz veriyor, 'Yazmaya devam ederim' falan diyor.

Sadece İsmet'in değil, çok adamın namaz-niyaza başladığını sonradan cezaevinde gördüm.

Yıllar sonra cezaevinden çıkınca İstanbul'da İsmet'le görüştük. Büyükada'da. Emil Galip'in evinde. Ataol da dönmüş. Başka arkadaşlar da var. Şarap falan içiyoruz. İsmet sadece şerbet içiyor. Bayanlarla el sıkışmıyor. Konu ona takılıyor ikide bir. 'Artık vacip oldu!' diyor. Koynundan çıkarıp 'ezanlı' şiirini okuyor. Uzun zamanlar görüşmedik. Yıllar sonra, sürgünde olduğum günlerde bir mektubu geldi. İsviçre adresine. Ben de o gün yola çıkıyorum. Mektupları, gazeteleri falan yanıma almışım. Kıbrıs'ın oralardan Beyrut'a geçmeye çalışıyorum. Beyrut'ta savaş başlamış. Ben Yılmaz'ın özgürlüğüne ilişkin olanaklar peşindeyim. İsmet diyor ki kartında, 'Sen her zaman bana göre biraz Batı'da oldun!' Ama her şeyi güzel söylemesini bilen üslubuyla söylüyor. Muhammedin annesi midir kimdir, Kıbrıs'ın oralarda 'kutsal' bir yapı var. İsmet'e oranın resmini yolluyorum.

Kaldığımız yere gelelim. Derginin adı üstümüzde artık. Dönüyorum İstanbul'a. Üç-beş kuruş buluyoruz. Duygusundan, inancından, sevgisinden yardım edenler var. Bayiler uyanık! Para vermiyorlar. 'Polis geldi dergiyi topladı' diyorlar. Satsalar da vermiyorlar.

Değerli insanlar var. Biri Ferit. Güzel insan. Alçakgönüllü. Teknik sorun oldu mu, yakasına yapış. En güzel biçimi bulur, en güzel kapağı yapar. İhtirası yok. 'Leb' de 'leblebi' desin..

Dergi yeni biçim alıyor. Kitap boyu. Narin. Kapaklı. Ataol'dan malzeme sağnağı.. Murat da —baktı ki— dergi çıkacak, kararsızlığından 'sıyrılıyor'! Sürdürüyoruz... Mahir Çayan'dan mektup geliyor. Dergiye abone olmak istiyor. Murat, dergi için hazırlanan yazıdaki tüm sosyalizm sözcüklerini karalamış. Yerine 'toplumcu' yazmış. Olur mu? Bunca insan ölürken. 'Sosyalizm olarak kalsın, bu bizim onurumuz, cezası belası üstüme, zaten günlerimiz sayılı' diyorum.

Matbaacılar da bizi seviyor. Devrimci eğilimli işçiler. Bekir Yıldız'ın da yardımı büyük. Almanya'dan gelmiş ama, sanki daha Harran'dan İstanbul'a gelmemiş gibi bir hali var. Önceleri dergide bir şeyi yayınlansın diye can atanların çoğu ortada yok. Dergi basılıyor. Ciltçiye taşıyoruz. Oradan paket paket kapıp bayilere dağıtıyoruz elden. Hemen Ataol'a da yolluyorum. Belli edreslere. Gerisi bayilere. Anadolu'ya postalıyoruz. Kuruş geldiği yok. Olsun. Bir tomar da zulalıyorum. Arkadaşlar köylerine götürüyorlar.

Artık 18. sayı falan. Maddi-manevi her alanda sıkışmışız. Sıkıyönetimden dergiye kapatma kararı çıkıyor. Zonguldak yolunu tutuyorum. Eflani. Zekâi'nin köyü. Köy işleri. Ormandan ağaç

OKURLARININ GÖZÜNDEN

OKTAY ETİMAN: "DEVRİMCİ HAREKETİN SANAT ALANINDAKİ BOYUTUYDU"

— Halkın Dostları, 1. sayısında yayımlanan "Gerici Sanata Hücum" yazısında, çıkış amaçlarını belirtiyordu. Altı önemle çizilecek nokta "devrimin öncü kesimlerini duygularında terbiye etmek". Amacı olarak yani. Bu yönüyle baktığımızda siz bu derginin bir düzlem olarak "seçilmiş" okurusunuz. Halkın Dostları'nı nasıl hatırlıyorsunuz?

OKTAY ETİMAN — "Halkın Dostları" dergisinin içeriği, doğrusunu isterseniz, belleğimde çok derin ve ayrıntılı bir iz bırakmamış. Ancak, 15 yıl kadar önce ve Türkiye'nin çok özel bir döneminde, '70 yılının Mart ayında ilksayısını çıkardığını sizden öğrendiğim derginin adını çok iyi biliyorum. Dergi'yi çıkaranları da yakın dostlarım olmamakla birlikte tanırım, bazı şiirlerini okudum. 'Halkın Dostları' dergisini, 60-70 döneminin bazı olaylarında özverili tutumlarıyla yeralmış sanatçılar çıkarmıştı. Bu çevre, bana, Türkiye'nin o özel döneminde, devrimci sanat anlayışını tanıtıp yaygınlaştırmak ve bu anlayışa uygun örnekler vermeyi amaçlamış bir çevre olarak görünüyor. "Halkın Dostları", öyle sanıyorum ki, edebiyat ve sanatla yoğun bizimde uğraşanların dışında, çok fazla okunamadı. Kaç tane basıldı ve ne kadar satıldı bilemiyorum, ama, benim çevremde elden ele dolaşan bir dergi olmadığını biliyorum. Doğrusu, ben de derginin bütün sayılarını, ayrıntılı olarak okuyamadım. Bu belki de benim ilgisizliğimden, ya da o sırada meşguliyetlerimin başka alanlara yönelik olmasındandır. "Halkın Dostları"nın dikkatli bir okuyucusu olamadım. Dergiyi çıkaranlar, '60'tan sonra ortaya çıkan politik ve kültürel ortamda, devrimci hareketin sanat alanındaki boyutunun gerçekleştiricileri olma çabası içindeydiler sanırım. Dergide şiirlerini okuduğum isimlerden bazıları, kitlesel eylemlerde karşılaştığım arkadaşlardı. Sonradan ne oldular bilemiyorum. Ama, büyük bir çoğunluğunun Türkiye'nin sorunlarıyla ilgilenen insanlar olduğundan kuşkum yok. O sırada, bazı arkadaşlar ya da bizzat tanışmadığım ama isimlerini çok iyi bildiğim sanatçılar —sadece sanatçı olarak da tanımlamak istemiyorum ama, şu anda o geliyor aklıma— sanki, kendiliklerinden, doğal bir işbölümü yapmışlar ve hareketin, o dönemde Türkiye'de gelişip serpilmekte olan devrimci hareketin sanat alanındaki gerçekleştiricileri olma çabası içindeydiler gibi geliyor bana. Bazı arkadaşlarımız, şiirle, bazıları tiyatro ile, bazıları öykü ile ilgileniyorlardı. Bunlar arasından, daha sonra, çok tanınan ve eserleri sevilenler de çıktı. "Halkın Dostları", kısa bir süre sonra sıkıyönetim koşullarının etkili olacağı bir ortamda çıkmış olmasaydı, belki de, çok daha kitleselleşebilir ve amaçlarına uygun bir pratiği hayata geçirebilirdi herhalde. O özel koşullar, "Halkın Dostları"nın da, pek uygun bir kelime değil ama, şanssızlığı, oldu diyelim. Bence güzel bir çabaydı.

falan çekiyoruz. Harman.. Bir süre kalıyorum. Sonra Ankara'ya iniyoruz. Köy çıkışında Zekâi'nin babası cebimize üç-beş kuruş koymuş. Bir gün önce gidip kazada kuzu falan satmış. Çok yoksul biri. Ankara'da Orhan var. Devrimci arkadaşlarımdan biri. Bilime de kültüre de o derece tutkun. Yazmak istiyor, yazmıyor. İstanbul'a geçiyorum. Birkaç kuruş bulup onbeş takım Halkın Dostları cildi yaptırıyorum. Biri Ataol'a, biri İsmet'e, biri Murat'a, biri Ferit'e... diye hasaplıyorum.

Sonra tutuklandım. "Dergi yollayamadım, kendim geldim' 'diyorum Mahir'e. Maltepe Askeri Cezaevi. Koğuşlar insan dolu. Ömer Ayna, Cihan Alptekin.. Harun Karadeniz de orada. Genç subaylardan var. Sarp Kuray, arkadaşları. Gedikli Dündar Kılıç gibi kabadayılar var. Yazarlar, gazeteciler, Günyol, Eyüboğlu.. Birçok devrimci genç var..

Birkaç ay sonra salındım. 'Hayatımız Üstüne Şiirler' kitabımı çıkardım. İlk kitabım. Metin İlkin bastı. Yiğit bir insan. İnançlı. Bu kitabım yasaklandı.

Dedim ya, cezaevlerinde de çok namaz kılan vardı. Dışarıda da İsmet. Bizim kurtulmamız için mi dua ediyordu, yoksa kurtulduğu için mi? Bunu bilen yok. Dünya hali bu. İnsanoğlunu her renge boyanırken görmek mümkün. Kimini 'ikinci yeni'nin çayırında otlanıp, otla diş arasındaki sesi ararken, sonradan sol kültür dergilerine yönetmen olmuş gördük. Bu değişiklik özde olsa, 'hoş geldin Halil İbrahim!'.. Kimisini de, Enternasyonel'i birkaç dilden söylerken, sonradan ezan okurken gördük. İnsanoğlu dışından boyanmaya görsün... Hiçbir zaman İsmet kadar 'solcu' olmadığı için, şimdi onun kadar sağcı olmayanlar da var. Boyaya meraklı olmadıklarından belki de!

Halka ilişkin sanatın iştigalcisi daha beterleri de var. Adam, Thedorakis'le hakların kardeşliğini pekiştirmek, bu kardeşliği bozanları lanetlemek için aynı masaya oturuyor, Thedorakis kendi yöneticilerine açıkça veryansın ederken, o ağzını açıp da tek sözcükle olsun Türk Hükümeti'nin tutumunu —hiç olmazsa— eleştirmiyor bile. Hürriyet'e manşet olmak varken, başlarına dert mi alsınlar?

Şirketlerin paralı ödülleri neki? Ona gelene dek... 12 Mart dönemini kıyısından bucağından bile yaşamamış, yaşanmış acıları teninde duymamış kimi aydın zevat da bugün o dönemin eleştirici kesildi. Bireysel terörizmin eleştirisi adına ve romanlar yazılıyor. İyi, güzel de, bireysel terörizm sadece sağa sola bomba atmak, soygun falan yapmak mıdır? Dünyaya bireyci bir açıdan bakıp, toplum değerlerine bu açıdan saldıran yazar zevatı da bireysel terörizm yapmıyor mu? Üstelik de düzenden destekli. Güdümlü, övgülü, ödüllü..

O dönemlerde birşeyleri yayınlansın diye peşimizden koşanların kimisi de bugün koca gazetelerde köşe tutmuşlar. Sansürcübaşımız olmuşlar. Eh, saray kapısı tutmuşlar. Patron evinde pişer, bize de düşer Hal' leri iyi.. Hem ideoloji olarak hem hayat konumu olarak burjuvazinin yanında da olsan, yapını bu doğrultuda da değiştirsen, sol görüneceksin Yoksa sana kültür adamı diye, aydın diye kim yüz verir. Çoğu böyle işte. İsmet hiç olmazsa bu noktada namuslu. Her şeye karşın ona duyduğum saygının bir nedeni de budur.

Halkın Dostları genç bir dergiydi. Hep genç kaldı. Eksiğimiz de buydu. Hatamız da. Bize onanla daha deneyli, bizden önceki dönemlerde çok çekmiş toplumcu kuşağın temsilcilerinin bize karşı kırgınlığı da oldu. Onlar haklıydı bu kırgınlıklarında. Toplumcu kültürün işportacılarından söz etmiyorum. Çünkü böyleleri de çok.

Bugünkü aydın katlarda egemen olan bir tutum var. 'Söyleyeceğim şeyin ucu nereye gider, kime dokunur, bundan başıma ne gelir, ne kazanır, ne yitiririm..' diye hesaplıyorlar. Halkın Dostları hesapsız hurdasız bir dergiydi.

'Kuşak' sözleri, tanımları falan da anlamsızdır. Böyle şey olmaz zaten. İnsanlar anlayışlarına göre hayat içinde saf tutarlar. Hayata bakışlarına, sınıfsal anlayışlarına göre. Zevkleri de bu temelde şekillenir. Yaşlara, yıllara göre değil. Bir devrimci şairin kendini Tevfik Fikret'in kardeşi gibi duyması, Nâzım'ı arkadaşı gibi bilmesi doğal değil mi? Türkiye, sosyalist-gerçekçi kültürün yiğit ve derin bir geçmişe sahip olduğu ülkedir. Kökleri halk kültürümüzün, dünya devrimci kültürünün derinliklerinden süzülüp gelir. Halkın Dostları bu deryada sadece bir damlaydı. Türkiye bütünü içinde ve kendi döneminde ele almak gereklidir. Derginin temel direği Ataol'du. Derginin devamına gelince: Genel Af'tan sonra Türkiye'ye dönen Ataol'la birlikte çıkarmaya başladığımız 'Militan'dır bir oranda.

Halkın Dostları'nın diğer yazarları, genel anlamıyla zaten, yukarda anlattığım, o günlerde dergi için çırpınmış insanları tanımazlardı bile. O insanların her birisi bugün de devrimci mücadelenin içindedir. Bir gün onlar da duygu ve düşüncelerini, anılarını anlatırlar. Bir dergi, okurlarıyla vardır aynı zamanda. O okurların en tutkunları derece derece o derginin militanları olurlar. Halkın Dostları, sanatta bir estetik moda akımı temelinde olmadığı için, soruna böyle bakmak gerekli. Halkın Dostları'na ilişkin 985'teki konuşma —sanırım M. Belge ile İ. Özel arasında olmuş— 'entel kokulu, bir konuşmadır. Hapisteki adamı öldü sayan üvey evlatların 'miras kavgası'dır. Marksizme küfürde 'hayır' aramanın zekâtını da halktan istemek işin ayrı ayıbıdır.

Paris'te İsmail söylemişti. O her şeyi izlemeye meraklı. "Anlamadım ne iştir, Murat'la İsmet Halkın Dostları üstüne konuşmuşlar, tek sözcükle sözün geçmiyor!" demişti. Ataol da "Vallahi, dedi, ne bileyim, belki korktular falan!" Benim de merakım arttı da şöyle bir baktım. Neden acaba? Belki diyorum, adımız 'yurttaşlıktan çıkarılmışa' çıkmış, bundan mı korktular ne? İhtimal veremiyorum! Özellikle Murat'ın, hep bir öncekini unutup, on yılda on çizgi değiştirdiğini düşünüp 'unutkanlıklarına' bağlıyorum Belki, ama ona da ihtimal veremiyorum! Kasıtlı olsa.. İyi de, dergiye yazdığım imzalı-imzasız yazılardan, şiirlerden vazgeçtim, hazırladığım sayılardan, içinde kavgasını verdiğim çizgiden vazgeçtim, derginin ikinci —ele de yüreğe de akla da gelen dönemidir— döneminde adım yetkili-sorumlu falan yazıyor; ondan tutuklanmışım, yani dergiden, sorguya çekilmişim, hesap vermişim. Bunları 'nerelerine' koyuyorlar. Hadi buna da ihtimal veremeyelim. Kala kala üvey evlâdın miras meselesi kalmıyor mu? Ondan öyle diyorum.

Gazete yazarlarının kültür dünyasına hükümdar olduğu, güdümlü sanatın favori olduğu, uzlaşmanın, uzlaştırıcılığın at oynattığı, siyasette düzen hizmerkârlığı temelinde sanat-siyaset ayrılığı üstüne bolca gevezeliğin yapıldığı, devrimci kültüre arabesk şırıngasının popüler olduğu, Gorbacov'a sanatın siyasetten farklılığını söyletmeye çalışıp sonra SHP kürsülerinden seçim propagandasına çıkmanın sanatçıyı ünlendirdiği zindanlara kulak tıkayıp, Özal'la flörtün insana 'paye' sağladığı, özgürce savunulması mümkün olmayan düşünceleri kıyasıya eleştirmenin bir ahlâk ölçüsü haline geldiği... şu günler önemli değil. Geçer. Bizim ömrümüz de geçiyormuş. Yüzlerine tüküremeden. Geçsin. Boşa geçmiyorsa geçsin. Boşa geçiyorsa bize de lanet olsun...

Aklımda kaldığınca Halkın Dostları'na ilişkin bazı anılarımı ve düşüncemi anlatmaya çalıştım. Son olarak, konuya yaklaşım anlayışından ötürü A. Kurtuluş arkadaşı kutladığımı söylemek istiyorum.

Cemal Süreya:

"Mavi Birşey Değildir, Halkın Dostları Birşeydir"

AKİF KURTULUŞ — Halkın Dostları'nın çıkışını yeniden konuşalım istiyorum. Bu çıkışı zamanında Papirüs'te tepkiyle karşılamıştınız. Bu tepkiye bugün nasıl bakıyorsunuz? Ben size Savran'da yazdığınızı hemen hatırlatabilirim. "Yeni bir şiir yazmaya yönelecekleri yerde ilerdeki bir şiir adına konuşmayı yeğliyorlar. Bu bakımdan dergideki yazıları yazacaklarına, oturup birer şiir yazsalardı ya da derginin çıkışını o şiirleri yazdıkları zamana erteleselerdi daha iyi ederlerdi". Gerçekten bugünden baktığınızda, neydi Halkın Dostları'nda sizi rahatsız eden?

CEMAL SÜREYA — Şöyle diyeyim. Sahiden orada fazla kişisel bir iki nokta var benim için. Fazla katı davranmışım. Katı çıkmayabilirdim. Ama, sanki kendimi buna zorlanmış hissettim. Biraz da haksızlığa uğramış gibi hissettim. Çünkü, Halkın Dostları çıkmadan az önceydi, Nihat Behram bana geldi. Nihat Behram'ın şiirlerini ben bastım. Nihat, nedense Memet Fuat'a çok kızıyordu. Bana geldi ve dedi ki, "ben, Ataol ve İsmet'i Papirüs'e getireceğim". Ataol'u, İsmet zaten yazıyordu, askerden dönmüştü, bir kopukluk olmuştu, askerden bir iki mektup gelmişti. Nihat, aslında bu hareketin içinde ikincil ama, bana gelip öyle konuşması, ondan sonra da bir süre sonra da tam bize karşı bir çıkış yapılması, bende kişisel olarak bazı yerleri örselemiş olabilir. Şimdi düşündüğüm zaman o yazıyı, öyle yazmamam gerekirdi. Onlar, bize, özellikle de bana (çünkü ben o zamanlar dergi çıkarıyordum) çattıkları zaman o şekilde hareket etmemem lazımdı. Bir yerde, desteklemem bile lazımdı. Çünkü, o zaman ben şöyle düşünüyordum: Türkiye kaynayan bir kazan. Siyasal bir takım uzantılara, çıkışlara mutlaka ihtiyacı var. Genç bir kuşağın ancak böyle belirmesinin iyi olacağını düşünüyordum. Fakat nedense, oradaki çıkış, beni kişisel yönden de çok rahatsız etti. Arkadaşlarımla da konuştum. Arkadaşlarım dediysem, ünlü şairler değil. Benim masa arkadaşlarım filan. Yoksa hiçbir zaman ne Edip'le, ne Turgut'la, hatta ne Ece'yle yanyana gelip böyle bir şey konuştuğumu hatırlamıyorum. Çünkü zaten yanyana gel-

mezdik. Edip'le arada bir rastlaşırdık.

Şimdi, HD çıktığı zaman şöyle bir şey oldu. Aslında Memet Fuat bunu destekledi. Yani genç unsurlar olarak bunları destekledi.

— *HD çıkışını mı destekledi?*

— Destekledi. Yani o şairleri destekledi. Benim aklımda kalan, hiç değilse haber olarak, bildiğim destekledi. Memet Fuat'ın desteklemesi bir itici güç de oldu. Belki düşünce olarak değil, genç şairler olarak destekledi. O sıradaki duruma baktığım zaman şimdi şöyle görüyorum: Aslında böyle bir çıkışa ihtiyaç vardı. Ama bu çok acele oldu. O kadar acele oldu ki, sanıyorum, birkaç gün içinde karar verildi. Düşünsel çıkışa değil tabii, derginin çıkışına. O yazımda, anımsıyorum, o kadar acele çıkıldı ki, şiir yazacakları yerde, bunları konuşmaları erkendi dediğim odur. Baştan, kendi örnekleriyle çıkmaya fırsat bulamadılar. Türk şiirini geriye doğru çektiğimizde, baktığımızda; aktif realistler denen insanlar var, soldaki insanlar var, hatta Garip'in, Yaprak'ın Orhan Veli'nin toplumcu dönemi var. O zaman bu çok kuvvetliydi. Mirastı bunlar. Bunları tamamen reddetme durumuna gittiler. O zaman çok orijinal çıkış beklendi. O çıkış yapılamadı. Ama yine de solda çıkış yapıldı. Şairler çıktı. İsmet Özel, Ataol, İsveç'teki Özkan... Özkan Mert. Biliyor musunuz, ben Özkan'ı o zaman, orda şair olarak görmüyordum. Fakat şimdi görüyorum. Son kitabı bu, Mavi Stockholm muydu?...

— *Stockholm'de Mavi Saatler.*

— Aslında, heyecan duydum yani beğendim. Ondan beklemiyordum böyle bir kitap. Süreyya Berfe... Murat Belge, bunlar şimdi varlık oldular. Belki bu hareketi yapmasalardı, bu kadar da olmayabilirdi. Belki o sivrilik olmasaydı, İsmet Özel ters bir sivriliği yapmazdı. Ataol, bugün şairliği dışında kendini hakikaten kabul ettirmiş bir kültür adamıdır. Buraya ulaşamayabilirdi. Halkın Dostları, başarılı bir dergi oldu.

Kolay değil, bir sürü o tür dergiler çıktı. Gerçekten, bu tür dergiler içinde güncel oldu, her yerde sözü edildi. Ne kadar sattığını, bastığını bilmiyorum. Bir kuşak gibi, ne bileyim akım gibi, gibi diyorum, kendini kabul ettirişi ve belirişi oldu. Her akım gibi bir süre sonra dağılma meydana geldi. Akım niteliği şuradan ileri geliyordu. Eski "sol" şiirin temsilcilerini kabul etmiyorlardı. Orada bence onu öyle yapmamaları lazımdı. Aslında onu, biraz da bizim ağırlığımız yüzünden yapıyorlardı. Onları, şair saymıyorlardı, bizi yanlış yerde kabul ediyorlardı. Onları Nazım ve Ahmet Arif dışında —Ahmet Arif'i de fazla düşünmemişlerdi bence o sırada— hepsini reddettiler. Onlara asıl tepki nerden geldi biliyor musunuz? Bizden değil. Yürüyüş Dergisi yazarlarından, yani Acılı Kuşak denen kuşaktan geldi.

— *40'lardaki Yürüyüş Dergisi...*

— 40'lardaki Yürüyüş Dergisi yazarlarından. Hatta hiç unutmam, Ömer Faruk'un yazılarını basardım ben. Geldiğinde sürekli HD'ndakilerin aleyhinde konuşurdu. Çünkü, kendisini reddetmişlerdi. Akım niteliği, eski "sol" şiiri kabul etmemelerinden geliyordu; bir orijinalite veriyordu. O zaman nasıl bir şiir yazılacaktı acaba? Bu olmadı. Sonradan onları kabul ettiler. Mesela *Militan*'da, bir tane daha dergi vardı, *Sanat Emeği*'nde, burada onlarla bir bütünleşme oldu. Demek ki, yanlış yaptıkları, biraz aceleci davrandıkları, bu dergilerde belli oldu.

— *Ama, Militan ve Sanat Emeği'nin, Halkın Dostları'ndan kopuşu, bir anlamda farklılığı ortada.*

— Bir anlamda kopuşu da sözkonusu. İkinciler daha farklı bir şey. HD, daha ileriye açıktı. Bir çeşit sanat özgürlüğü vardı HD'nda. Öbüründe, tamamen sistemli, belli bir kendilerinden önce konulmuş sisteme göre hareket etmek eğilimi vardı. Yani bir çeşit artık, sosyalist realizm. Sosyalist realizm nedir? Felsefe Sözlüğü'nde "ideolojisi marksizm -leninizm ile tarihi materyalizm olan sanat", diye yazar. HD'nda yine de başkaydı. Her yerden bir şeyler devşireyim; sistemsiz olmanın getirdiği kusurlar yanında, sistemsiz olmanın rahatlığını özgürlüğünü kullanmak eğilimi içindeydi. Öyle bir dergiydi.

Bir anımı hatırlayım. HD ne zaman kapatılmıştı?

— *1971'in Eylül'ünde.*

— Sanıyorum ondan sonra, 71 eylülünden sonra ben Ankara'ya döndüm. Yeniden memuriyete döndüm. İsmet Özel'le de dargın gibiydik. Bir gün, Haluk Şahin var ya...

— *Şimdi Hürriyet Holding'te.*

— Evet, Haluk Şahin ikimizin de yakından tanıdığı kimse. Üçümüz beraber bir yemek yedik, Rüyam Lokantası'nda. İsmet Özel, Sezai Karakoç'u tanımak istediğini söyledi. Sezai Karakoç da, o zaman Maliye Bakanlığı'na dönmüştü. Onun telefonunu istedi. Ben de Sezai'ye telefon ettim, "İsmet Özel seni arayacak" diye. Ondan sonra İsmet Özel değişti. Tamamen ayrı bir plana geçti. Fakat bence, İsmet Özel gerçekten sanatçı kimliği taşıyan, çok zeki, fevkalade bir insandır. Şiirini de çok fazla değişmiş görmüyorum. Aslında aynı İsmet Özel'dir. Söylediği lâflar biraz değişik olabilir, ama şiiri aynıdır.

— *"O yıllarda siyasal çıkışlı bir dergiye ihtiyaç vardı" dediniz. Bugün çok farklı baktığınız bir rahatsızlığı ifade ettiniz, o yıllara ilişkin. İsmet Özel olsun, Ataol Behramoğlu olsun İkinci Yeni'ye önemli bir yakınlığı vardı. Böylesi bir yakınlığın arkasından çıkışın gelmesi de bir rahatsızlık boyutu oluşturdu mu?*

— Kişisel olarak biraz bu rahatsız etti. İsmet Özel'in şiirinde çığlıkla karışık düşünsel bir atılım isteği vardı. Ataol başkaydı. İsmet'in şiiri bana yakındı. Ataol, bir çeşit Orhan Veli şiirinden geldi. Onu kendince değiştirerek, dönüştürerek geldi. O günlerde İsmet Özel, öbür arkadaşlarına göre şiirsel yönden çok daha orijinal, çok daha sanki ileri olan birisiydi. Ataol "Bir Gün Mutlaka"yı yazmıştı ama —onu da ben yayınladım— onun kadar vaat etmiyordu. Fakat Ataol, zaman içinde kendini geliştirme sürecine girdi. Öyle bir şiiri vardı ki, kültürel değerlerle beslenir, onu kolay elde edemezsiniz. Öyle bir yere geldi Ataol. Çalışmasını bütünledi. İsmet Özel plan değiştirdi. Onun için ikisi de bence çok değerlidir.

Süreyya'ya gelince rind oldu. Ve zaten zaman da rinddi. O zamandan belliydi. Süreyya siyasal olsun, başka planda olsun, belli çerçeveler içinde sıkışacak bir adam değildi. Onlardan kaçardı, yani onlara katlanamazdı değil, adamın işi biraz da kaçmaktır yani. Ve yalnız Süreyya şu oldu; biraz genişleterek konuşuyorum, Süreyya'nın kendinden beklenen şiir, Süreyya'nın yazdığı şiirden daha yukardadır. Daha iyi bir şiire emeği vardır. Ama nasıl derler ona, biraz kaçtı işte. Öyle bir tarafı var.

Benim o kişisel tepkimde herhalde şunlar da rol oynamış olabilir. O sıra ben de aslında Papirüs'ü çıkarırken, yanlı sanatı savunurken, kendime göre nitelediğim toplumcu bir sanatı da önermekteydim. Bunun için haksızlık gibi geldi bana yani. Ama onlar zaten Ahmet Arif ve Nazım dışında her şeyi reddetmişlerdi. Onların büyük çelişkisi, sonradan karşı çıktıklarını bağırlarına basmalarıdır. Aslında bağırlarına basmaları lâzımdı baştan. Basmamaları yanlıştı. Sonradan da birdenbire hiçbir eleştiri, özeleştiri veya gerekçe göstermeden bağırlarına basmalarıdır.

— *Gerçekten bağırlarına bastılar mı? Halkın Dostları'nın 18 sayılık toplamında hiç böyle tutumları yoktur.*

— Hayır, HD'ndan sonra. Ama HD'ndan sonra aynı kişilerdir. Belki İsmet Özel kaymıştır. Şimdi anlaşılıyor ki aslında HD bir İsmet Özel kişiliğidir. Bence bir kişiye indirgenirse, bir şey hiçbir zaman tek kişiye indirgenemez, ama indirgenirse, tavır olarak İsmet Özel'dir. Ama sonradan hareketi başka yerlere götürdü. Bir bütünleme yaptı. Ama HD'ndaki tavır tamamen İsmet Özel'in tavrıdır. Sanki İsmet Özel o dergiyi çıkarmış gibi. Öyle düşünüyorum.

— *HD, ilk sayısından İkinci Yeni'de saldırdığında, İkinci Yeni diye adlandırılan, örneğin Edip Cansever, Turgut Uyar, örneğin sizin şiiriniz, daha farklı bir yere açılmış bir durumda. 61 toplumsal yükselişinin etkisi vardır bunda...*

— Vardır.

— *Daha sonra bu karşı çıkışta, sadece şiire değil, bir tavra karşı çıkışı aramak lazım değil mi? Şunun için soruyorum! Çünkü İkinci Yeni'ye saldırdıklarında, İkinci Yeni diye bir şey yok.*

— Yalnız şöyle düşünelim. İkinci Yeni derken, İkinci Yeni içinde şairler, neyse odur. Eskiden İkinci Yeni'ydik, şimdi değiliz: Böyle şey olamaz. İkinci Yeni'nin iki isim babası vardı. Muzaffer Erdost ve Asım Bezirci. Yeni bir takım şairler var o sırada. Her şeyi söyleme özlemi var o zaman. Bunların içinde her türlü şair var. Oktay Rifat, Sabahattin Kudret de girdi, Can Yücel de büyük ölçüde girdi.

Asım da ilk sırada, şunu yaptı. İlk kitabım çıktığı zaman, benimle bir konuşma yapmıştı Pazar Postası'nda. Orada beni övdükten sonra, öztürkçeye yatkın olmadığımı, eski sözcükler kullandığımı söyledi. Tek eleştirisi buydu. Sonra, "Ayrık Otları"nı yazdı. Şöyle düşünelim. Kitapla çok sonra çıkabilir, ama dinamik olarak yazıların çıkış tarihleri önemlidir. Ayrık Otları'nı o zamanlar yazdı. Yani, ben, Edip, Turgut, Ece, Sazi iyi şairlermiş ve öyle adamlar varmış ki, bunlar kötüymüş, bizim şiirlerimizi yozlaştırarak yazıyorlarmış. İkinci Yeni oymuş aslında. En sonunda da bizi de onlara kattı. Burada çelişkili bir görünüm var.

Buna rağmen kendimi eleştirdiğim zaman şunu gördüm: Düşüncemle şiirim arasında bir mesafe gördüm. Düşüncemden kurtulamam. Düşünen insanım. Ama yine de şiirim beni aldı götürdü.

Evet işte HD burda bir girişim yaptı. O konu onundur artık. Ama "o konu onundur" derken, ondan başka bir şey yoktur demek değil.

— *O konu dediğiniz?..*

— Siyasi üstlenme. Ama aynı şeyle birlikte, onlar da şiiri bir yere getirdiler. Fakat, bizim kadar şiire "cup" diye dalan, giren olmadı. Bir de Orhan Veli'lerin ilk dönemi oldu. Türk şiirinde budur. Bundan sonra da olacak tabii. Biz, birbirini tanımayan yüz kişi ikiyüz kişi şiire daldık. Bir şey çıkarırsın çıkaramazsın. Ama bir şeyler de çıkıyor. Hece şairleri bile, yani matrağa alınıyorlar. Onlar da bir şeyler çıkarmıştır. Az şey değildir.

Geriye doğru bakarken, insan daha üretici oluyor. Bu tuhaf bir şey. Bu bizim belki de kendimizi yetiştiremememizden. Bunu sizler öğreneceksiniz belki de.

— *Bu 18 sayılık macerasıyla HD, aileden bir kopuş muydu? Yoksa ailenin içinden, ailenin diğer üyelerine bir sesleniş miydi?*

— Eğer, tüm Türk edebiyatını aile olarak düşünürsek, her ikisi de doğru. Ama HD'ndakilerin gelişleri bambaşka. Bir süre aynı biçimde yazmış olabilirler. Zaten, *Devinim*'de bir çıkış başlamıştı. *Devinim 70* oldu sonra. Sanıyorum ilk çıkış o oldu. HD' nın ilk çizgisi orda atıldı. *Yordam* ise anti-siyasal bir dergidir. HD'nı 1960'ın özgürlük ortamı getirmiştir. 60 kuşağı adına hak kazanmıştır. Bugün 70 kuşağı da deniyor ama nedir? Belli değil. 60 Kuşağı vardır gerçekten. HD da 60 kuşağıdır bence.

— *HD'nın bir yanı daha vardı. Siyasal çıkışla birlikte edebi değerleri tartışmak istedi. Bunun yanına, işte benim söyleyeceğim de bu, edebi pratiğe müdahale etmek istedi. Neydi bunlar? Örneğin, Mobil'in açtığı resim yarışmasına karşı çıktı. Böyle bir karşı çıkışı sizler nasıl değerlendirmiştiniz. Örneğin, TRT Ödüllerine "Hayır" diyordu.*

— Bilemiyorum, anımsayamadım. Mobil yarışması neydi?

— *1970'de, Mobil, Türkiye'yi tanıtan resimler olması koşuluyla bir resim yarışması açmış, o zamanın parasıyla 35.000.— TL ödül koymuştu.*

— Bugün için bunlar normal şeyler. Mobil'i anımsamıyorum. Ama, TRT Ödül'ünde şiir ve şiir değil pardon, deneme ve öykü jürisindeydim. O zaman jüri üyeleri öyleydi ki, aslında ne bileyim, bugünkü TRT'nin düşünemeyeceği kişilerden oluşmaktaydı. Verilen ödüller saçma da olmadı. Örneğin, Ümit... Ümit...

— *Kaftancıoğlu. Oğuz Atay aldı. Fakir Baykurt.*

— Bu da tabii bir gelenek. Eskiden böyle bir şey yoktu. Fazıl Hüsnü'ye Amerikalılar ödül vermişti. Herkes ona kızdıydı. HD böyle bir şeyi görmüş. Bugün kapitalizm yerleştiğinden, pek de eleştirilmemekte. Bu HD'nı ıralayan bir şey değildir. Çok ikincil bir konudur.

Aslında HD daha fazla çıksaydı, başka bir şey de olurdu. Sağlam bir dergidir. Her dergi tabii başında ilkeldir. Alın sürrealistleri, başlangıcında ilkeldir, ama orada bir şey vardır. HD'nda da vardı. Benzerlerinden ayrılıyordu. Örneğin *Yeni Gerçek* diye bir dergi çıkıyordu. HD onların yanında hemen sivrilen bir nitelikteydi. Öbürü HD'nın yanında ikincil kalıyordu, üçüncül kalıyordu. Evet, işte *Yeni Gerçek*' dekiler de arkadaşlarımızdı, onlar da bize çatıyordu. Ama HD' ninkini biz, kabul ediyorduk. Diğerlerininkini kabul etmiyorduk. Bu nerden kaynaklanıyordu. Adamlarından kaynaklanıyordu. Bunları daha beğeniyorduk. Daha tutuyorduk. Mesele budur.

— *Kapanışından bu yana 16 yıl geçmiş...*

— ... 16 yıl geçmiş. Ama öyle bir şey ki, ben kendi dergimi bile (gülerek) unuttum. Bazen "benim yazımı yayınlamıştın" diyor bir arkadaş, onu bile anımsayamıyorum. Siz gelmeden önce ne yaptım? Kitaplığımda HD yok, hiç bir dergi yok. Vedat Günyol' un hazırladığı, Adam Yayınları' ndan çıkan *Türk Edebiyatında Dergiler*'e baktım. Şükran Kurdakul'un kitabı'na baktım. Orda garanti vardır diye. Yok Behçet Necatigil'in kitabında sadece isimleri var. Vedat Günyol'un kitabında da her dergi için de çok kısa bir şey var. Yani belleğimden başka hiçbir silahım yok sizinle konuşmak için. Fakat, bendeki izlenim o zaman da seviyordum ben onları. Şimdi daha çok seviyorum.

— *Daha çok seviyorsunuz?.*

— Evet, daha çok seviyorum. Tabii.

— *Ben kaldığım yerden sürdüreyim. Kapanışından bu yana 16 yıl geçmiş. Bir edebiyat adamı olarak baktığınızda, böyle bir dergiye ihtiyaç var mı? Bugünkü edebiyat ortamına baktığınızda ne diyorsunuz?*

— Bir sürü insanla görüşüyoruz. İhtiyaç var. Fakat, o 16 yılda bazı şeyler değişti.

Bir kere, sosyalist realizm konusu. HD özgürdür dedim, HD biraz da bu konuyu kavrayamadığı için özgürdü. Sosyalist realizm konusunu çok iyi bilmiyorlardı. Bilseler belki karşı çıkarlardı, belki kabul ederlerdi. Şimdi şöyle bir şey olamaz. Ben çıkıyorum, "o yok, bu yok"... Bizim çıkışımızda da öyledir"... Örneğin *Mavi* dergisinde bir soruşturma yapılmış.

Bu ölen arkadaşımız, Godot' yu Beklerken'i oynayan, Adalet' in (Ağaoğlu) kardeşi Güner Sümer şöyle bir şey demişti: "Çekilin! Artık biz geliyoruz sahneye". Bu artık olamaz. Neden? Çünkü Türk edebiyatı, ara kurumlarını kurmuştur. Artık sadece şiir, sadece hikaye, sadece roman değil. Anı, eleştiri, gezi notları. Onun için kalkıp ne o zamanki "putları kıracağız" gibi, yahut ne bizim zamanımızdaki gibi şeyler söylenemez. Mümkün değil. Söylenirse insan gülünç duruma gelir. O zaman gelmiyordu ama. Bizim zamanımızda oluyordu. Artık, bir eleştirisini kurarsın, sistemini kurarsın, ve o doğrultuda düşüncelerinle ve verdiğin ürünlerle hakim olmaya çalışırsın.

— *Ya da en azından sınırını çekersin.*

— Evet çekersin. Türkiye'de sol edebiyat, daima ya Moskova' yı, ya da Fransız toplumcularını örnek bellemiştir. Bu iki merkezi. Edebiyatta bu bitti. Ama şu: Toplumcu bir edebiyat olabilir. Neden olmasın? Böyle bir dergiye ihtiyaç vardır. Hatta sosyalist realizm de olabilir. Bakın, Türkiye'de sosyalist realizm hiç olmadı. Attila İlhan'ın getirdiği sosyal realizm Atatürkçülük'tür.

Bazı hareketler Türkiye'de büyümsenmiş, bazıları küçümsenmiştir. Alalım *Mavi*'yle HD'nı. Halkın Dostları *bir şeydir*. Mavi, bir şey değildir. Yani demek istediğim, buraya gelirken, sosyalist realizmde, bir adam var, Zdanov. Zdanovculuk sanat değildir. Övülemez. Stalin övülemez. Ben böyle düşünüyorum. Sovyetler'de de böyledir. Artık yeni bir dergi, yeni bir düşünce, bunların içinde kendi gücüyle etkileri olabilir. Yarattığı değerlerle etkileri olabilir. Slogan edebiyatı, zaten reklam edebiyatıdır. Bununla sloganı küçümsediğim düşünülmesin. Slogan güzel bir şeydir ve en çok da şiire yakışır. Ama, sloganla sanat yapmak, bununla değerlendirmek yanlıştır.

Böyle bir dergiye ihtiyaç var. Genç şair'in, Türkiye'nin yeni bir aşırılığa ihtiyacı var.

— *Evet, sorun burada,*

— Yeni bir aşırılık nedir? Kendi planında, toplumcuysa toplumcu planda bir aşırılığa gereksinimi var. Ve bunun bir sürü insanda görülmesi gerekir. O zaman bir şey meydana geliyor. Açıyorsun, herkes güzel yazıyor, artık herkes dize kurmayı öğrendi. Eskiden yoktu bu. Başladığı zaman en az bizden başlıyor. Ama şu yok: Şairleri birleştiren bir şey yok. Belki günümüzde böyle olacak. Ama konuşmadan, bir araya gelmeden, birbirlerine yine "düşman" olabilirler, olsun; fakat ortak bir aşırılığa gereksinim var.

— *Bunu beklemek güzel bir şey. Türkiye'de düşünce, bir uçtan bir öbür uca giderek gelişiyor. Bu olumsuzluk değil, hep olumsuzluk olarak anlaşılabiliyor. HD, bunu yaptı...*

— Evet, evet,...

— *Düşünce, bir eylem olarak riski göze alabilmektir. Kimse, uçlara götüremiyor. Bu cesaret yok.*

— Bir espri dergisi var, yıllar önceydi, hatırlıyorum; Risk Özel Sayısı yapmışlar. Orda şöyle bir şey var: "Dünyada kendini asıl riske eden kimse şairdir". Bizde şair hiç bir zaman kendini riske etmiyor.

— *Kaldığınız yerden sürdüreyim. Politika dediniz. Her derginin bir politikası olduğu düşünülür. Fakat HD, bizatihi politika mıydı? Edebiyat politikası anlamında kullanıyorum. Böyle bakılabilir mi HD'na?*

— Bakılabilir. Çünkü HD'nda ülkesinin yazgısını düşünme vardır. Politika budur aslında. Halkın yazgısını düşünmek.

— *Bu ölçütle Papirüs ve Yeni Dergi de politikadır o zaman.*

— Tabii. Örneğin Yeni Dergi' nin bir politikası vardı. Politikası şuydu; şanssızlığı da buydu: Daha çok çeviri dergisi olarak çıktı. Çeviride de eksik olan şeylere önem verdi. O zaman Yeni Dergi Türkiye'de en iyi dergilerden biriydi, yayınevi olarak çok iyiydi. Türkiye'de hareket fırlayınca, ona adapte olamadı.

Papirüs de öyledir. Yerel bir tutumdur. Yerli sanatı savunmak, onu bir yere getirmek istiyordu. Sol hareket birden çıkınca, biraz aşağıda kaldı. İki dergi de soldaydılar. Ama gelişmeye uyamadılar. Meseleyi böyle düşünmek lazım.

HD, *Devinim*'den geliyor ama, HD belirlenmiş bir düğümdür. *Devinim* 70'in sadece doğrultusu vardır. HD'nda bir açılım vardır. Genişleme sözkonusu. Gününün dergisi, yayın organı olmuştur.

— Rica ederim.

HALKIN DOSTLARI

BİR AŞKIN SERÜVENİ

VEYSEL ÇOLAK

İyi ki estetik olanın ve ideolojik savaşımların matematiği yok. Bunun kültürel oluşumların organik yapısıyla yakından ve doğrudan bir ilişkisi var. Toplumsal yaşantının sürekliliği içerisinde gerçekleştirilen kültürel üretimler, daima bir ideolojiyi barındırdığından, bir çatışmayı da gündemde tutarlar. İşte bu çatışmalarda kültürel çıkışların tanımı, içeriği ve amacı açıklık kazanır. Bu da üretilen sorulara yanıt aramaktan başka bir şey değildir. Bu anlamda *Halkın Dostları*, kendisini yeterince açıklamış bir dergi. Anlaşılacağı gibi bu noktada oturup *Halkın Dostları*'nın kimliğini çıkarmak sevimsizlik olurdu. Gövdeleşen bir 'ruh'u tanımlamak, daha çok aynayı ayna kılan 'sır' la ilgilidir çünkü. Bugünkü toplumsal dinamiklerin birikimi ve bu birikimin getirdikleri karşısında aynı kırılmış da olsa; bu, onun anlaşılmasına, bu çabaya girilmesine engel değildir. Ama gene de *Halkın Dostları*'na sokulmakta güçlük çekilebilmekte. Çünkü dergide yansıyanların, kendi dönemini karşılayamayan bir görüntüsü var. Saptanan hedeflerin, pratikte hep gerisine düşülmesi, başka türlü açıklanamaz. Yayımlanan şiirler, öyküler ve incelemeler için geçerli bu yargı. Bunun yanında, *Halkın Dostları*'nın kültürel yaşantıda bir geometriyi karşıladığı da

yadsınamaz. Onun varlık nedeni de bu olsa gerekir. Sanırım, o geometrik sıçramaya günümüzde gereksinme var. Bunun edebiyatta yansımasına da.[1]

BİR AŞKA GEREKÇE

Halkın Dostları, 60'lı yıllardaki bu birikimin getirdikleri karşısında ayna kırılmış da olsa; bu, onun anlaşılmasına, bu çabaya girilmesine engel değildir. Ama gene de *Halkın Dostları*'na sokulmakta güçlük çekilebilmekte. Çünkü dergide yansıyanların, kendi dönemini karşılayamayan bir görüntüsü var. Saptanan hedeflerin, pratikte hep gerisine düşülmesi, başka türlü açıklanamaz. Yayımlanan şiirler, öyküler ve incelemeler için bir arayışın yansımasıdır. Bu yüzden bir öncesi var, bir birikim süreci. Şubat 1965-ocak 1966 tarihleri arasında çıkartılan *Devinim 60*; onların deyimiyle, "*bir kuşak birikimini*" gerçekleştirip sanatta soysuzlaşmayı durdurmayı hedefliyordu. Çıkışını böylesine adlandıran *Devinim 60*'ın kadrosunda *İsmet Özel, Özkan Mert* ve *Ataol Behramoğlu*'nun bulunması, yaşanan hazırlık sürecini anlamak bakımından önemli olmak gerekir.

Gene 60'lı yıllarda, *Devinim 60*'tan hemen sonra devreye giren, 1 eylül 1967-1 ekim 1968 yıllarında çıkan *Yeni Gerçek*, sanatta ulusal bileşimin peşindeydi, ve "gerçekçilik"' anlayışına yeni bir yorum getirmeyi amaç edinmişti. Ayrıca, gerçekçiliğin geleneksel boyutunu anlamak ve bundan yararlanmak da hedeflenmektekdi. Yazı kadrosunda *Ataol Behramoğlu, Özkan Mert, Süreya Berfe* ve *Nihat Behram*'ın bulunması, bir hazırlığın yaşandığını işaretliyordu. 60'tan sonra, sanatta ilk gövdeleşmedir bu. 27 Mayıs'tan sonra, sanatı etkin kılmaya çalışan, sanata toplumsal bir işlev yükleyen genç insanların ilk ciddi, savlı, çıkışını oluşturuyordu *Yeni Gerçek*.

İşte bu iki dergi hareketinden sonra *Halkın Dostları*, Mart 1970 yılında çıkmaya başlıyordu. Çıkış bildirisinin, daha önce *Ant* dergisinde *Osman S. Arolat*'ın düzenlediği ve *İsmet Özel, Ataol Behramoğlu, Özkan Mert* ve *Süreya Berfe*'nin katıldığı soruşturmada söylenenlerin bir özeti olduğu *Halkın Dostları*'nın üçüncü sayısında söylenmektedir. *Halkın Dostları*'nı ve çıkış bildirisini anlamak, *Ant* dergisinde söylenenleri bilmeyi ve kavramayı zorunlu kılıyor. Burdan hareketle olguya yaklaşıldığında, *Halkın Dostları*'nın çıkış bildirisinin gerçekten de, *Ant* dergisinde söylenenlerin yoğun, kısa bir özeti olduğu görülüyor. u yüzden, çıkış bildirisiyle birlikte *Ant* dergisinde söylenenleri de irdelemek bir zorunluluğu içeriyor.

1969'da, sanatın o günkü durumunu, toplu bir çıkışa zorlayan nedenleri *Ataol Behramoğlu*, ilk konuşmacı olarak, şöyle sıralıyordu: "*Bence sanatın kaynağında bulunması gereken en temel özellik, çağdaş insan gerçekliğini ifade etmesidir. (...) Bugünkü edebiyat geri kalmış bir edebiyattır. Çünkü Türkiye insanının çağdaş gerçekliğini ifade edememektedir. Gerici edebiyatı da belli başlı iki grupta toplamak gerektiği kanısındayım. İlk gruptaki gericiler Necip Fazıl, Faruk Nafiz v.s.'nın temsil ettiği anlayış çerçevesi içerisinde bulunanlardır ki bunlardan söz etmeye değmez. Çünkü bunlar bugünün kuşakları üzerine etkili olamamaktadırlar. Edebiyatçı olarak sözleri edilemez. İkinci gruptaki gericilerse, 1950-60 arasında yazmış olup bugün hâlâ etkinliklerini sürdürmekte olanlardır ki asıl kavgamız onlarla olacaktır.*"[2] *İsmet Özel*, "*Ataol' un yaptığı ayrıma katılıyorum.*" diyerek 1955-60 yılları arasında kurulan edebiyatı (İkinci Yeni' yi) şöyle tanımlıyordu: "*Bir de gerici gibi görünmediği halde gerici olan bir başka edebiyat anlayışının varlığı görülmektedir. Bu da kendini yenilemeyen, hayat tarafından eskitildiği için gerici olan edebiyattır.*"[3] *Süreyya Berfe*'ye göre de edebiyatımız köksüzleştirilmektedir. "*Batı özentileri, batı kopyacılığı dal budak salmıştır.*" *Özkan Mert*, İkinci Yenicileri sahte devrimcilikle suçlayarak, yazdıkları şiirleri yıllar yılı devrimci şiirmiş gibi sunmalarına karşı çıkarak, devrimci şiire bir tanım getirmektedir: "*Devrimci şiir odur ki dünyaya Marksist-Leninist dünya görüşüyle bakar. Ve doğadan da açlıktan da söz ederken devrimcidir. Burada yapılan yanlış, özel ile geneli, ozanın öznelliği ile dünyanın nesnelliği arasındaki diyalektiği anlayamamaktır. Her kim bunu anlayamıyorsa yazdığı şiir otomatikman gerici şiirdir.*"[4]

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzre, *Ataol Behramoğlu*, değerlendirmesini sanatsal çabaların etkinliği üzerine kurmaktadır. 1969'lu yıllarda *İkinci Yeni*'nin etkinliğini sürdürmesi ve gerici olması nedeniyle, saldırılacak cephe olarak gösterilmektedir. *İsmet Özel*, yaşananla *İkinci Yeni*'nin çeliştiğini; bu edebiyat anlayışının hayat karşısında eskidiğini ve bu yüzden de gerici olduğunu söyleyerek *Ataol Behramoğlu*'na katılmaktadır. *Süreya Berfe* ise, tarihsel açıdan konuya yaklaşarak, Tanzimat'la başlayan yanlış batılılaşma anlayışının *İkinci Yeniciler* tarafından sürdürülmekte olduğunu, karşı çıkışın bir başka gerekçesi olarak ortaya koyar. *Özkan Mert* ise, gerici bir noktada görülen *İkinci Yeni*'nin karşısına çıkartılacak olan, devrimci şiirin ne olacağına açıklık getiren, katı bir tanımlamaya girişir. Daha sonra kimlere, niçin karşı olduklarını şöyle ortaya koyuyordu *Özkan Mert*: "*Sosyalist mücadele geniş boyutlara ulaştığı halde bunun gerisinde kalan herkese karşıyız. 1950-1960 arası duyarlıklarını hâlâ sürdürmek istedikleri için Edip Cansever, Turgut Uyar, Cemal Süreya, İlhan Berk ve benzeri şairler bugün gerici bir sanat anlayışını temsil eder hale geldiler. Fazıl Hüsnü Dağlarca vs. gibi sözde toplumcu şiir yazanlar da bizim mücadele edeceğimiz yanlış bir toplumculuk anlayışını temsil ediyorlar.*"[5] *Ataol Behramoğlu*, "*Kapalı, biçimci, pasifist bir şiir bugünü ifade edebilecek durumda olamaz artık.*"[6] diyerek *Özkan Mert*'i tamamlıyordu. *İsmet Özel*, iyi ve ilerici bir edebiyattan yana olduklarını söylerken, kendi şiirine hiç yakışmayan, şiir adına ürkütücü olan, şöylesine bir sonuca varıyordu: "*... artık şiire bakarken ne söylüyor? diye bakıyoruz. Ne güzel bir buluş! dediğimiz dönem çok gerilerde kalmıştır. Karşımızda esasen iflas etmiş bir şiir vardır. Eğer böyle olmasaydı, bu şairler günü geçmiş fakat yine de iyi şairler olarak sayılabilirlerdi.*"[7]

Bu sözlerin birbirini tanımlamasına karşın, karşıt oldukları önemli bir nokta var. *Özkan Mert*'ın yanlış bir toplumculuk anlayışına karşı olması, daha çok biçimsel yetkinliğe ulaşamamış, 1940'lı demokrat şairlerin kaba gerçekçi tutumlarıyla ilgilidir. Bir de, sınırlı kültürel beslenmenin sonucu bu şairlerin teorik düzeyinin düşüklüğü akla gelmektedir. Ama tümünün şiire "ne söylüyor?" diye baktığı kesin. *İsmet Özel*'in seçenek olarak sunacakları şiirin 'ne söylüyor' ölçütüyle değerlendirilmesini istemesini; bir dil sürçmesi mi kabul etmek gerekiyor? Çünkü, en azından kendi şiiri, bu söyledikleri yalanlıyor. Ayrıca *İsmet Özel Halkın Dostları*'nın ilk sayısında *İkinci Yeni*'nin hakkını şöyle teslim ediyordu: "*İkinci Yeni şiir akımı ve bunun hikâyedeki uzantısı edebiyatımız için bir yüzkarası değildir. Tersine gerek şiirin gerekse hikâyenin anlatım olanaklarını çoğaltmış, dilimizin inceliklerine egilmemizi hızlandırmış, Cumhuriyet edebiyatımızın yabancı olduğu bir duyarlığı getirmiştir.*" (...) "*İkinci Yeni zengin çağrışım tekniği, takıların dilimizdeki önemi, kelimenin gücünün anlaşılması bakımından edebiyatımıza hizmet etmiş bir şiir akımıdır.*"[8]

Anlaşılacağı üzre *İkinci Yeni* estetik açıdan inkar edilememekteydi. *Özkan Mert*, "*1950-60 arası şairlerinden ,kötü şiir yazmak dışında bir şey öğrendiğimi sanmıyorum.*"[9] dese de; gerek Ant dergisindeki konuşmada, gerekse *Halkın Dostları*'nın çıkış bildirisinde dile getirilemeyen gerçek şuydu: *İkinci* Yeni şiir akımı birikimini tamamlamış, şiir adına çok iyi bir hazırlığı gerçekleştirmiştir. Tek eksik yanı, şiirin vardırıldığı bu yetkinliğin geliştirilmesi ve toplumun sorunlarını kapsayacak bir içerikle bütünlenmesinin bilinçli ya da bilinçsiz olarak atlanmasıydı. Bu yaklaşım 'kavga şiirlerinin' yazılmasına bir engel olamazdı. Ayrıca, şiirin bir düşüncenin uzantısı olmasını, bir dünya görüşüyle örgütlenmesini de engelleyemezdi. Böylece bir şiirin sanat değeri olabilmesi için zorunlu görülen, devrimci bir ideolojiden 'kök alması' da sağlanmış olurdu.[10]

1940'lı demokrat şairler kuşağını, kendi çevrelerinde sıkışıp kalmış olmaları nedeniyle ve '*barış, özgürlük, eşitlik*' gibi genel kavramlarla uğraşmakla suçlayan *Ataol Behramoğlu*, onların da etkileme gücü kalmadığını öne sürer. Kendilerinin "devrimci militanlar olarak halkla yoğun ilişkiler kurduklarını" söyler; bu da, daha geniş bir alanda etkili olacaklarını öne sürmesine dayanak oluşturur. Genç insanların sanattan uzaklaşmasını, kültürel bir yabancılaşmayı yaşamasına neden olarak da, günün gerektirdiği sanatsal yaratının gerçekleştirilmeyişi gösterilir. Ortaya bir hareket olarak çıkış nedenlerinden birinin de burdan beslendiği, toplumsal bir zorunluluk olduğu ortaya konulur: "*Tabi bazı arkadaşlar da sana karşı bir tepki doğuran şey, Özkan'ın belirttiği gibi bugün hâlâ egemenliğini sürdüren 'sancıların' Türkiye'deki devrimci mücadeleye pasif tutum takınmalarıdır. Biz bu pasif tutuma bir tepkiyiz. Yeni şartların, devrimci mücadelenin bir sonucuyuz.*"[11] Bu değerlendirmeden sonra varılmak istenen nokta şurasıdır: Kendine ilişkin bütün değerlere yabancılaştırılmış Türkiye insanını bu çıkmazından kurtarıp kendisi için var olmasını gerçekleştirmek ve gerici sanatın (özellikle İkinci Yeni'nin) etki gücünü yok etmektir. Ayrıca, genç kuşakların özlemini duydukları bir edebiyatın kurulmasını sağlamaktır. Bu kültürel oluşumda kendi yerlerini *Ataol Behramoğlu* şöyle belirlemektedir: "*Edebiyatçı olarak sanat alanında girişeceğimiz mücadele de, aslında devrimci hareketin bir parçası olacaktır.*"[12] Bunun gerçekleşebilmesi için şiirin bir propaganda olmayacağını, mitingler için şiirler yazmayacaklarını, büyük kitlelerin önünde şiirlerini okuyup etkili, yönlendirici kılmaktan da geri kalmayacaklarını vurgularlar. Bunun yanında da *Özkan Mert*'in tanımlamasıyla "*İçinde başkaldırı taşımayan şiir olamaz. Bizim şiirimiz içinde halkı özgürlüğe karşı ajite etmek isteğini taşımaktadır.*"[13] ilkesine varırlar. *İsmet Özel* bir ajitasyon şairi olduğunu, fakat gündelik ajiteler-

den uzak kalmaya özen gösterdiğini söyler. Yapmak istediği ajitasyonun içeriğini ve amacını da şöyle açıklar: *"1 — Devrimin öncü kesimlerini belli bir duyarlığa itmek. 2 — Onları duygularında terbiye etmek. 3 — Onları diri tutmak."*[14] Bütün bu saptamalar *Halkın Dostları*'nın çıkış bildirisinin geniş dökümünü oluşturuyor. Bir de atlanmaması gereken şu var. Geleceğe yönelik her hareket, içinde barındırdığı insanlarda devrimci bir ahlak anlayışını yerleştirmek zorundadır. *Halkın Dostları*'nın bunu da gözetmiş olması, her dönemde gündemde tutulması gereken bir noktayı işaretlemesi anlamına gelmektedir. Tarihsel gelişim içerisinde sosyolojik çözümlemelere girilirse, toplumsal sınıfların ve bu sınıfları oluşturan ahlâki tutumların getirdiği kazanımlar ya da yıkımlar, oldukça büyük bir önem taşımaktadır. Bu gerçeğin böyle bilinip hareketin belirleyici ögelerinden biri olarak kabul edilmesi *Halkın Dostları*'nın tutarlı bir yanını oluşturmaktadır. Ve başlı başına bir gündemi karşılamaktadır.

Bütün bu söylenenlerden çıkartılacak sonuçları şöyle sıralamak olanaklıdır: *Halkın Dostları*'nı çıkaran *İsmet Özel, Ataol Behramoğlu, Özkan Mert* ve *Süreya Berfe;*

1/ İdealist çizgide yer alan sanatçıları ciddiye almamakta, onlarla girişilecek ideolojik bir savaşımı gereksiz görmektedirler.

2/ 1970 yılına varıldığında hâlâ etkinliğini sürdüren İkinci Yeni duyarlığı, "bireycilik, gizemcilik, kapalılık, çapraşıklık (muğlaklık), siniklik, edilgenlik (pasifizm) gibi temelini idealist dünya görüşünde bulan bir takım özelliklerin oluşturduğu bir duyarlıktır." Gençleri etkilemeye yönelik bir işleyişi vardır. Bu yüzden önü kesilmeli, etkinliği yok edilmelidir. Bu düşünceden yola çıkıldığı için, kültürel platformda savaşılacak belli başlı tek hedef olarak İkinci Yeni şiiri ve duyarlığı alınmaktadır.

3/ Militan şair tipinin yaratılmış olması, süreç olarak tamamlanmıştır. Halkın Dostları bir tepkinin somutlaşmasıdır. Çünkü devrimci bir mücadelenin sonucudur.

4/ Devrimci kavganın kültür boyutunu oluşturmak, emperyalizme ve tüm gericiliğe karşı kültür cephesini oluşturmak bir zorunluluktur.

5/ İdeolojik, demokratik ve politik mücadelede cepheler belli olmuş, açığa çıkmıştır. Sanat ve edebiyat alanında da aynı şey yaşanmalıdır.

6/ Türk şiirinde ve devrimci cephede yerini almış iki yetkin örneği *Nazım Hikmet* ve *Ahmet Arif* karşılamaktadır. Bunun dışında kalan 1940'lı demokrat şairler, toplumsal dinamizmin dışına düşmüştür. Genellikle yanlış bir toplumculuğu temsil etmektedirler.

7/ Sanatta bağlanmak kaçınılmazdır. Bu sanatçının varlık nedenidir.

8/ Kültürel mirasa sahip çıkmak, halkın değerlerini gözetmek devrimci bir görevdir.

9/ En önemlisi, sanatı devrimci hareketin yedeğinden ve gölgesinden kurtarıp hayata doğrudan doğruya müdahale eder hale getirilmesi; günümüzde de gerçekleştirilmesi gereken, belirlenmiş önemli hedeflerden birini oluşturmasıdır.

SONUÇ

Onsekiz sayı çıkan *Halkın Dostları* Dergisi'nin taranılması sonucunda; yukarıda dokuz maddede toparladığımız savların gerçekleştirilip kültürel bir etkinliğin yaratılması için çalışıldığı görülmektedir. Bugünün ölçütlerine göre bir değerlendirmeye girmenin yanlış olacağı açıktır. *Halkın Dostları*'nın yaşadığı, etkin olduğu süreç içerisinde olaya bakıldığında hemen göze çarpan yanılgıları, *Ant* dergisinde yapılan konuşmalarla birlikte, örnek diye sunulan şiirler ele vermektedir. Bu nedenle, o şiirlere bir göz atmak gerekmektedir. *"Güçlü sesleriyle eski kuşağa savaş açan genç şairler"* diye lanse edilen *İsmet Özel, Ataol Behramoğlu, Özkan Mert* ve *Süreya Berfe*'nin *"Çünkü kavganın göbeğidir benim yerim."; Canların kollarında parti pazubentleri."* dizelerinin ya da spotlarının yanı sıra sundukları örnek şiirler, kalıcı yetkinliğe vardırılmış ve İkinci Yeni'yi aşar nitelikte değillerdir. *Süreya Berfe*' nin *"Yerköy - Sarıoğlan, Divriğ - Aşkale - Karaurgan"* adlı şiiri şu dizelerle bitiyor:

"Halkın şafağıyla beraber
Doğuşu sosyalizmin
Biliyorum duyuyorsun
Acısını yumruğunun gücünü
Doğuya giden trenin."[15]

Bu dizeler,san ıyorum, bir fikir verebilir. Şiirin diğer bölümleri de pek farklı değil. *Süreya Berfe*, bilebildiğim kadarıyla bu şiiri kitaplarına almış değil. Bundan ötürü 'neden?' diye sorulabilir. Bir seçenek adına sunulan bir şiirin savunmasız kalması insanı hüzünlendiriyor. Burdan yola çıkarak şu söylenebilir: En azından Süreya Berfe, *Halkın Dostları* çıkmaya başladığında 27 yaşındaydı ve sonuna kadar savunacağı bir şiirin ilk örneklerini vermiş durumda değildi. Belki de bu temelsizlik 80'li yıllarda onun "İkinci Yeni'ye haksızlık yapıldı." demesini getirecekti, getirdi. Bir de Süreya Berfe ile Özkan Mert'e ilişkin bir soru var cevaplanamayan: Onsekiz sayı çıkan Halkın Dostları dergisinde, *Özkan Mert*'in 4. sayıda*'Kırlangıçlar Kırlangıçlar'* adlı bir şiiri; Süreya Berfe'nin de 15. sayıda bir yazısı ve 16. sayıda *'İncir Ağaçları'* adlı bir şiiri var. Bu durum, *Ant* Dergisi'ndeki toplu çıkışın bir yerlerde çözülmüş olabileceğini düşündürüyor ister istemez. Öte yandan böylesine yüzeysel bir katılım, bir şairin, derginin kadrosunda yer almasına yetmez.

Özkan Mert'in Ant'taki şiiri ise *"Bir Devrimcinin Dünyaya Söyledikleri"* adını taşıyor. Şiirin son dizeleri şöyle:

"Elbette korkacak satılık
adamlar
Aşşağılık adamlar.
İnsanları Adem ile Havva'dan
değil
Ekmekten yaratmanın
kavgasıdır bu
Ve ben sapına kadar
devrimciyim arkadaş
Ve sapına kadar şairim
Gerçeği ve şiiri
Bir mitralyöz ateşi gibi
Kullanmak mesleğim."[16]

Bu şiir *Özkan Mert*'in ilk kitabı "Kuracağım Her Şeyi Yeniden"deki şiirlerin tipik bir örneği. 26 yaşındaki Özkan Mert'in böylesine yansıyan çıkışı sürekli oldu denemez. En adı geçen kitabının yeni baskısında, bütün şiirleri elden geçirmesi, birçok yerlerini atması, denilebilir ki yeniden yazması başka türlü anlaşılamaz. Bu, belki bir tutarsızlık değil. Ama toplu çıkışta beliren/belirtilen kişilikte bir kopuş olduğu kesin. *Süreya Berfe* ve *Özkan Mert*'te kendini ele veren bu tutarsızlık, yeni bir şiiri yazmaya vardıracaktır onları. Sanıyorum bu yüzden olacak, Halkın Dostları'nı Ataol Behraboğlu ve İsmet Özel çıkarmayı üslenmek durumunda kalmışlardır.

İsmet Özel, "İnce Sızı" adlı şiirini sonuna kadar savundu denilebilir. Son bölümüne bakıldığında bile, Süreya Berfe ve Özkan Mert'in şiir anlayışıyla çelıştiği hemen görülebilmektedir:

"Öyleyse arkadaşım sinem
kanayadursun
ta ki sürgün ya da mahpus
kırışıklar yerine
yüzümüz köylü ve gurbetçi
yanıklığa dursun
sevmekle doğrulanmıyor
madem kalbimiz
girelim yarimizin avlusuna tam
tekmil
ve mürdüm erikleri
dopdolgun elmalarıyla o
bahçede
o geniş kalçalı yarimizi dört
kere"[17]

Ataol Behramoğlu, Yeni Dergi'de yayımlayıp *İsmet Özel*'e adayacağı *"Yıkılma Sakın"* adlı şiir şairi tarafından inkâr edilmedi. Hatta denilebilir ki, A. Behramoğlu'nun kalınlaşan şiir çizgisi içinde önemli bir yeri var. Birkaç dize de bu şiirden:

"Kötü şey uzakta olmak
Dostlarından sevdiğin kadından
Yasaklanmak bütün yaşantılara
Seni tamamlayan, arındıran
Ama bir devrimciyi haklı kılan
Biraz da acılardır unutma"[18]

Bir de şu var: *İsmet Özel*, toplumcu gerçekçi olduğu dönemde yazdığı *'Mazot'* adlı şiiri Halkın Dostları dergisinin ikinci sayısında yayımlamış ama hiçbir kitabına almamıştı. Gene bu şiirin ilk bölümünü, idealist çizgiye kaydıktan sonra yayınladığı *'Cinayetler Kitabı'*na almış olması; bunun yanında toplumcu anlayışla yazdığı birçok şiiri inkâr ederken, bazılarını savunması; baştan beri kendi içinde tutarlı olamadığı anlamına gelmektedir. *Halkın Dostları*'nda öne sürülen bağlanma gerektiği savının, İsmet Özel'in kişiliğinde çöktüğü anlamına gelir bu da. Bu, hareketin önemli bir zaafıdır.

Ataol Behramoğlu'nun, denilebilirse eğer, harekete ilişkin bir özeleştirisi var: 1 ocak 1975'te çıkan *Militan* dergisinin 'Çıkarken' adlı yazısında Halkın Dostları'nın yürüttüğü kavgayı "bu kez gücünün çok daha bilincinde sürdürmek üzere" yola düşüldüğü söylenir. Bu sözlerden, Halkın Dostları'nın görevini tamamlayamadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, daha önemlisi, Halkın Dostları'nda bir 'bilinç boşluğu'nun olduğu ve yaşandığı da dile getirilmiş olur.

Halkın Dostları'nın genç kuşakları İkinci Yeni'nin etkisinden kurtarıp yeni şairler çıkarma çabası da gerçekleşti denemez. 18 sayı boyunca, *Nihat Bahram*'ın ve *Zekai Bostancı*'nın birkaç şiiri yayımlandı. Ayrıca, o gün Nihat Behram'ı yeni saymak da mümkün değildir. Zekai Bostancı ise şiiri sürdürmedi. Bu, kültür cephesinin, çok istenmesine karşın sağlanamadığını, yeni kadroları üretemediğini gösterir. İsmet Özel ve Ataol Behramoğlu'nun yazdığı şiirlerin alanlarda, mitinglerde okunuyor olması, Nazım Hikmet'in ortaya çıkmasıyla kitleler tarafından büyük oranda bırakıldı denilebilir. Bu oluşum sürecinde İkinci Yeni şiirin etkinliği kırıldı denilemez. Tam bir ölçü olmasa bile, rakamlara bakılması bir fikir verebilir: 60'lı yıllarda İkinci Yeni şairleri 39 kitap yayımlarken 40'lı demokrat şairler 17, 60 kuşağı da 15 kitap yayımlıyordu. 1 ocak 1971-31 aralık 1986 tarihleri arasında İkinci Yeni 27, 40'lı şairler 18, 60 kuşağı da 32 kitaba ulaşıyordu. Olaya nitelik yönünden bakmaya gerek yok. Toplumsal bir etkinin peşinde olunduğundan, talep-arz dengesi belirleyici olmak gerekir. Böyle olunca, rakamlardan anlaşılacağı üzre, İkinci Yeni, değil alanı boşaltmak; aksine yerini sağlamlaştırarak varlığını pekiştirmiştir.

Halkın Dostları çıkışını, hem Ant'taki toplu söyleşide hem de ilk sayıdaki 'Gerici Sanata Hücum' başlıklı çıkış bildirisinde İkinci Yeni'ye karşı bir savaşı

başlatmak üzere temellendiriyordu. Sonuçta görülen o ki, dergide yayımlanan belli başlı onaltı yazının *İkinci Yeni*'ye karşı yazılmış olması istenen sonucu getirmedi. Toplumcu gerçekçiliği tanımlayan, açıklayan diğer yazılar ve örnek ürünler de bu cephedeki muğlaklığı gideremedi. Bu nedenle bir kültür cephesinin oluşturulduğu söylenemez. Buna bağlı olarak, yanlış bir toplumculuğun işleyişi de varlığını korumağa devam etti. Bu, toplumculuk adına sunulan seçeneklerin yetersizliği yanında, kitlelerin kültürel ve estetik düzeysizliğinden de büyük oranda beslendi, denilebilir. Özellikle ülkemizde, devrimci kadrolar tarafında sanat, sanatla uğraşmak hep horlanmış, aşağılanmıştır. Örneğin şiir yazmak utanılacak bir davranış sayılmıştır. Tanık olanlar bilir: Militanların zaman zaman istedikleri halde şiir yazmadıkları, yazdıklarını da sakladıkları, son yirmi yılın içinde birçok kez gözlenebilmiştir.

Halkın Dostları'nı çıkaran *İsmet Özel* ve *Ataol Behramoğlu*'nun kendilerinin de militan olduklarını, devrimci hareketin içerisinden geldiklerini söylemeleri; sanatçıya kişilik kazandırmıştır.

Böylece sanatın da, belirli ve ayırıcı bir özelliği olduğu; kendi kuralları çerçevesinde işlerlik kazanacağı kabul edilmeye başlanmıştır. Denilebilir ki, bu, bir iç sorunun çözülme sürecidir. Sanatın, destek olmak istediği politik harekete karşı verdiği, bir kişilik savaşıdır. *Halkın Dostları*'yla başlayan süreçte, sanat adına bu başarılmıştır, denilebilir. Günümüze bunun pekiştirilmesi kalmıştır.

Görüldüğü gibi, gerekçesiz aşk olmuyor, yaşanmıyor da.

NOTLAR:

1) Bu yazı belki de hiç yazılmayacaktı. 70'li yılların başında Halkın Dostları, ulaşılmaz gibi gelirdi bana. Her anımsayışta heyecanlanırdım. Daha sonra Murat Belge'ye yazmıştım. Elindeki birkaç sayıyı göndermişti. Onun 13. sayıdaki 'Marksizm Hümanizm Değildir" yazısı konusunda uzun uzun yazışmıştık. Bir de Türk Şiirinde tragedya olmayışı üzerine. Halkın Dostları'nın anatomisini yazmak o günlerde girmişti kafama. Aradan on yıldan çok zaman geçince de, heyecanını yitirmişti. Akif Kurtuluş "Halkın Dostları'nı anlatmaya var mısın?" deyince, yeniden gündeme geldi. Çok iyi biliyorum ki o günlerde yazsaydım; bu yazı, böylesine biçimlenmeyecekti. Bir yüceltmeyi yansıtacaktı sadece.
2) Ataol Beyramoğlu, Sanat Soruşturması, Ant Dergisi, s. 153, 2 Aralık 1969
3) İsmet Özel, a.g. soruşturma I, sf. 14
4) Özkan Mert, a.g. soruşturma I, sf. 14
5) Özkan Mert, a.g. soruşturma III, Ant Dergisi, 16 Aralık 1969
6) Ataol Behramoğlu, a.g. soruşturma III,
7) İsmet Özel, a.g. soruşturma III
8) İsmet Özel, Tanrı Mezarını Isıtsın, Halkın Dostları, s. 1, sf. 7
9) Özkan Mert, Sanat Soruşturması III, 16 Aralık 1969
10) Halkın Dostları'nı çıkaranlar, bir şiirin, bir romanın sanat değeri olabilmesi için mutlaka devrimci ideolojiden beslenmesi gerektiği savını daima gündemde tuttular. Dergide yayımladıkları yazılarda genellikle bu savın yerleşmesini, doğrulanmasını hedeflediler. Öylesine ki, değil idealist çizgideki sanatçıların estetik yaratılarını savunusunu yaptıkları toplumcu gerçekçiliğin estetik ölçülerini bile netleştiremediler. B. Brecht'ten yayımladıkları birkaç yazı da bu eksikliği gideremedi.
11) Ataol Behramoğlu, Sanat Soruşturması, Ant, 9 Aralık 1969
12) Ataol Behramoğlu, a.g. soruşturma II, Ant, 9 Aralık 1969
13) Özkan Mert, a.g. soruşturma, II, 9 Aralık 1969
14) İsmet Özel, a.g. soruştuma II, 9 Aralık 1969
15) Süreya Berfe, a.g. soruşturma II, 9 Aralık 1969
16) Özkan Mert, a.g. soruşturma II, 9 Aralık 1969
17) İsmet Özel, a.g. soruşturma I, 2.12.1969
18) Ataol Behramoğlu, a.g. soruşturma I, 2.12.1969

SONNOT: Ayhan Gerçeker nerde? Yazılarını özledim.

"BİR ALİ ÖZGENTÜRK FİLMİ" ÜZERİNE

ENİS RIZA

Son günlerin en çok sözü edilen filmi, *Su da Yanar...* Teslim etmek gerekir ki, bunda, tam anlamıyla profesyonel bir tavrın —medya yöntemlerini oldukça başarılı kullanan bir tavrın— payı oldukça büyük. Ve Ali Özgentürk'ün dediği gibi, "Su da Yanar, yılın en çok iş yapan filmi olacağa" benzer. Bu ülkede, bugüne kadar yapılmış filmler içinde bütçesi böylesine yüksek —yaklaşık 250 milyon lira— olan bir filmin "iş yapamaması da" oldukça uzak bir olasılık olsa gerek. Açıktır ki, bir ürünün niteliğinden çok, o ürünün reklamına ayrılan bütçe, 'iş yapmanın' temel dinamiğini oluşturuyor.

Ne ki, bu 'ürün'ler sanat özneleri olunca, sorun oldukça farklı bir görünüm kazanıyor.

Örneğin bir 'Muhsin Bey'i, belli bir reklam bütçesi ile, hakettiği, 'yılın en iyi iş yapan filmi' durumuna getirmek 'işten değil'. Keşke bütün sanat ürünleri —hele iyi ürünler— böylesi ve eşit olanaklara sahip olsalar.

Bu, gözardı edilmemesi gereken bir nokta... Ama asıl tartışılması gereken, Su da Yanar'ın taşıdığı mesaj. Belki bu mesaj - bakış açısı sadece Su da Yanar'a özgü olsaydı, çok da ciddiye alınmayabilirdi...

Oysa öyle değil. Hem Özgentürk'ün yaptığı filmlerde gitgide açığa çıkan bir çizgi olarak, hem de Türkiye'de —özellikle reaksiyon dönemlerinde serpilen ve şiddetle yaygınlaşıp kurumlaşan ideolojik bir boyut olarak Su da Yanar'ın bakışaçısı, karşısına çıkılmayı gerektiriyor.

ÖNCE YÖNTEM ÜZERİNE

Geçerken bir konuyu belirtmek gerek.

Türkiye'de, film eleştirisinin kategorik bir özelliği var: 'Batı filmlerinin eleştirisi' ve 'Türk filmlerinin eleştirisi'. Bunda elbette haklılık payı olmalı. Bir filmin gerçekleşmesinde, bütçeden zamana; alt yapı olanaklarından oyunculuğa; estetik kaygılardan pazarlama sorunlarına; sinema çalışanlarının sosyal güvence yoksunluğundan varolabilme olanaklarına kadar, Batı'ya göre bir dizi olumsuzluk da birlikte yaşanıyor. Yine de, bir 'Türk filmine' yaklaşırken, gözardı edilmemesi gereken hoşgörü payının, 'sanatın evrenselliği'ne bitişik ele alınması gerekir. Bütçe açısından Su da Yanar ise böylesi bir hoşgörünün sınırlarını çoktan aşmış durumda. Ama öyle olmamış... Filmin eleştirilerinde, 'diplomatik bir dil' göze çarpıyor hep.

VE SU DA YANAR

"Beni etkileyen şeyleri film yapmak, *bağımsız sinema yapmak istiyorum*. Beni etkileyen şeylerin başkalarını da etkileyeceğini düşünerek hareket ediyorum. Aslolan insani iletişimdir. Gittikçe iletişimsizlik çağına giriyoruz ve her geçen gün insan ilişkileri azalıyor, ortak değerler yok oluyor" diyor Özgentürk.

Sözler içinde bu sözler yalnızca Özgentürk'e ait değil... Yaygın bir söylemin, Özgentürk'de de dile gelen ilk mırıltıları bunlar. Kavramların muğlaklığı ile birlikte, belki de, kökleşen bir 'kaçış felsefesinin' ilk temel sözcükleri... Ne kavramlarla ne de kendisiyle asla hesaplaşmamışlığının bir ifadesi...

Herşeyden önce, Özgentürk'ün 'Bağımsız sinema yapma isteği' ile neyi kastettiğini ya da Su da Yanar'ı böyle bir sinema anlayışının (neyse o sinema anlayışı) neresine yerleştirdiğini kavramak mümkün değil ve sanırız daha özgül bir tartışmanın konusu olduğu için de bu, yazının alanına girmiyor... Ama şu, 'iletişimsizlik çağı', 'insan ilişkilerinin azalması', 'ortak değerlerin yok olması' gibi saptamalar, Su da Yanar'da da ortaya çıkan sonuçları açısından bir sorunsal olarak filmi dayatıyor. Sözkonusu saptamalar, bu biçimleriyle, ileriye dönük bir bakış açısıyla irdelenmediği sürece, gerici olmaya mahkumdurlar. Çünkü o zaman toplumsal dinamikler kavranamadığı gibi, 'dönüştürme işlevi' de elden kaçırılmış olur....

Hele Su da Yanar gibi, seyirciye, hiç bir tartışma ve düşünme olanağı tanımıyorsa...

Su da Yanar, (sanırım 68 kuşağından) bir yönetmeni özne olarak almış kendine. Film, Nazım'ın filmini yapmak isteyen bu yönetmenin hayatını ve düşlerini anlatan çeşitli sekanslardan oluşuyor. Bu sekanslar ise kahramanımızın karısı ve Fransız sevgilisi ile yaşadığı ilişkilerle örülmeye çalışılmış.

Sinematografik açıdan, film örgüsünün çok zayıf olduğunu hemen söyleyelim. (Oysa daha genel bir ifade ile, kurgu, bir film-sinemanın en temel ögelerinden biridir... ve yönetmenliğin de temel kriteri...) Dolayısı ile geriye, birbirinden bağımsız, uçuşup duran, binbir anlamsal denge gözetilmeden birbirine bağlanmış sekanslar kalmış. Bu bölümler arasında kimileri oldukça etkileyici olmalarına rağmen, filmin genel uslubundan dolayı yitip gidiyorlar. (Zaten filmde ne ararsanız, bulabilirsiniz.) Diğer sekansların tek tek herbirinde ise egemen olan bakış açısı, kısaca, *gelecek ile bağlarını koparmış bir nostalji ve bireysel bir nihilizm* olarak özetlenebilir.

Biraz öznel de kaçsa, filmin bir kabus gibi bir insanın üzerine çöktüğünü hemen belirtmeli... Oysa Özgentürk, tam tersini iddia ediyor. "......bir kuşağın toplumsal hesaplaşması" diyor filmi için, "şu suskun günlerdeki iç hesaplaşması". Ve "tüm insanlara sıcak, içten ve etkili bir mesaj, bir umut ve direnç mesajı ulaştırdığını" söylüyor.

Ne demeli? Olsa olsa bu, Ali Özgentürk'ün, daha doğrusu sadece Özgentürklerin kendi 'hesaplaşmaları' olabilir... Eleştirinin yokluğunda 'bir hesaplaşmadan' ne kadar söz edilebiliyorsa.

Üstelik, Özgentürkler, mesajlarını kadınlara yüklemişler. Kadınlar... değiştirilemez bir kaderciliğin simgeleri gibi yine kadınlar. Bekleyişleri, dirençsizlikleri, kaçışları ile yine onlar... Aşkı da beceremiyorlar.

Tıpkı final sekanslarından birindeki genç kız gibi: Bakıyoruz, bir genç kız, sabahın köründe, çınaraltına gelmiş... Tarık Akan da bütün bunalımlarıyla orada... 'Benimle seviş' diyor. Yanlış anlaşılmasın, kızın para kazanmak ya da cinsel isteri gibi sorunları yok. 'Zaten batağa düşecekmiş', 'bari sen yap bu işi' diyor Tarık Akan'a... O da kalkıyor gidiyor kızla, ama son anda 'zaten çok örseleneceksin, bari ben yapmıyayım' diyor.

Hele diğer kadınlar... Sevgilisi, kendisine bu toplumdaki herşey acı verdiği için kahramanımızı terkediyor, karısı ise aşkı paylaşamadığı için... Kimi kadınlar, (herhalde) ölenlerin fotoğraflarını göğüslerine aşmışlar dağ yarıklarında mendil sallıyorlar, kimileri ise terkedilmiş bir köyde akıl hastası olarak yaşıyor...! Herşey yanmış, yıkılmış, kül olmuş! (AT filminde de vardı ikidebir, olur olmaz yerde karşımıza çıkan bir akıl hastası kadın).

Emniyet müdürlüğünde (herhalde öyle bir yer), gözleri bağlı, tavuk gibi üstüste duran tutuklular,

Gece yarıları, el fenerleriyle ve kafalarında naylon torbalarla yürüyen gençler,

'Şükür bize ki, tanrı böyle bir oğul verdi' diyerek ölüme yatan bir ana-baba.

Kısaca halüsinasyonlar ve gerçek kaymaları dolu bölümler... Yetmezmiş gibi, olur olmaz yerde Nazım'dan dizeler... yer yer anlatım yetersizliğini kapatmak için olay açıklamaları...

Ve kahramanımız, bir türlü ne anlatıldığını kavrayamamış olsa gerek, oradan oraya şaşkın şaşkın koşturuyor... Bütün 'direncine' rağmen yenik düşüyor. Terkediliyor ve filmini gerçekleştiremiyor... Çünkü, 'bu ülkede hiçbir şey yapılamaz'. 'Aşk bile yaşanamaz' buyuruyor Su da Yanar. Olsa olsa herşey geçmişte güzeldi. Şimdi ise gelecek yok!

(Hani dilimiz varmıyor, bir 'Türk Amarcord'u muydu yapılmak istenen? Amarcord'u Amarcord yapan, bir yandan hayata dönük bir bakış açısı ve imgelem zenginliği, diğer yandan ise bütün unsurları ile süzülmüş bir sinema diliydi.)

Bütün bunlardan sonra, Özgentürk'lerin, hayata ve dünyaya *dışardan ve tepeden bakışları* nasıl sorgulanabilir? Cinsellikten kadına, toplumsal ve bireysel süreçlerden sanatçı sorumluluğuna kadar bu bakış açısının ideolojik sonuçları, onlarla hangi platformda tartışılabilir?

Ve, Su da Yanar 'tartışılıyorsa, bunun bir tek nedeni olabilir, söyleminin yaygınlık kazanabildiği 'belli bir zaman dilimin-de', seçenek olarak, ortaya çıkma koşullarına sahip olmak.

YAPIŞTIRMA DUYARLIKLAR

ADALET ÇUTSAY

"Bir Ali Özgentürk filmi" olan "Su da Yanar"ın senaryosunu Işıl Özgentürk yazmış. Işıl Özgentürk "prototip"ine senaryodaki bazı noktalardan ve kendisinin başka yazılarından kalkarak şöyle bir bakmak istiyorum. Bu bir sinema yazısı değil. "Su da Yanar" epeydir kafamda dönüp duran bir tipin yalnızca netleşmesine yardımcı oldu o kadar. Işıl Özgentürk'ün önceki yıllarda yayımlanmış **Yokuşu Tırmanır Hayat** ile geçtiğimiz aylarda yayımlanan **Derdim Yeter Sakin Ol** adlı kitapları sadece bu tipolojiye ana malzeme teşkil etmesi açısından bir ilginçlik taşıyor. Nedir bu "tipoloji"?

Olumlamadığı, beğenmediği bir dünyaya, değişmesini istediği insan ilişkilerine bir çeşit duyarlık, duygululuk, sıcaklık, ve insan sevgisi rengiyle yaklaşmaya, açıklamaya ve giderek cevap aramaya çalışıyor. Burada tartışmak istediğim bu duyarlık. Duyarlık ve insan sevgisi —ya da yalnızca sevgi de denebilir— konu olduğunda hemen akla gelen isim Sait Faik'tir sanıyorum. Sait Faik kendine seçtiği hayat, kurduğu ilişkiler, öykülerinde yazılarında konu ettiği küçük ayrıntılarla, tiplemelerle sevgi, insan, duyarlık bahsinin Türk edebiyatındaki doruğudur. Bu doruk olma hakkını Sait Faik tek bir yerden alır; kendine ve dolayısıyla bu duyarlığa kurduğu "dil"den. Sait Faik duyarlık ve sevgi olgularına; insanları, hayatı, dünyayı bir açıklama ve yaklaşım yöntemi olarak bakıyor. Bunun sonucunda da çok açık olarak bugün izleyebildiğimiz kendi dilini gerçekten büyük bir başarıyla kurabiliyor. Ancak Sait Faik'in kurduğu bu kendine özel "dil", ve duyarlık başka bir çerçeveye, başka bir açıya oturtulmaya çalışıldığında, katalizatör değerini ve işlevini tamamen kaybediyor. Nitekim, belki Selim İleri'nin dar açısına yakışabilecek "yapıştırma" bir duyarlık. Özgentürk'e "yapış yapış" bir hal alıyor. Ve ne yazık Özgentürk bu duyarlığı ve "dil"i Sait Faik'ten çok, Selim İleri gibi bir tipolojiden ödünç olarak alıyor ve çok başka bir çerçeveye uygulamaya çalışıyor. "Bizim" çerçevemize sokuşturmaya çalışıyor. Başarılı olması mümkün değil.

"Dil"siz ama "sevgi dolu", "sıcak" bir gözle bazı şeyleri anlamaya ve açıklamaya kalkışmak, bir yöntem olarak, hata yapma payını büyük oranda içinde taşıyor. Işıl Özgentürk'teki, insana "nutkum tutuldu" dedirten bir "sevgi hatası"ndan sözetmek istiyorum.

Orhan Kemal'in **Murtaza** romanını Işıl Özgentürk senaryolaştırdı. Ali Özgentürk de Bekçi adıyla filmini yaptı. Sanırım herkes biliyor. Işıl Özgentürk filmi temsilen İspanya'ya gidiyor. Bunu **Derdim Yeter Sakin Ol** adlı kitabında, **Hayatın Ölümü Yendiği Topraklarda** hikâyesinde(?) konu edinmiş. Yalnız buna hikâye mi, anı mı, yoksa başka bir ad mı verilebilir bilemiyorum. Gerçi kendisi kitabın kapağına "Kendime Hikâyeler" diye bir ibare düşmüş ama, tabii yayımlandığı için biz de okumak durumunda kalıyoruz. Neyse, İspanya'ya giderken uçakta, coşkuyla "Don Kişot'un ülkesine "bizim, Türkiye'nin Don Kişot'u Bekçi Murtaza'yla birlikte geliyorum" diye düşünüyor. Sonra da Cervantes'le Orhan Kemal'in, dünyanın tüm Don Kişot'larının şerefine içmek için en yakın kahveye girdiklerini "düşlemliyor". "Hayallerin hayali" Don Kişot'u Bekçi Murtaza'yla karşılaştırıyor. Bu Don Kişot'u hiç anlayamamış olmak demek. Don Kişot muhteşem bir soyutlamadır. Murtaza Orhan Kemal'in en güzel romanıdır, ayrıca güzel bir romandır. Hepsi o kadar. Mevcut olanı korumayı severek iş edinmiş, tüm köylüler gibi son derece 'gerçekçi" bir köylü olan Murtaza'da Don Kişot kanı aramak, Don Kişot'un gerici yorumudur. Don Kişot hayalleriyle, kavgacılığıyla, inadıyla, yalnızlığıyla "bizim"dir. Onun bir köylünün "muhayyile" sınırlarını çok fazla aşacak olan bu "özellikleri", öyle görünüyor ki Işıl Özgentürk'ün "duyarlı" dünyası için de çok fazla.

Işıl Özgentürk Su da Yanar'da ve yazılarında sık sık 68'lere göndermeler yapıyor. Buna kimsenin itirazı olamaz. 68'ler, aynı zamanda yazarın gençlik yılları; kendisi zaman zaman "çocukluğum" diyor. O yıllar, adeta gözünü alamadığı renkli bir fon oluşturuyor. Kendi geçmişine "boykotlar, işgaller, ölümler ve kocaman bir inançla geçen gençliğim, sen güzeldin", bugüne ise "şimdi iletişimsizlikler, sevgisizlikler çağı" sızlanmalarıyla yaklaşması ona derin bir nostalji yüklüyor. Sorgusuzca ödünç aldığı dil, kök aldığı düşüncenin önermelerini ve vargılarını da beraberinde getiriyor. Kaçınılmaz olarak.

Murat Yetkin Edebiyat Dostları'nın 5 ve 6. sayılarında kapsamlı ve uzun bir incelemede nostalji olgusunu yazdı, sonuçlarını tartıştı. Yeniden buraya almıyorum. Yüzünü geçmişe çevirip, yer yer ağlamaya dönüşen nostaljik sızlanmalar başka bir "dil"in ve başka bir düşüncenin tezahürleridir.

Konu olarak seçilen özne ve nesneler ne kadar "sol" olursa olsun, ne kadar 68'lerden, Nâzım'dan, küçük işçi çocuklardan, fahişe olan köy kızlarından, İspanya iç savaşından sözedilirse edilsin, yaşanılması gerektiğine mutlak gözüyle bakılan yalnızlık duygusunu, küçük mutluluklar yanılsamasını, geçmişi, anıları, ne anlama geldiği belli olmayan sıcaklık arayışlarını ve nedense yok olduğu konusunda bir hattı müdafaa yaratılmış sevgileri birer "sorunsal" olarak "sol"da tedavüle çıkarmaya çalışmak ister istemez "yapıştırma" oluyor.

Bu "sorunsal"ların genel kabul gördüğü, kesinlikle bizim dışımızdaki "dünyalar"da kendine özel "duygu"lar yaratılabilir. Bu "duyarlık" atmosferlerini alıp, ona bağlı olarak gelişen (artık ne kadar gelişiyorsa) "dil"e direnebilmek olmaz, olamaz. Bu ödünç duyarlıkla ayrı bir "dil" yaratmak ise tamamen imkânsız.

"Bizim" dünyamıza başka sorunların yarattığı uydurma duyarlıklar ve bu duyarlıkların bıktırıcı dili bulaştırılmak zorunda değil.

Bu yapıştırmalık, bu yapış yapışlık, bu bulaşıklık duygusu, Işıl Özgentürk —veya benzerleri— yazma ve yaratma serüveninde nasıl algılıyorlar bilemem ama bizi hiç bağlamıyor.

EDEBİYAT DOSTLARI
AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ

Sahibi ve Yazıişleri Müdürü: Adalet ÇUTSAY
Yönetim Yeri: Klodfarer Cad. Servet Han 41/35 Çemberlitaş/İSTANBUL. Yazışma Adresi: Adalet ÇUTSAY P.K. 406 Kadıköy/İST.
Baskı: Kent Basımevi Dağıtım: Dönem Yayın-Dağıtım Fiyatı Yurtiçi: 600 TL. Yurtdışı: 3 DM. Yıllık abone: 6000 TL. Yurtdışı yıllık 30 DM. Abone bedeli posta havalesiyle P.K. 406 Kadıköy/İstanbul adresine gönderilebilir.